

La SEBAP i el mar
Primera Exposició Marítima
Espanyola de 1872

Maricarmen Tapia Gómez

mmb MUSEU MARÍTIM DE
BARCELONA

La SEBAP i el mar

Primera Exposició Marítima Espanyola de 1872

Edita: Museu Marítim de Barcelona

© d'aquesta edició: Museu Marítim de Barcelona

© dels textos: Maricarmen Tapia Gómez

Foto coberta: Els industrials Alexander Hermanos a l'Exposició Catalana de 1877.
Joan Martí, 1877, a Exposición Catalana (àlbum fotogràfic), s.n.

Maquetació: Addenda

Impressió: Addenda

ISBN: 978-84-939111-3-3

Dipòsit legal: B-6353-2014

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

La SEBAP i el mar

Primera Exposició Marítima Espanyola de 1872

Investigació Premi Fundació Barcelonesa d'Amics del País
D. Gubau i Rosell Mañé i Pelfort i Xinxó, 2012

Maricarmen Tapia Gómez

Índex

Pròleg <i>per Miquel Roca i Junyent</i>	9
Introducció	11
1. Les exposicions del segle XIX	13
1.1. Precedents a Catalunya	17
2. Barcelona i la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País	27
2.1. Ciència i societat	28
2.2. El paper de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País a la Barcelona del 1872	30
2.3. L'activitat marítima i la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País	34
2.4. La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País i les exposicions	38
3. Organització de la primera Exposició Marítima Espanyola	45
3.1. Principals motivacions i objectius	46
3.2. Organització	50
3.2.1. La Comissió Organitzadora	50
3.2.2. La Casa Llotja	53
3.2.3. Els pressupostos i el personal	56
3.2.4. Programa de l'Exposició	59
3.2.5. Difusió de la convocatòria	59
3.2.6. La constitució del Jurat	68
3.2.7. Cronograma de l'organització de l'Exposició	70
4. Celebració de l'Exposició Marítima Espanyola	73
4.1. Els expositors i l'exhibició	79
4.1.1. Procedència dels expositors	80
4.1.2. Classificació dels productes exhibits	82
4.1.3. Participants i objectes curiosos	86
4.2. Premis de l'Exposició Marítima	88

5. Valoracions i repercussions	91
5.1. Resultat econòmic	91
5.2. Les visites a l'Exposició	93
5.3. Valoració i visió del Jurat	94
5.4. La mirada d'Agustí Urgellès	94
5.5. Valoració dels participants	95
5.6. L'Exposició i la premsa	96
5.7. Comparació amb la secció Marítima de l'Exposició Universal de Barcelona	98
5.8. Exposicions marítimes posteriors	103
Conclusions	107
Notes	109
Bibliografia	111
Annex: Llista dels participants per grups i premis	119

Pròleg

El llibre que teniu a les mans és fruit d'una entesa a diverses bandes i d'uns fets i elements que entrelliguen entre si. En primer lloc, el text que ha escrit la Maricarmen Tapia forma part d'un extens treball que l'autora ha dut a terme durant els últims temps i que la SEBAP va premiar l'any passat en la tradicional convocatòria de premis de la nostra entitat en la modalitat de treballs de recerca en l'àmbit universitari relacionats amb el desenvolupament econòmic de la ciutat de Barcelona i els seus voltants. Ens va semblar que un estudi sobre la història de la nostra entitat i la seva relació amb la ciutat de Barcelona, i un aprofundiment en les iniciatives marítimes d'aquesta ciutat havia de ser reconegut i promogut.

En segon lloc, es tracta d'una iniciativa conjunta amb el Museu Marítim de Barcelona, garant del patrimoni marítim històric i material de la ciutat. Una publicació d'aquest tipus només podia dur-se a terme des de la col·laboració de les dues entitats: la SEBAP, protagonista en vida del treball, i el Museu Marítim, agent dinamitzador i promotor de les diferents accions relacionades amb la difusió històrica de la relació entre el mar i la ciutat.

I finalment, un tercer element, l'afany de la SEBAP de posar en relleu la tasca que aquesta entitat ha dut a terme durant gairebé 200 anys d'història continuada al servei del país i de la ciutat. Són moltes les iniciatives que han sorgit en el si de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, especialment durant el segle XIX i la primera del XX: des del famós projecte d'enderrocament de les muralles i higienització de la ciutat, fins a la creació de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona. I d'altres no menys significatives com ara la mateixa Exposició Marítima Espanyola, l'Exposició Industrial i Artística del Principat de Catalunya o l'Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes.

El context ha canviat i el país també ha mudat en les seves necessitats d'iniciatives. Però la SEBAP segueix viva i manté la fermesa del seu compromís diari amb Barcelona i Catalunya. La nostra activitat constant ho corrobora i la nostra voluntat és seguir així de forma continuada. Que

aquest llibre serveixi per entendre millor el paper històric de la SEBAP i per conèixer nous capítols de la història marítima de Barcelona, però que serveixi també, i sobretot, per conèixer i comprendre com s'ha construït el progrés social i econòmic del nostre país.

MIQUEL ROCA I JUNYENT
President de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País

5 de febrer de 2014

Introducció

Aquest estudi correspon als resultats de la recerca sobre la primera Exposició Marítima Espanyola, realitzada a Barcelona el 1872. El principal objectiu és aportar noves dades al coneixement del patrimoni i la cultura marítima, quant a la seva influència en la societat de la Barcelona del segle XIX, a través de la documentació i estudi de l'Exposició en el seu context.

Aquest esdeveniment, fins ara poc estudiat, juntament amb el fet de ser el primer d'aquest tipus a l'Estat espanyol, s'insereix en un context de constants canvis polítics, culturals i socials, fet que ens permet considerar l'Exposició com un indicador de l'activitat marítima a la ciutat.

La primera Exposició Marítima Espanyola es va realitzar aprofitant l'experiència de l'Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes de 1871 i amb la idea de facilitar al comerç marítim català l'oportunitat de mostrar-se cap a l'exterior, com havia succeït anteriorment a França amb l'Exposition Maritime Internationale du Havre, el 1868. L'exposició de Barcelona va servir de precedent per a l'Exposició Marítima Nacional de Cadis de 1887.

El context econòmic a Barcelona era de crisi, i s'arrossegava des de la dècada de 1860, la caiguda de les expectatives sobre el negoci ferroviari, els talls del proveïment de cotó a causa de la guerra civil dels Estats Units, a més de la forta inestabilitat política del Sexenni Revolucionari. D'altra banda, la ciutat iniciava el desenvolupament de la seva extensió urbana, amb la construcció de l'Eixample i l'enderroc de les antigues muralles.

Lluny de ser l'Exposició una mostra de l'apogeu de l'activitat marítima a la ciutat, respon a un esforç de recuperar aquesta activitat enfront de la crisi, i marca un punt d'inflexió respecte als canvis tecnològics i de la relació ciutat-mar. La centralitat econòmica causada per la concentració espacial de les activitats en la vora marítima, a partir de la fi del segle XIX, es desplaça cap a l'interior de la ciutat, sota l'impuls predominant de l'activitat industrial i la construcció de l'eixample.

L'Exposició Marítima Espanyola va tenir la seva gènesi durant el mateix any, en la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País (SEBAP). Sorgeix d'unes necessitats específiques de crear un espai d'intercanvi i coneixement, en un context sociopolític marcat per la revolució indus-

trial i el tràfic marítim que generava. La importància que s'atorgava llavors a les ciències, en un ambient cultural dominat pel positivisme, estava directament relacionada amb la idea de progrés i benestar, que va influir fortament en el caràcter propi de l'Exposició, on es van reunir nombrosos comerciants i científics interessats en l'activitat marítima.

Finalment, és també del nostre interès l'Exposició com un espai de trobada i de múltiples intercanvis materials, comercials, científics, tecnològics, artístics. Aquesta forma d'intercanvi i el model d'organització es van desenvolupar en les següents exposicions i van culminar en l'Exposició Universal de Barcelona de 1888.

1. Les exposicions del segle XIX

Les exposicions van ser un important motor d'intercanvi comercial i de coneixement tecnològic, que amb el pas del temps es van convertir en un símbol de poder econòmic i tecnològic dels països organitzadors, amb la seva màxima expressió en les exposicions universals i les internacionals.

En el context de la revolució industrial i del nou marc del colonialisme, les exposicions es van constituir en un element fonamental per a l'intercanvi de materials i coneixements. Les exposicions tenien un caràcter comercial però també divulgatiu, pretenien promoure la producció, el comerç i la cultura, i alhora estimular l'interès públic.

Les exposicions, en un principi, eren de tipus local: ciutat, comarca, regió. Les més conegudes van ser les organitzades per a productes agrícoles, industrials, científics i artístics, les quals inicialment van sorgir com a mostra de conjunt i a mitjan segle van començar a especialitzar-se.

Una segona tipologia d'una escala major eren les exposicions universals i les internacionals. Les exposicions universals, més que tractar-se de mostres cosmopolites, buscaven exposar el màxim de manifestacions, i reunien productes de tipus artístic, industrial i agrícola amb esdeveniments o congressos.

Les exposicions internacionals, en canvi, tenien un caràcter de mostra per països, amb una comparació entre el mateixos productes. És a dir, les universals mostraven diversitat de productes i les internacionals, de països.

Les exposicions del segle XIX, segons Horacio Capel,¹ tenen les seves arrels en les societats econòmiques amb la finalitat d'estimular la innovació. Iniciades en el segle XVIII a Londres i Dublín, van tenir continuïtat a França, Àustria i Portugal. També, per a l'autor, es troba la seva base en els *gabinets*, que ja en el segle XVI reunien i presentaven objectes curiosos, i en l'espionatge tecnològic, amb l'enviament de professionals a estudiar i reproduir avenços d'altres països.

A Catalunya trobem totes tres categories d'exposicions. Del primer tipus local són les exposicions celebrades durant el segle XIX fins que el 1888, arriba l'Exposició Universal de Barcelona i, ja en el segle XX, l'Exposició Internacional de Barcelona de 1927.

En les diverses exposicions realitzades a Espanya fins al 1872, no es va tractar amb especial interès el tema navilier. Els fabricants i comerciants d'aquest ram apareixen dispersos dins de seccions generals, a excepció dels materials relacionats en la secció de lli, cànem o espart en les edicions de l'Exposición Pública de Productos Españoles de Madrid realitzades el 1827 i el 1841.²

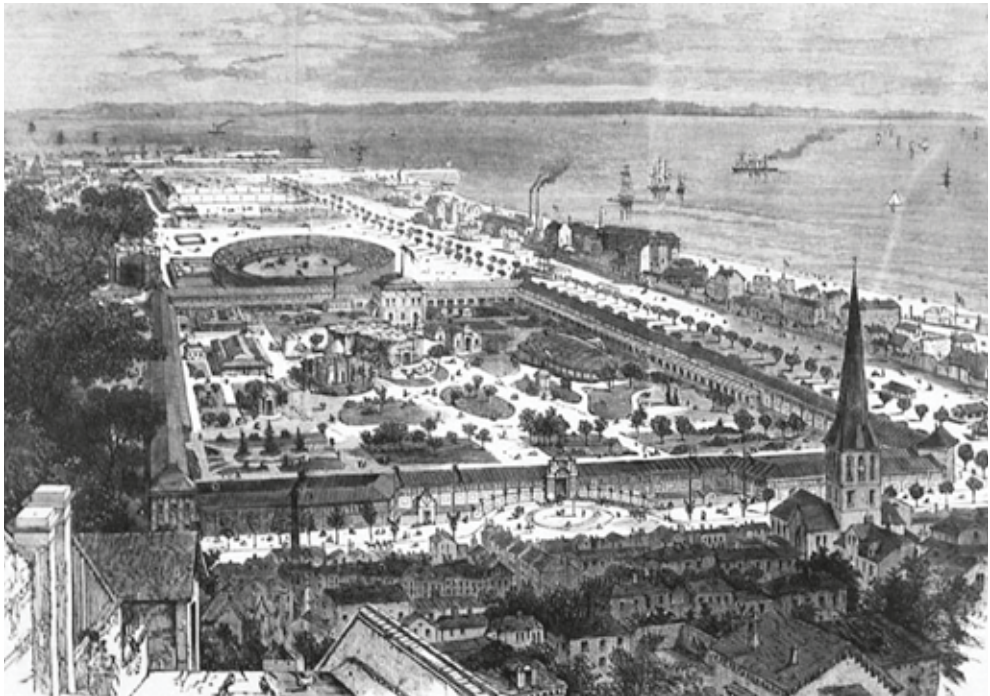
A mitjan segle XIX, les exposicions comencen a ser més especialitzades, organitzades principalment en les capitals industrials i agrícoles; les de belles arts organitzen els seus propis certàmens, encara que trobarem participació dels artistes en ambdós tipus d'exposicions. En destaquen l'Exposición de Productos de la Industria Española, celebrada a Madrid el 1850; la primera Exposición de Productos Agrícolas de la Península, Islas Adyacentes y Posesiones Ultramarinas, el 1857, totes dues per iniciativa del govern. També cal assenyalar l'Exposición Artística Industrial el 1871, organitzada per la Sociedad de Fomento de las Artes de Madrid, que responia a un llarg desig d'organitzar una Exposició General Espanyola que no arriba mai a consolidar-se.

Les grans exposicions internacionals com són la Great Exhibition of the Works of Industry of all Nations, de Londres el 1851, i London International Exhibition on Industry and Art, el 1862, així com l'Exposició Universal de París, de 1855 i la de 1867, començaven a tenir ressò i clarament foren una influència important per a la creació d'exposicions locals en diverses ciutats espanyoles. A Barcelona, les exposicions, malgrat el seu caràcter regionalista, evolucionaren fins a l'Exposició Universal Barcelona el 1888, servint d'antecedents, experiència i relacions que van permetre engegar tan gran empresa, tal com ho havien projectat des de les primeres iniciatives.

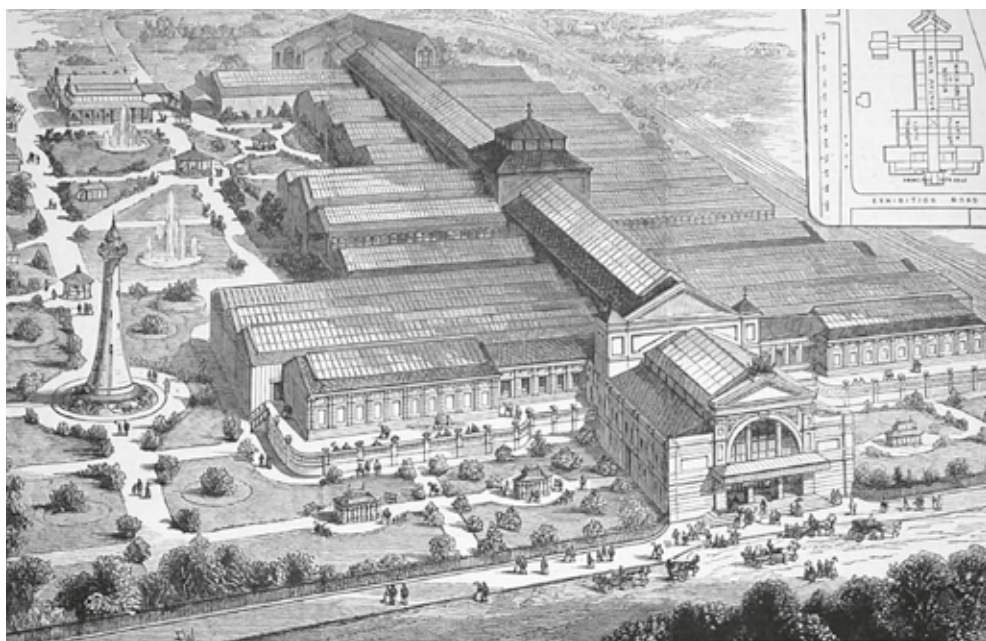
En la data del nostre estudi, el 1872, ja s'havien celebrat més d'una vintena d'exposicions internacionals concentrades en el Regne Unit, França, Austràlia i Estats Units, i unes primeres celebrades a Porto, a Portugal, i a Córdoba a l'Argentina. Durant el mateix any, es van celebrar quatre importants mostres internacionals, la Second Annual International Exhibition, de Londres, al Regne Unit; l'Exposition Universelle et Internationale de Lió a França; l'Exposició d'Art i Manufactures de Kyoto, al Japó, i l'Exposició Internacional de Lima, a Perú.

Aquesta febre d'exposicions mostrava clarament el poder econòmic i tecnològic de certs països i, molt especialment, certes regions amb les seves respectives capitals. També aquests esdeveniments ja demostraven la seva capacitat de crear grans projectes associats a reformes urbanístiques.

D'aquestes exposicions del segle XIX, només es van celebrar algunes de caràcter marítim com són l'Exposition Maritime Internationale du Havre el 1868, a França, i l'Esposizione Internazionale d'Industria Marittima in Napoli, a Itàlia el 1871, encara que tenim referència posteriorment, de 1886, de la International Exhibition of Navigation, Commerce

Vista d'ocell de l'Exposition Maritime Internationale du Havre, 1868.
Font: postal, 1868.

Vista d'ocell de la International Exhibition of Navigation, Commerce and Industry de Liverpool, 1886.

Font: catàleg de la mateixa exposició, 1886.

and Industry de Liverpool, que com indica el seu nom va ser mixta i els elements més representatius de la qual van ser un gran jardí botànic, una reproducció del far Eddystone, a mida natural, i el major vaixell de ferro a vapor construït fins aleshores, de 1858, *SS Great Eastner*.

Les exposicions amb tema marítim o navilier sembla que han seguit altres camins de difusió, més professionals i comercials, de tipologia ferial o exposicions d'embarcacions i que no ha preocupat gaire els estudiosos.

1.1. Precedents a Catalunya

La participació de Catalunya en els certàmens internacionals i nacionals corresponia a una iniciativa dels mateixos comerciants, professionals i industrials que realitzaven totes les gestions i assumien tots els costos de trasllat i muntatge. Aquesta inversió implicava un esforç considerable, que va ser objecte de discussió a l'interior de la SEBAP, en les diverses comissions d'exposicions que pretenien aconseguir ajudes econòmiques perquè poguessin ser degudament representats els productes de les localitats, que normalment van quedar fora i no van tenir representació.

A Barcelona es van realitzar diverses exposicions temàtiques que van servir de precedent de l'exposició en estudi. A les primeres, amb motiu de les visites dels reis Carles III, el 1759, i Carles IV, el 1802, es van realitzar presentacions de productes manufacturats i locals.³ Ramón Grau i Marina López també mencionen altres exposicions similars organitzades per la Junta de Comerç amb motiu de la visita d'algun membre de la reialesa, el 1822, 1825, 1826 i 1829,⁴ però només algunes d'aquestes exposicions corresponien a mostres de tipus industrial i en general consistien en mostres de productes locals tant de belles arts com agrícoles o industrials.

El fet d'organitzar aquestes mostres per a les autoritats monàrquiques representava, per una banda, una important oportunitat comercial i per donar-se a conèixer. La presència d'un alt càrrec era suficient atractiu i mobilitzava els esforços ràpidament. La participació en aquestes primeres mostres corresponia als industrials i, més nombrosament, als comerciants de Barcelona i, en una mesura menor, d'altres capitals com ara Girona, Tarragona i Reus. Per altra banda, la iniciativa responia a una oportunitat de manifestar les necessitats, mancances i capacitats de la ciutat, és a dir, tenien un objectiu polític.

Per entendre l'impacte que tenien a la ciutat aquestes visites, i els beneficis que comportaven, així com la imatge que es revelava al visitant, citem a continuació unes notes del cronista del viatge de la reina Isabel II i la seva entrada a la ciutat des del mar, tornant de les Illes Balears el 1860:

Pero el cuadro que se bosquejaba en lontananza desde que la escuadra regia se fue acercando a la bahía de Barcelona, era de inmensas, de colosales proporciones.

A medida que iba creciendo la ciudad se iba empequeñeciendo nuestra imaginación.

Entonces nos pareció imposible que aquel gran lienzo pudiera acomodarse en estas humildes páginas... quinientas mil personas presenciaron la entrada de la Reina de España en la capital más importante de su monarquía.⁵

L'autor no minva en la seva impressió de la ciutat i del que havia de ser Barcelona respecte a altres ciutats, i explicita la seva qualificació de la capital més important de la monarquia. Respecte a la recepció a ciutat deia:

Cien mil personas corrieron al muelle, otras tantas llenaron las calles y plazas de la carrera que había de recorrer el Monarca, y las restantes se acomodaron en los balcones, en las terrazas, y en multitud de tabladillos y tribunas alzadas expresamente en diversos puntos del tránsito.

Por todas las avenidas de la ciudad entraban diligencias, ómnibus, galeras y carruajes de todas especies, llenos de gente, que en vano buscaban una fonda donde albergarse, o una casa de huéspedes donde les pudieran recibir el equipaje.⁶

A partir de la dècada de 1850, seguint l'evolució general de les exposicions, es comencen a organitzar mostres específiques separant els rams agrícola, industrial i de belles arts. Moltes d'elles no van ser organitzades per l'administració, sinó que corresponien a iniciatives de distintes entitats cíviques com ara les mercantils, les agrícoles, les industrials i d'altres de gremials. D'aquesta època destaquen l'Exposició Comarcal de Manresa el 1861, l'Exposició Industrial-Agrícola de Reus el 1862 i les exposicions de comarques realitzades per l'Institut Agrícola de Sant Isidre.⁷

La vinguda dels monarques a Barcelona va continuar sent aprofitada per les successives exposicions, atesa la capacitat de convocatòria, de promocionar Barcelona i Catalunya a la resta de l'Estat, i també com a plataforma de negociació. Les exposicions van continuar sent el moment de demostrar, de demanar i d'influir en les decisions centrals respecte a les polítiques econòmiques per beneficiar l'economia catalana.

A Catalunya, el fet de reunir les innovacions i els productes va possibilitar certament l'intercanvi de coneixements i tecnologies, però és possible afirmar que també va contribuir al reforç de la identitat catalana, forjada en les seves capacitats i assoliments. És recurrent en els organitzadors la idea de *preparació* i *assaig* per una gran mostra. L'Exposició Universal de 1888 tanca el segle XIX amb una gran mostra de la cultura i la indústria

Desembarcament de la reina Isabel II al port de Barcelona, 1860.
Font: Museo Universal, 44 (1860-X-28), p. 352. ALEDO, C. 1102, D. 4
A Archivos Estatales MCU.

Quadre 1. Algunes de les exposicions públiques de producció catalana celebrades a Barcelona entre 1822 i 1888

ANY	EXPOSICIÓ	ORGANITZA	LLOC	MOTIU
1822	Primera Exposició de Productes de la Indústria Catalana	Junta de Comerç	Palau de la Llotja	
1825	Exposició pública	Junta de Comerç		
1827-1828	Mostra de Productes	Junta de Comerç	Palau de la Llotja	Vinguda de Ferran VII i reina Amàlia
1829	Mostra de Productes	Junta de Comerç		Pas dels reis de Sicília i la seva filla Maria Cristina
1844	Exposició General de Barcelona	Junta de Comerç	Palau de la Llotja	Visita de la Reina Maria Cristina i la seva filla Isabel
1848-1852	Exposició General	Institut Industrial de Catalunya	Seu local	Inauguració de l'Institut Industrial de Catalunya
1850	Exposició d'indústries varies i manufactures	Institut Industrial de Catalunya	Seu local	
1851	Exposició de fruites, llegums i flors, arbres i objectes d'art o de la indústria	Institut Industrial de Catalunya	Seu local	
1860	Exposició Industrial i Artística del Principat de Catalunya	Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País (SEBAP)	Palau de la Indústria	Visita d'Isabel II
1871	Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes	SEBAP	Universitat de Barcelona	Primeres festes de la ciutat i visita del rei Amadeu de Savoia
1872	Primera Exposició Marítima Espanyola	SEBAP	Casa Llotja	Festes de la ciutat
1872	Exposició Agrícola	Institut Agrícola Català de Sant Isidre	Camps Elisis	Festes de la ciutat
1877	Exposició Catalana	SEBAP	Universitat de Barcelona	Visita d'Alfons XII i festes de la ciutat
1888	Exposició Universal	Ajuntament de Barcelona	Parc de la Ciutadella	Visita de la reina regenta Maria Cristina i Alfons XIII, i les festes de la ciutat

Font: elaboració pròpia a partir dels catàlegs i diverses referències bibliogràfiques.

catalanes, amb nous llenguatges arquitectònics, capacitat de transformació urbana i aplicació de noves tecnologies.

De les nombroses exposicions que es van realitzar durant el segle XIX ens concentrem únicament en les de caràcter industrial; les exposicions de belles arts, que van començar amb la de 1786, no han estat considerades en aquesta llista.

En revisar el quadre 1, trobem l'evolució cap a una especialització de les exposicions i dels promotors. Un canvi important en l'Exposició Universal de Barcelona és que l'organització va dependre de l'Ajuntament, encara que responia a anhels llargament promoguts per la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Foment del Treball i altres institucions cíviques que van participar activament en la seva organització.

Amb anterioritat a l'Exposició Universal de 1888, les exposicions industrials que van tenir major repercussió van ser l'Exposició Industrial i Artística del Principat de Catalunya de 1860, l'Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes el 1871 i l'Exposició Catalana de 1877, totes promogudes en el si de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País.

Exposició Industrial i Artística del Principat de Catalunya de 1860

La reina Isabel II va realitzar aquell any un viatge per Aragó, Alacant, Balears i la Ciutat Comtal. Amb aquest motiu, a l'octubre es realitzà, entre altres festes i celebracions, l'Exposició Industrial i Artística de Productes del Principat de Catalunya.

Aquesta exposició va ser promoguda pels industrials de Catalunya, amb la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País al capdavant. La importància de la SEBAP en aquest moment queda il·lustrada pel fet que els premis que atorgava l'Econòmica cada any a la classe obrera, van ser lliurats en aquesta ocasió per la mateixa reina al saló del Consell de Cent.

L'exposició es va realitzar al final del passeig de Sant Joan, a l'antiga explanada de la Ciutadella, on es va construir especialment un edifici efímer per celebrar la mostra, anomenat Palau de la Indústria. La ciutat també va ser objecte d'exposició amb trajectes urbans, que van recórrer diversos indrets emblemàtics, en els quals es van realitzar diversos projectes d'arquitectura i paisatgisme efímer, de manera que l'espai d'exposició es va prolongar a altres punts de la ciutat.

Aquesta exposició, d'una ampla temàtica, va ser organitzada en quatre seccions: Matèries per a la indústria en general, l'elaboració del ferro i altres metalls; Fabricació de productes químics; Indústries de filats, teixits; Estampats i arts i oficis no compresos en les seccions anteriors, i mobles.

L'amplitud de la mostra va permetre una nombrosa participació amb 486 expositors procedents majoritàriament de Barcelona, i d'altres de Girona i Tarragona.⁸

Les seccions d'aquesta mostra no van recollir l'activitat marítima en si mateixa, però s'hi van exposar diversos materials, instruments i eines relacionats, com poden ser els teixits per a velams i cordes en general (cànem i espart), fosa i laminació de metalls per a bucs. També hi van participar La Maquinista Terrestre i Marítima, i Navegación e Indústria, Nuevo Vulcano. Va haver-hi un apartat de Construcció Naval dins de la quarta secció, classe XXV Ebenisteria, fusteria i torneria, amb tan sols dos participants, un de Barcelona i un altre de Blanes, amb un model de vapor i un model de goleta, respectivament.

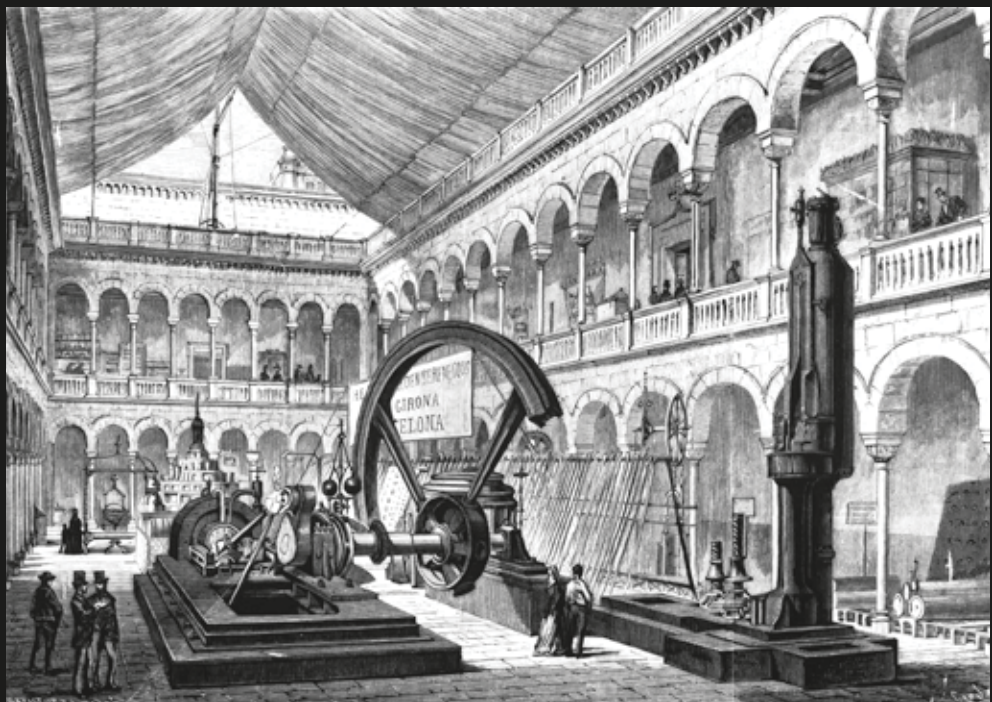
A partir d'aquesta experiència, la SEBAP va promoure la idea d'organitzar exposicions periòdiques, i el 1868 va constituir una Comissió Permanent d'Exposicions amb la finalitat de proposar i organitzar certàmens periòdics a la ciutat.

Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes de 1871

L'Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes⁹ va ser una iniciativa de la SEBAP, realitzada amb el suport de la Junta de Festes, Fires i Exposicions de l'Ajuntament, i va ser presidida per Francesc de Paula Rius i Taulet, també membre de la SEBAP. Van participar-hi 556 expositors i van assistir-hi més de 150.000 persones.¹⁰

L'exposició va aprofitar la vinguda del nou rei Amadeu de Savoia i es va realitzar en la Universitat de Barcelona, a la plaça Universitat. L'elecció del lloc per emplaçar l'exposició té especial simbolisme, perquè implicava recuperar l'edifici de la Universitat que fins aleshores havia estat ocupat com a caserna militar.

Aquesta exposició pretenia ser, tal com indica el seu nom, una mostra general. A diferència d'altres exposicions, aquí els productes no es van classificar de manera formal per *grups* i *classes*, sinó que es van agrupar per similitud. Trobem així en el seu catàleg: Arts liberals (pintura, dibuix i arquitectura); Aplicació de les arts a la indústria (litografia, fotografia, altres); Material per a les ciències i arts; Material d'ensenyança; Instruments musicals i altres. Respecte a les indústries, trobem Màquines i instruments empleats en arts usuals i material d'aquestes màquines. A més hi havia altres participants amb diversos productes com ara armes, màquines per a l'agricultura i petites màquines específiques. Hi van participar també Nuevo Vulcano, amb peces de màquines de vapor i bombes; La Maquinista Terrestre i Marítima, amb màquines de vapor, bombes d'elevació d'aigua, hèlixs de buc i turbina. Amb aquestes excepcions, només va estar present

Vista interior de l'Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes de 1871, a la Universitat de Barcelona.

Font: *La Ilustración Española y Americana*, any XV, núm. XXXIV, 5 de desembre de 1871, p. 589.

la branca marítima en productes dispersos en el programa, com ara cànem i betums.¹¹

L'èxit d'aquesta exposició i la manca de representació de l'àmbit marítim van ser alguns dels motius argumentats per realitzar l'Exposició Marítima Espanyola l'any següent. En iniciar l'estudi de l'Exposició Marítima vam trobar a les Actes de la SEBAP¹² que els premis de l'Exposició General Catalana de 1871 es van lliurar formalment el mes de gener de 1872.

Exposició Catalana de 1877

Aquesta exposició és la hereva de diverses iniciatives no portades a terme per la SEBAP per realitzar una gran exposició de les indústries. La SEBAP i la seva Comissió Permanent d'Exposicions van treballar constantment en la participació en les exposicions internacionals, en la proposta d'un palau per a les exposicions i en la preparació d'una Exposició d'Indústries per fer el 1875. Tornem sobre aquestes iniciatives en l'apartat 2.4. «La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País i les exposicions».

L'Exposició Catalana es va organitzar novament amb motiu d'una visita reial a la ciutat, la del rei Alfons XII, i les festes de la ciutat. En la Comissió Organitzadora, en aquesta ocasió, hi havia membres de les diferents institucions civils i administratives, a càrrec de l'Ajuntament. Van participar-hi, entre d'altres, Agustí Urgellès i Francesc Vila i Lletjós, de la SEBAP i organitzadors també de l'Exposició Marítima Espanyola. Aquell any Urgellès havia estat elegit president de la SEBAP.

L'Exposició Catalana encara no tenia un edifici designat, i es va celebrar a l'edifici de la Universitat de Barcelona, conjuntament amb l'exposició de belles arts i una petita mostra del Museu d'Història Natural. Va tenir una àmplia participació, amb 857 expositors.

Entre els expositors trobem Nuevo Vulcano, Alexander Hermanos, que no havien participat en l'Exposició Marítima, amb màquines de vapor. D'altres que sí que van participar-hi van ser La Maquinista Terrestre i Marítima, amb grans màquines de vapor; Pablo Estapé, amb velams (premiat amb medalla d'or); Ciervo y Compañía, amb cuines econòmiques (medalla d'argent); Sert Hermanos, de teixits (escut de la SEBAP); i Isidro Bertrán amb efectes naviliers (escut de la SEBAP).

Des d'aquesta exposició fins a l'Exposició Universal de 1888 sembla que les exposicions industrials van ser d'àmbit local i sense més transcendència, i els esforços es van centrar més tard, a partir de la dècada de 1880, en aquella gran exposició. Tancant el segle es va celebrar l'Exposició Nacional de les Indústries Artístiques el 1892.

Els industrials Alexander Hermanos i el comerciant Isidre Beltrán a l'Exposició Catalana de 1877.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1877, a Exposición Catalana (àlbum fotogràfic), s.n.

2. Barcelona i la Societat Econòmica Barcelonessa d'Amics del País

Les Societats Econòmiques d'Amics del País (SEAP) eren institucions cíviques, no oficials, que pretenien impulsar el desenvolupament del país mitjançant l'estudi i el foment de l'educació, la indústria i el comerç, i la modernització de l'agricultura. Fundades sobretot durant la segona meitat del segle XVIII, responien als plantejaments renovadors de la Il·lustració, i la seva important contribució a la modernització del país ha estat extensament estudiada. A Espanya, la primera fou la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País, fundada a Bergara pel comte de Peñaforida el 1765, i durant el primer quart del segle XIX gairebé totes les capitals de província i ciutats importants tenien la seva Societat Econòmica d'Amics del País.¹³

S'ha dit que amb la guerra del Francès (1808-1814) les Societats Econòmiques començaren el seu declivi, agreujat amb la clausura de moltes d'elles durant la Dècada Ominosa (1823-1833).

La Societat Econòmica Barcelonessa d'Amics del País (SEBAP), fundada el 1821, no tan sols no participa d'aquesta decadència, sinó que va néixer per impulsar el desenvolupament econòmic en el moment en què altres institucions, com ara la Junta de Comerç, començaven a mostrar desarticulacions evidents amb els processos socials i econòmics contemporanis.

La SEBAP va contribuir eficaçment a l'elaboració d'estratègies de desenvolupament durant la revolució industrial. Hi havia diverses institucions sectorials que vetllaven pels interessos de grup; en la SEBAP, que congregava importants representants de totes les forces productives –industrials, financeres i comercials–, a alts funcionaris i a l'elit intel·lectual de Barcelona, conflüen totes elles i van comprendre molt aviat el que estava succeint. Va dedicar els seus esforços més grans a analitzar el procés d'industrialització i proposar estratègies per canalitzar-lo.¹⁴

Aquestes estratègies s'articulaven entorn de tres grans eixos. En primer lloc, les conseqüències de la pèrdua dels mercats colonials, tant pel que fa al retorn de capitals que haurien de revertir en la indústria com, i

molt especialment, a la necessitat urgent de reformar el mercat interior, molt supeditat als interessos dels terratinents i a unes oligarquies de caràcter feudal.

Com a segon eix de la seva actuació, la SEBAP treballava per un desenvolupament *harmònic* del país, en el qual Barcelona exerciria un paper central: el creixement urbà i el model de ciutat es convertien en motius principals de debat.

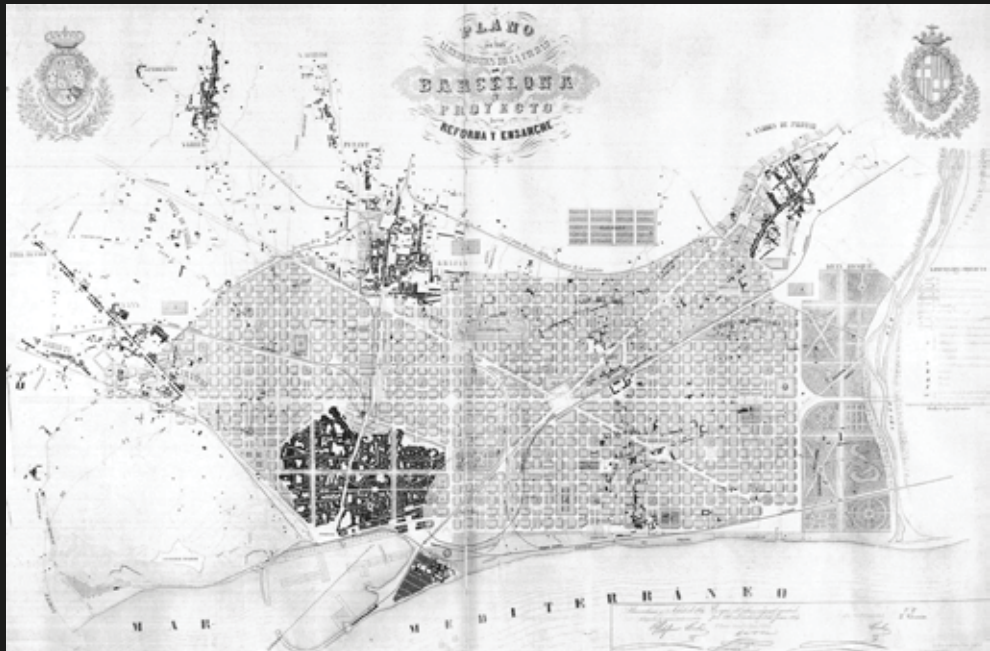
La protecció i el progrés de la indústria, l'educació generalitzada i la higiene pública serien les bases d'aquest desenvolupament harmònic; en aquestes tres direccions es van encaminar els millors esforços de la Societat.

En tercer lloc, la ferma exigència en favor de la indústria catalana, polaritzada en la qüestió aranzelària i en el debat entre protecció i lliurecanvisme, en el marc de les reformes tributàries i els discutits tractats comercials –amb França, Anglaterra, Bèlgica, Alemanya, Portugal. Les discussions, dictàmens i propostes sobre teoria econòmica i pràctica tributària abracen una bona part de la producció escrita dels socis i de la documentació dels arxius de la SEBAP.

No obstant això, potser tan important com les realitzacions concretes de la SEBAP va ser el paper que el debat intern va tenir en la presa de consciència de la burgesia; l'Econòmica es va instituir com a punt de trobada, de discussió i de provisió d'idees i persones per a la vida civil i política barcelonesa. Un centre unificador d'interessos i tendències per elaborar un projecte global de país. Va tenir sempre consciència plena del seu paper dirigent de la societat, però també de la força que estaven adquirint els obrers i de la necessitat d'integrar-los en el sistema, per la qual cosa va promoure la justícia social; va intuir la força que podria aconseguir el proletariat organitzat, abans inclús que el mateix proletariat. Es tractava, doncs, de neutralitzar aquesta gran força. Per sota del discurs paternalista va sorgir una preocupació real per un desenvolupament equilibrat: sense una mà d'obra instruïda i sana no es podria aconseguir mai un creixement industrial avançat. En aquesta direcció es van elaborar les propostes d'ensenyament professional, d'higiene pública i d'integració laboral de la dona.

2.1. Ciència i societat

Durant el segle XIX, i molt especialment durant la seva segona meitat, el creixement científic i tecnològic va aconseguir un desenvolupament fins llavors desconegut. La implicació social de la ciència, molt compromesa amb el progrés econòmic i el benestar de la població, va ser un dels motors d'aquest desenvolupament. Com ha mostrat L. Fleck en *La génesis y el desarrollo de un hecho científico*, els

Projecte de l'Eixample de Barcelona per Ildefons Cerdà, 1858, amb projecte del port.

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

períodes en què és més fluida la relació entre la comunitat científica i els sectors socials més actius, els correspon un major creixement científic. La ciència institucionalitzada tenia cada vegada més imbricació amb la societat, i en tenim mostres no només en els avenços tecnològics de la indústria o els transports, sinó també en la participació dels científics en l'assessorament dels responsables de l'administració pública o directament en la presa de decisions.

Un altre factor d'aquesta relació entre ciència i societat que va contribuir també a incrementar el prestigi social dels científics va ser l'estabilitat que la ciència oferia al desenvolupament social. El segle XIX va ser una època políticament turbulenta, en la qual certes situacions de retrocés ideològic interposaven obstacles al progrés.

No obstant això, per darrere de les oscil·lacions polítiques roman la petjada de l'evolució del pensament científic. Aquesta evolució continuada va anar generalitzant la sensació que mai el món no havia progressat tan ràpidament. Els avanços tècnics –desenvolupats a partir d'investigacions científiques– se succeïen amb tanta rapidesa que qualsevol circumstància semblava oportuna per manifestar la sorpresa davant el progrés.

A Barcelona hi havia, des del segle anterior, diverses institucions científiques, les acadèmies, que eren regularment consultades per l'Administració sobre els problemes de la ciutat. Les Acadèmies de Ciències, Medicina i Bones Lletres guarden en els seus arxius in comptables dictàmens i memòries sobre els aspectes més diversos de la vida ciutadana. A partir de 1821, la SEBAP, a més de centre d'iniciatives, s'incorpora a aquest grup d'institucions de consulta a les quals haurien de recórrer institucions i administracions.

2.2. El paper de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País a la Barcelona de 1872

La SEBAP va tenir una presència molt important en la vida civil barcelonesa. Aquesta afirmació –obviada per la majoria dels historiadors, que amb prou feines han tingut en compte la SEBAP en les seves anàlisis– té dos fermes punts de suport: la composició sociològica de la institució, d'una banda, i l'examen de les activitats realitzades i els resultats obtinguts, de l'altra. Pel que es refereix al primer punt, una aproximació a l'estudi de la seva estructura social mostra la diversitat de procedències –socials i professionals– i d'interessos –materials i ideològics– que conflüen en la Societat: comerciants, artesans i militars,

fabricants i funcionaris, aristòcrates i científics, enginyers i artistes, con-signataris i juristes, propietaris i arquitectes, liberals i conservadors. Tots tenien il·lustres representants en l'Econòmica.

Centrant-nos en l'època de l'Exposició Marítima, i a manera de mostra de les activitats que desenvolupava la SEBAP, pot ser il·lustratiu ressenyar alguns dels treballs en què s'ocupaven.

Quant a l'educació, el 1870 havia obert una biblioteca popular que, per tal que pogués ésser utilitzada pels obrers, restava oberta de 12 a 2 del migdia i de les 7 a les 10 de la nit. El mateix any es van establir càtedres d'Agricultura, d'Arts industrials i de Taquigrafia, que impartien les seves classes en horari nocturn per la mateixa raó. Els dies festius es feien conferències sobre higiene, moral, història, literatura i ciències naturals dedicades als obrers.

La proposta d'una reforma de les duanes i, en general, la qüestió aranzelària fou motiu de llargs i intensos debats entre els socis, conseqüència dels quals van ser diversos dictàmens i proposicions a les Corts espanyoles i al Govern. Tot això compartia les preocupacions dels socis amb les feines del normal funcionament de l'Econòmica i les nombroses qüestions menors.

Tal com indiquen les Actes de 1872, la Junta de Govern estava conformada per persones molt conegudes per la seva trajectòria: com a president, Narcís Carbó, catedràtic de Química de la Universitat de Barcelona i membre de la RACAB, i que va ser president de l'Ateneu el 1878 i 1887; Josep Mestre i Cabañes, advocat que provenia de família d'industrials, com a tresorer; Ramon Fàbrega, com a secretari; a més d'altres membres de la Junta, com ara Agustí Urgellès de Tovar, Maurici Garrau, Modest Foses Pi, Manuel Gispert, Francesc Campà i Porta, Francesc Peradaltas, Josep Feixó, Lluís Castellví, Francesc Vila i Letjós, Josep Antoni Florensa i Eduard Pouplana.

Segons els arxius de la SEBAP de l'any 1872, l'Exposició Marítima va ser una de les moltes preocupacions que van anar desenvolupant durant l'any. Es pot fer un seguiment de diversos temes, com són la memòria de la creació d'una biblioteca popular a Vilafranca del Penedès, informes sobre les estadístiques de cereals cultivats i recol·lectats l'any anterior, l'estudi i discussió del projecte de *Ley de Montes* i documents relatius a la concurrència d'Espanya a l'Exposició Universal de Viena que se celebraria l'any següent. També aquest any van ser creades les càtedres d'Higiene i de Sistema Mètric Decimal i la Societat proposava a la Diputació provincial la creació d'una Escola d'Arts i Oficis i, dos anys més tard, l'escola de Comerç. També durant aquest any es va tornar a discutir sobre el projecte dels habitatges per a obrers que no arribarien a ser construïts fins a la dècada de 1880.

Pla de Palau, important centre de l'època. El Palau Reial, a la dreta i, al fons, Santa Maria del Mar.

Font: autor fotografia, J. Laurent, 1871; Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Duana al Pla de Palau.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1874; Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

Tots els treballs realitzats tenien com a objectiu elaborar propostes de consens entre totes les forces socials representades.

La idea més repetida en discursos i dictàmens durant tot el segle XIX era la d'*harmonitzar interessos*, la de sotmetre els interessos particulars o de grup als de la ciutadania. Cap altra associació amb objectius tan homogenis tenia una composició tan heterogènia. La SEBAP va assumir amb molta rapidesa la complexitat de la societat urbana industrial i la necessitat de conjuminar criteris per a un desenvolupament harmònic: sempre va pensar que la indústria, el comerç i l'economia en general funcionarien millor com millor funcionés tot el sistema urbà.

2.3. L'activitat marítima i la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País

La preocupació per les activitats marítimes va ser permanent durant el segle XIX per a la SEBAP. A més, molts del socis eren naviliers, comerciants i capitans de la marina mercant. Si es revisa la llista dels expedients i memòries es pot comprovar la inquietud per la necessitat de modernització de les tecnologies emprades en la navegació, així com les obres públiques que era necessari introduir a la ciutat per respondre al canvi que s'estava produint en termes de volum i escala de l'activitat comercial.

Fent un recorregut cronològic, trobem l'expedient de 1838 sobre vapors estrangers; el 1840, un altre relatiu a la no-admissió del cotó; i el 1841 un informe de fonedors i constructors de màquines i un altre expedient específic sobre bucs i vapors. Es torna a recuperar el tema a mitjan anys 1850, amb la discussió i l'estudi de la conformació de societats anònimes, moltes relacionades amb assegurances i navilières, entre les quals destaca l'estudi de la Societat Maquinista Terrestre i Marítima, fundada el 1855 per Valentí Esparó, soci actiu de la SEBAP, la Naviera Catalana i la Sociedad Anónima de Seguros Marítimos.

També es va preocupar de temes relacionats amb la plantació de cànem, el comerç de cabotatge i el comerç marítim. El 1866 hi ha un expedient d'interrogatoris relatius al dret diferencial de bandera. El 1870 un expedient sobre l'enllaç de les estacions i el port i proposicions posteriors, com la de 1876, que va ser important en la discussió del projecte de reforma del port.

Finalment, dins del programa de premis de la SEBAP va haver-hi un a la millor memòria en què es proposin els mitjans per augmentar i estendre el comerç i navegació d'Espanya, especialment de Catalunya.¹⁵

Tot plegat ens demostra que la SEBAP tenia coneixement i interès sobre l'activitat marítima, en especial sobre les qüestions econòmiques i comercials que repercutien en la ciutat. Per tant, no és gens estrany que dins de la lògica de les exposicions promogudes per la SEBAP, s'organitzés una exposició marítima.

Finalment, en el període en què es proposa l'Exposició Marítima, estaven en marxa dos projectes que són mencionats en el llibre d'Urgellès sobre l'Exposició Marítima¹⁶ com a motius per a la seva realització: els recents projectes del port de la ciutat i l'obertura del canal de Suez, en els quals es tenia l'esperança de revifar l'activitat que estava decaient per la manca de capacitat tecnològica, recursos econòmics i primeres matèries que permetessin igualar-se a les potències econòmiques i navilieres d'Anglaterra i altres països.

Com s'explicarà més endavant, encara que no es van trobar més raons i argumentació en altres documents de la relació d'aquestes dues fites amb l'Exposició, ens serveix per explicar breument el context en què es trobava el port de Barcelona.

Projectes de reforma del port de Barcelona

Les transformacions del port de Barcelona durant el segle XIX, i molt especialment en la segona meitat, es van produir dins del marc dels canvis en els ports d'Espanya, amb noves legislacions, organització, reglamentació i concepció de les obres públiques, entre d'altres. El port de Barcelona en aquest moment disposava d'unes infraestructures que eren insuficients en relació amb el tràfic comercial que hi havia.¹⁷

Les noves tecnologies en la construcció naval (màquines de vapor, metal·lúrgia) i el ferrocarril van crear noves necessitats en els ports. A Barcelona se sumaven les deficiències pròpies a la necessitat de resguardar els nous vaixells de major calat i la urgència d'augmentar el molls per millorar les condicions de càrrega i descàrrega. D'altra banda, la dinàmica litoral era un dels grans obstacles a causa de la sedimentació, que creava barreres i platges, amb la corresponent pèrdua de calat. La SEBAP envia el 1854 una exposició a la reina, perquè es fessin els estudis i projectes necessaris per a la construcció del port en les Hortes de Sant Bertran.

En aquest context es realitza el projecte de Josep Rafo, *Proyecto para la mejora y ensanche del puerto de Barcelona*, aprovat el 1860; proposava una ampliació i millora de gran escala que en resoldria les mancances i permetria adequar el port a les noves necessitats. Aquest projecte va ser incorporat inicialment per Cerdà, qui més tard va redactar la seva pròpia teoria d'enllaç. El projecte de Rafo només es va realitzar parcialment.

Muralla de Mar.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1874; © Museu Marítim de Barcelona.

Moll del port de Barcelona, 1872-1874.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1874; © Museu Marítim de Barcelona.

El 1868 es creava la Junta d'Obres i el primer director va ser Maurici Garran, personatge implicat en la nostra Exposició.¹⁸ Garran va elaborar un nou projecte el qual també només es va realitzar en part, amb la construcció dels molls de Catalunya i Capitània. Malgrat les discussions i les apostes que hi havia sobre la transformació del port, no va ser fins al segle xx que s'inicia la gran reforma del port.

Canal de Suez

L'obertura del canal de Suez, a Egipte, es va iniciar el 1859 i va ser inaugurat el 1869. Aquest canal va permetre unir el mar Mediterrani amb el mar Roig, la qual cosa va permetre escurçar i fer més segura la ruta comercial marítima entre Europa i l'Índic i el Pacífic. En aquesta ruta, el port de Barcelona quedava en millors condicions que altres ports d'Espanya per la seva ubicació. No obstant això, amb el temps van ser altres ports els que van guanyar preponderància.

L'enginyer del canal va ser el francès Ferdinand de Lesseps qui era soci corresponent de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, tal com demostra la seva correspondència amb la SEBAP. Dins de la documentació d'aquesta relació, el 1860 la SEBAP va redactar un expedient sobre el canal de Suez i Lesseps i, el 1879, trobem una carta de felicitació a Lesseps per l'obertura del canal de Panamà.

2.4. La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País i les exposicions

Com ja s'ha explicat, les exposicions van ser un element clau en la difusió de tecnologies i coneixements. En el trànsit del colonialisme cap a una fase imperialista del desenvolupament econòmic, la lluita entre les potències per la conquesta dels mercats feia necessaris fòrums en els quals poguessin donar-se a conèixer els avenços científics i tecnològics, o servir d'aparador als productes dels expositors. Però, a més, aquests fòrums, les exposicions, havien de complir una funció d'intercanvi d'informació, de coneixement de persones i mètodes de treball, d'iniciatives per a la millora de la producció, emmagatzematge i transport de mercaderies, temes en què els científics tenien un paper important en la materialització d'aquests fòrums.

Però les exposicions, si bé eren el mitjà per donar-se a conèixer de manera més àmplia i crear noves relacions comercials, eren també llocs propicis per estimular determinats comportaments, actituds i assoliments.

La SEBAP podia influir de manera positiva en tot allò que considerava apropiat i conforme a les seves idees de desenvolupament; és aquí on els premis jugaven un rol fonamental.

En el context històric de la creació dels premis de la SEBAP, hi ha tres aspectes clau que remeten a l'esperit profund de la mateixa existència de la Societat: esforç, emulació i superació. Esforç perquè solament mitjançant l'estudi i el treball continuat s'assoleix allò que és mereixedor de premi: el coneixement, la capacitació, l'obra ben feta. Emulació, quant a la imitació i assumpció de conductes i metes exemplars. Superació, perquè quan s'aconsegueix millorar el que es té, es transcendeix l'àmbit personal i privat i es contribueix al desenvolupament i benestar del país.

D'aquest nucli dirigent va partir la idea de crear una comissió específica que estudiés la conveniència d'organitzar exposicions per donar a conèixer la puixança de la societat catalana. Es va constituir la Comissió Permanent d'Exposicions, que en va organitzar algunes –entre les quals, l'Exposició Marítima–, va col·laborar en l'organització d'altres i va enviar comissionats i representants a quantes considerava d'interès.

Durant la segona meitat del segle XIX trobem nombrosos expedients¹⁹ de la SEBAP relacionats amb les exposicions: el 1850, sobre l'Exposició Universal de Londres i l'Exposició de Productes de la Indústria Espanyola a Madrid; el 1851, sobre l'Exposició Universal de Londres; el 1854, sobre l'Exposició Universal de París; el 1857 l'Exposició Agrícola Universal; el 1865, sobre l'Exposició Universal de Porto; el 1866, sobre l'Exposició Universal de París; el 1867, l'informe sobre l'Exposició Universal de Londres. Així mateix es troba el dictamen sobre els productes exposats en l'Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes de 1871 i l'Exposició de Londres. Del mateix 1872, hi és l'expedient de l'Exposició Universal de Viena, en què la SEBAP va estar representada, i el propi de l'Exposició Marítima Espanyola.

Dels següents anys es troba la participació de la SEBAP en diverses exposicions internacionals i un dictamen de 1875, sobre l'Exposició General Catalana i d'Invents Espanyols que no es va arribar a realitzar.

A partir de 1878 trobem expedients de la Comissió Permanent d'Exposicions de la SEBAP sobre diverses exposicions: l'Exposició Universal de París i l'Exposició General Catalana i d'Invents Espanyols i l'Exposició de Pintures. El 1879, sobre l'Exposició Internacional de Mèxic que es feia el següent any. El 1882, l'Exposició Nacional de Minería, Metal·lúrgia, Ceràmica i Cristalleria, i l'Exposició Internacional d'Amsterdam de 1883. Sobre l'Exposició Aragonesa, de 1885. El 1886, sobre l'Exposició Rural e Internacional de Buenos Aires. Aquest any, la Comissió Permanent d'Exposicions comença els seus preparatius per a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, en la qual va participar activament.

De la darrerria de segle es troben expedients respecte a l'Exposició Nacional d'Indústries Artístiques de 1892, l'Exposició Universal de Lió i l'Exposició Universal d'Anvers de 1894, i un expedient de concursos i exposicions: Belles Arts, Universal de París i el Concurs Agrícola de 1898.

Del Palau d'exposicions a l'Exposició Universal de 1888

Per entendre la importància de les iniciatives de la SEBAP quant a les exposicions de la ciutat, hem seguit el fil d'una petita referència apareguda en el llibre de Ramón Grau i Marina López²⁰ en el qual es menciona que l'Econòmica havia convocat un concurs per a la realització d'un edifici permanent d'exposicions el 1869.

En revisar els expedients i actes dels arxius de la SEBAP trobem la insistència de la Comissió Permanent d'Exposicions sobre els beneficis que significava per al comerç i la indústria la realització d'exposicions permanents, així com la necessitat de disposar d'un espai propi a la ciutat per realitzar-les.

En aquest sentit, trobem, el 1867, l'expedient sobre la celebració a Barcelona d'exposicions periòdiques, en el qual la SEBAP planteja la necessitat de disposar d'un espai físic permanent per exposar els productes de la indústria catalana.

El 1869, Urgellès de Tovar va llegir una proposició perquè s'adjudiqués un premi a l'autor del millor plànol d'un Palau de la Indústria, acompanyat de la seva respectiva memòria econòmica i que reunís les millors condicions per poder realitzar en aquesta capital una exposició agrícola, industrial i artística de les quatre províncies catalanes.²¹ En la següent sessió, del 20 d'abril, es va nomenar la comissió encarregada d'aquest premi, composta pels senyors Josep Oriol Mestres, el mateix Agustí Urgellès, Francesc Vila i Lletjós, i Nacís Bladó, de la Secció de Belles Arts de la SEBAP; el 4 de juny la comissió va llegir el tema i les condicions que havia de complir.

Novament, al maig de 1871, es troba una proposició a la Junta General de la SEBAP de la realització d'un concurs per dissenyar aquest edifici, però ja inserit en un programa del primer centenari de les Econòmiques, que se celebraria el 1875 amb una exposició agrícola, industrial i artística.²² El programa deia que havia de disposar de 20.000 m², que es crearia una comissió especial per al concurs, que es publicaria als periòdics i es donaria una resolució l'any següent.

Sembla que la proposta es dilueix i a la fi del mateix any, el mes de novembre, apareix una carta de l'Ajuntament de Barcelona en la qual invita la SEBAP a estudiar i proposar el programa necessari per a l'edifici. La SEBAP va invitar dues institucions més a crear aquesta comis-

La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País en l'Exposició General de 1877.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1877, a Exposición Catalana (àlbum fotogràfic), s.n.

sió, el Foment de la Producció Nacional i l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

Probablement es tracta, tal com va succeir amb altres iniciatives promociades per la SEBAP, que l'Ajuntament es va fer càrrec de la idea i va desenvolupar-la en un projecte major: la urbanització dels terrenys alliberats per l'enderrocament de la Ciutadella amb el nou traçat de l'actual passeig de Picasso, els Porxos de Fontserè i el parc de la Ciutadella.

Finalment, el 1872, l'Ajuntament de Barcelona convoca un concurs de disseny de la Ciutadella convertida en un gran parc urbà i amb alguns edificis públics, entre els quals hi havia el Palau d'Exposicions Permanents. Resultaren guanyadors dos projectes, el de Carlos Macciachini i el de Josep Fontserè i Mestre.

Josep Fontserè i Mestre era soci de la SEBAP des del començament de 1872 i hi va entregar una còpia litografiada del seu projecte guanyador.²³ Més tard, el projecte modificat de Fontserè donarà lloc a la Ciutadella com l'espai que va acollir l'Exposició Universal de Barcelona de 1888.

Litografia d'Onofre Alsamora amb el projecte d'urbanització de l'antiga Ciutadella. Dins del parc de la Ciutadella, el Palau de les Indústries.
Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

3. Organització de la primera Exposició Marítima Espanyola

Per documentar l'organització de la primera Exposició Marítima Espanyola s'ha treballat sobre fonts primàries dels arxius de la SEBAP, en especial sobre les activitats de la Societat durant el 1872 i els expedients i documentació de l'Exposició, entre els quals el manuscrit de l'Expedient General que va ser redactat per la Comissió Organitzadora de l'Exposició Marítima.

També s'utilitza com a referència el llibre, publicat el 1873, escrit pel president de la mateixa Comissió, Agustí Urgellès de Tovar, *Exposiciones Marítima, Agrícola y Artística, celebradas en Barcelona en 1872*, en el qual explica el desenvolupament d'aquestes exposicions, amb la llista dels participants, que serveix de base documental per estudiar la procedència, productes i personatges que van participar en la mostra.

Es troba en el llibre una versió lleugerament diferent a la de les actes i cartes, amb l'atenuació dels conflictes sorgits i una accentuació dels valors morals i les motivacions que van originar l'Exposició. Aquest darrer punt és rellevant, ja que les motivacions expressades en cartes i sessions eren d'un altre tipus més general i poc explícites.

Per explicar l'organització de l'Exposició Marítima, ens centrarem en els aspectes de l'origen, motivacions i organització de la mostra, que permeten dibuixar un traçat de les principals institucions involucrades, les seves relacions i com es van superar els diferents obstacles que van sorgir. Tot i que la gestió va tenir un rol fonamental per la manca de pressupost propi i l'economia deprimida del context, la qual cosa li dona a la SEBAP una veritable capacitat organitzativa basada en la reciprocitat d'objectius i esforços.

També és del nostre interès explicar què feia i qui integrava la Comissió Organitzadora, amb les dificultats sorgides entorn a la cessió de la Casa Llotja com a local de l'Exposició. Els pressupostos inicials i finals amb els quals es van realitzar els preparatius, així com el personal de l'Exposició. Es considera la difusió de la convocatòria mitjançant diferents mecanismes que es van fer servir. Finalment, expliquem el programa de l'Exposició Marítima i l'elecció del seu Jurat.

3.1. Principals motivacions i objectius

La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País tenia entre les seves comissions la Comissió Permanent d'Exposicions, responsable com ja hem explicat, de l'anterior Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes celebrada exitosament l'any 1871. D'aquesta comissió va sorgir la idea, en la sessió del 26 d'abril de 1872, de celebrar una Exposició Marítima Espanyola a la qual concorreguessin fabricants, tècnics, comerciants i tots aquells que realitzessin les seves activitats professionals en relació amb la navegació: elaboració de plànols i models de bucs, materials utilitzats per a la seva construcció, productes químics i farmàcies, instruments nàutics, màquines i calderes, conserves, velam, xarxes, cables i cordes.

En iniciar la investigació sobre les principals motivacions i objectius per celebrar una exposició marítima a Barcelona, trobem que el llibre d'Urgellès²⁴ relacionava aquesta iniciativa, com ja hem explicat, amb els projectes de reforma del port i l'obertura del canal de Suez, que ajudarien a revertir el procés de crisi de l'activitat marítima; però, en revisar els documents manuscrits, aquests objectius no van ser presents i sembla que tenien una retòrica més pública, però les arrels de la qual també es trobaven en les preocupacions de la SEBAP.

Segons l'Expedient General de l'Exposició, la iniciativa va sorgir des de la Comissió Permanent d'Exposicions, que va presentar una comunicació amb la proposta a la Junta de Govern de la SEBAP per fer l'Exposició durant les properes Fires i Festes Populars que se celebrarien el mes de setembre a Barcelona. La proposició, presentada en sessió de la Junta de Govern del 3 de maig, es basava en:

1. Que no es podria organitzar una altra Exposició General, ja que encara era latent el record de la passada.
2. El resultat de les exposicions parcials i periòdiques també donen fruits.
3. Considerar que l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre projectava un concurs agrícola durant les festes.

Amb aquests motius, la comissió jutjava convenient una Exposició Marítima en els salons de la Llotja o un altre lloc que es considerés oportú. La proposta va ser aprovada per unanimitat, i la mateixa comissió en va ser la responsable de l'organització.

En aquesta argumentació no és explícit el perquè de la temàtica marítima, més aviat sembla respondre a la dinàmica d'organització d'exposicions temporals i probablement atenent a la competència d'un altre organisme,

com ara l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, sense voler abandonar el protagonisme de la SEBAP quant a exposicions a la ciutat. El lloc elegit per exposar va ser la Llotja, tal com s'havia fet en mostres anteriors.

Encara avui sembla estrany la precipitació per organitzar l'Exposició amb menys de cinc mesos d'antelació i considerant les dificultats de transport per als expositors d'altres províncies. Potser responia a una iniciativa que aprofitava circumstàncies favorables com són les festes de la ciutat o per la influència de les ja mencionades Exposition Maritime Internationale du Havre de 1868 i l'Esposizione Internazionale d'Industrie Marittime in Napoli de 1871.

D'altra banda, podria tractar-se d'altres objectius implícits o que no es van voler deixar expressats en documents escrits. En revisar la correspondència amb les institucions, trobem un esborrany de la carta a l'Ajuntament de Barcelona del 12 de juny de 1872, quan Francesc de Paula Rius i Taulet n'era l'alcalde, per demanar la seva col·laboració amb la idea. Comença parlant dels beneficis per a la ciutat de la realització d'una Exposició Marítima, que tenia la particularitat de ser la primera a Espanya i la pertinència de celebrar una exposició marítima justament en el primer port de la nació. Continuava amb l'oportunitat de coneixement estatal del ram i les diverses indústries que es relacionen i especialment tenint en compte que s'havien acabat les obres del canal de Suez i les del nou port, amb «la grata esperanza de que este adquirirá la importancia debida».

Posteriorment, el 15 d'agost del mateix any, es va publicar una circular amb la convocatòria per participar en l'Exposició Marítima Espanyola, amb l'argument «que así ha de redundar en beneficio del comercio como de todas las ramas» i cridant tots *els amants del foment i la cultura* per designar les persones de cada localitat i promoure'n i difondre'n el programa.

Una explicació similar, amb el programa, disposicions i premis de l'Exposició, es va publicar en el Butlletí Oficial.²⁵ S'hi relaciona clarament aquesta Exposició amb l'Exposició de l'any anterior, a la qual es refereix en termes de *feliz ensayo*:

[...] aquella improvisada manifestación del trabajo, a todas luces elocuente y digna, si presentó lunares patentizó también nuestra cultura.

A partir d'aquest *allixonament*, explica, la SEBAP busca contribuir al foment dels interessos morals i materials del país. L'Exposició Marítima, està pensada com una més d'una sèrie d'exposicions parcials que servien de basament a una futura Exposició General.

En aquestes argumentacions hi ha un rerefons regionalista, el de donar importància a Catalunya: conceptes com la *nostra cultura*, *el nostre port*, *la deguda importància* sorgeixen com a demandes dirigides al foment

de l'activitat marítima (reforma del port i noves possibilitats de navegació) i, amb ella, les activitats econòmiques relacionades. És a dir, hi ha un component de reivindicació de les capacitats catalanes i de la capitalitat de Barcelona. D'altra banda, es nota la preocupació per la indústria i el comerç en general que, en aquest cas, es relaciona amb l'activitat marítima, però no per l'activitat marítima mateixa.

Les motivacions generals semblen transcendentals per al foment de l'economia comercial i industrial. La mostra, amb totes les seves mancances, va posar tecnologies i coneixements a l'abast de la societat, tant a la involucrada en els negocis com a la societat en general; va enaltir la idea de la necessitat dels coneixements, l'experimentació i la invenció com a antecedents necessaris per al progrés econòmic, i l'Exposició va oferir un ventall d'estudis, instruments de medicació i projectes que buscaven professionalitzar el món navilier i industrial.

En aquest sentit, no es pot desprendre aquesta iniciativa de la resta d'iniciatives culturals, econòmiques i socials que realitzava l'Econòmica, entenent el foment com una integració de les parts de la societat que progressa i es beneficia conjuntament.

Motivacions del Jurat de l'Exposició

Durant el procés de convocatòria de l'Exposició, com s'ha assenyalat, es van expressar diverses motivacions que s'han de complementar i comparar amb les motivacions donades pel Jurat de l'Exposició, de la mà de Ramón Codina Langlin, farmacèutic, soci de la SEBAP i membre del Jurat, que van ser publicades per Urgellès.

Codina explica la iniciativa de l'Exposició per la SEBAP com una «forma de mantenir actiu el foment i desenvolupament dels interessos morals i materials» i al qual Barcelona acudeix atenent «a la necessitat de multiplicar la producció aprofitant-se dels beneficis i conquestes de la ciència».²⁶

Per a un jurat eminentment científic, la ciència aleshores significava una possibilitat de millorar les condicions socials en la mesura que les noves tecnologies permetien satisfer necessitats i accedir de manera més àmplia al benestar social, amb la ciència al servei de la societat.

D'altra banda, també era d'especial importància per a aquest grup promotor l'extensió de l'educació, en la qual les exposicions jugaven un rol didàctic, una forma de posar a l'abast de la ciutadania els avenços i coneixements. Així, indica Codina, les exposicions són necessàries, «per ser un ensenyament a l'obrer, un objecte d'estudi per al industrial i l'home de ciència, i un motiu d'admiració per al públic que sorprèn contempla l'espectacle i comoditats que li ofereix el geni i l'activitat humana [...]».

La Porta de Mar.

Font: autor fotografia, Joan Martí; 1874; © Museu Marítim de Barcelona.

3.2. Organització

3.2.1. La Comissió Organitzadora

Com ja hem explicat, l'organització de l'Exposició Marítima es va iniciar amb la proposta de la Comissió Permanent d'Exposicions, presidida per l'empresari Agustí Urgellès de Tovar i actuant com a secretari Francesc Vila i Lletjós, en els quals ens detindrem un moment.

Agustí Urgellès de Tovar va ser químic de la Casa Reial (1861), empresari i articulista. Era soci de la SEBAP des de l'any 1860 i en va ser el president el 1876 i 1877. Una de les seves principals aportacions es relaciona amb l'organització de diverses exposicions a Barcelona i la seva assistència a altres exposicions estrangeres, de les quals va escriure, entre d'altres, *Guía y viaje del español a París* i l'*Exposició General Catalana de 1871*. També va ser editor i director de la *Gaceta Universal de Agricultura, Industria, Artes, Avisos y Noticias*, a través de la qual va difondre i fomentar el proteccionisme i la producció local. Com a empresari es va dedicar principalment a l'elaboració i anàlisi de productes químics.

Francesc Vila i Lletjós, era soci de la SEBAP des de 1868 i formava part de la Comissió d'Arts i Oficis. Va ser un gran coneixedor i promotor de les exposicions, autor d'*Exposición Peninsular en Oporto: memoria*, de 1861, i amb Justo i Villanueva, *Memorias sobre la Exposición Universal de 1862 en Londres*, del mateix any.

La Comissió Permanent va iniciar les gestions per reunir els membres de la Comissió Organitzadora de l'Exposició Marítima. El 12 de juny, es van enviar cartes a l'Ajuntament de Barcelona i a la Diputació Provincial per convidar ambdues institucions a participar-ne en l'organització, anomenant els seus delegats com a part de la Comissió Organitzadora.

Posteriorment, en la reunió de la SEBAP del 25 de juny, es va acordar des de la Junta de Govern que la Comissió d'Exposicions, conjuntament amb els delegats de la Diputació i de l'Ajuntament, resolguessin totes les qüestions relatives a l'Exposició que no significuessin despeses per a l'Econòmica, atenent a l'escassetat de recursos de què disposava.

El dia 30 de juny celebrà la primera reunió i va quedar constituïda la Comissió Organitzadora de l'Exposició Marítima, presidida per Urgellès de Tovar i amb Vila i Lletjós com a secretari. Dos delegats de l'Ajuntament, el tinent d'alcalde Teodoro Baró i Juan de Maza, i dos representants de la Diputació Provincial, els diputats Pablo Sensat i Josep Roig i Minguet, a més de cinc socis de l'Econòmica que completaven la Comissió.

Dels quatre delegats, Juan de Maza ja era soci de la SEBAP des de

Retrat d'Agustí Urgellès i de Tovar en *La Il·lustració Catalana*, 1882.
Font: autor fotogràfica, N. Nobas, a *La Il·lustració Catalana*, any II, núm. 69, 30
d'agost de 1882, p. 1.

1868, mentre que Teodoro Baró se'n va fer soci a l'any següent, el 1873, i l'agost de 1874, Pablo Sensat també es va integrar en l'Econòmica.²⁷

Entre els socis de la SEBAP que conformaven la Comissió Organitzadora, trobem destacats personatges:

– Tomàs de Aquino Gallissà, industrial tèxtil, soci de la SEBAP des de 1868.

– Josep Masriera Manovens, important comerciant de família de joiers de Barcelona. Va ser membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona el 1873 i soci de la SEBAP des de 1870.

– Josep Oriol Mestres i Esplugues, arquitecte, membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona des de 1851 i soci de la SEBAP des de 1868.

– Rafael Guastavino Moreno, mestre d'obres, va ser conegut per implementar la tècnica de la volta catalana als Estats Units, on va residir definitivament a partir de 1881, i va ser soci de la SEBAP des de 1869.

– José Oriol Ronquillo, comerciant, soci de la SEBAP des de 1858.

Aquesta comissió començà a treballar ràpidament amb diverses gestions que es podrien agrupar en la formalització del suport institucional i econòmic; comprometre la participació de diverses personalitats en el Jurat i les comissions de l'Exposició; l'elaboració del programa; la difusió de l'esdeveniment.

També es va preocupar de l'enviament de cartes a les principals institucions que en donarien suport: l'Ajuntament i la Diputació Provincial de Barcelona. Se'ls hi demanava la col·laboració en qüestions organitzatives, com ara la constitució del Jurat, fer d'intermediari per a la cessió de la Llotja i per finançar l'Exposició.

D'altra banda, es van demanar els dissenys dels diplomes i medalles, la impressió de les targetes d'entrada (20.000), catàlegs (550), cartes particulars (500), cartells, programes i circulars. Alguns dels programes es van imprimir (600) en gran format per fixar-los en diversos punts de la ciutat, a les estacions de trens i a altres capitals d'Espanya.

Durant la primera reunió de la Comissió, es van acordar les gestions inicials, aprofitant les relacions dels delegats amb cadascuna de les institucions involucrades en l'Exposició:

1. Es va aprovar formalment la idea de la referida exposició.
2. Es va demanar a la Diputació la cessió de la Llotja per realitzar l'Exposició des del començament de setembre fins a mitjan octubre, dates en què se'n preveia la celebració.
3. Es va informar sobre el pressupost, que ascendia a 30.000 reials, quantitat que demanaven que fos avançada per l'Ajuntament i la Dipu-

tació, i que es reintegraria amb els ingressos de les entrades; en cas que hi hagués dèficit es consideraria com una solvència, i si hi hagués superàvit s'aplicaria als premis que distribuïa la SEBAP als obrers destacats.

D'aquests tres punts ens detindrem en el segon i el tercer, amb l'elecció del lloc per realitzar l'Exposició i l'anàlisi dels pressupostos.

3.2.2. La Casa Llotja

Respecte a l'elecció de la Casa Llotja com a recinte per acollir l'Exposició, responia en gran mesura a experiències de mostres anteriors que ja s'hi havien fet; i, d'altra banda, a la manca d'edificis rellevants que poguessin complir aquesta funció. Finalment, cal destacar que la monumentalitat i l'amplitud de l'espai ajudava a donar una bona imatge a la mostra i li donava un caràcter simbòlic ja que era l'edifici de l'antiga Llotja de Mar.

En la carta de la Comissió Organitzadora de 31 de juliol dirigida a la Diputació per demanar la Llotja, es va argumentar:

Después de examinar locales de esta ciudad en que podría celebrarse dicho concurso, ha convenido que el único que por la situación que ocupa, así como por la capacidad, reúne circunstancias más a propósito es la Casa Lonja

No desconoce esta comisión el uso principal a la que está destinado dicho edificio, empero contando con el patriotismo que distingue al comercio de esta ciudad, es el que prueba tener lugar dicha Exposición, ni que por ello dejen de efectuarse las transacciones mercantiles que diariamente tienen lugar.

Una vegada la Diputació va cedir el local, es va encarregar als arquitectes Josep Oriol Mestres i Rafael Guastavino la preparació de la sala de contractacions de la Llotja per acollir la mostra.

Malgrat la crida al patriotisme i l'acord de la Diputació amb la cessió de l'edifici, van haver d'efectuar-se diverses gestions per aconseguir el local en els espais i temps demanats. La Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç, que funcionava a l'edifici de la Llotja, va reclamar el seu dret a fer-ne ús per a les activitats pròpies, i va assenyalar les dificultats que li implicava la cessió dels espais.

El 17 d'agost, la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç posa les condicions per a la cessió de la Casa Llotja, i fa responsable, en cas de danys a l'edifici o les escultures, la mateixa Comissió Organitzadora i exigeix que s'hi faciliti l'entrada a la Junta, als empleats i a totes les

persones que hagin de concórrer durant aquest període. Aquestes condicions de cessió de l'edifici eren diferents a les projectades per la Comissió, en les quals la Casa Llotja quedava apartada de l'Exposició amb entrades alternatives als diferents despatxos.

Durant la sessió del 19 d'agost de la Comissió Organitzadora, es resol dirigir una motivada carta a la Diputació per analitzar les condicions imposades per la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç «rogándole la adopción d'una resolució para solventar el conflicto que ha surgido pues de lo contrario no podrá celebrarse la Exposición Marítima».

L'extensa carta dirigida a la Diputació es titulava «Compliment dels anteriors acords» i va ser redactada el mateix dia. En aquesta carta s'explica que el president de la Comissió Organitzadora va tenir diverses reunions amb el de la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç per acordar un projecte que permetia les activitats pròpies de la Casa Llotja –Escola de Belles Arts, secretaria de la Junta, secretaria del port–, i es garantia la realització de les operacions mercantils.

El projecte de la Comissió era poder disposar del pòrtic de la plaça del Comerç, sala de contractació, escalera principal, saló del primer pis i terrassa que donava a la plaça del Comerç. Es reservava per a les dues hores diàries de transaccions la sala de contractació, l'ús del pati de la Font de Neptú, el seu pòrtic i el saló de corredors.

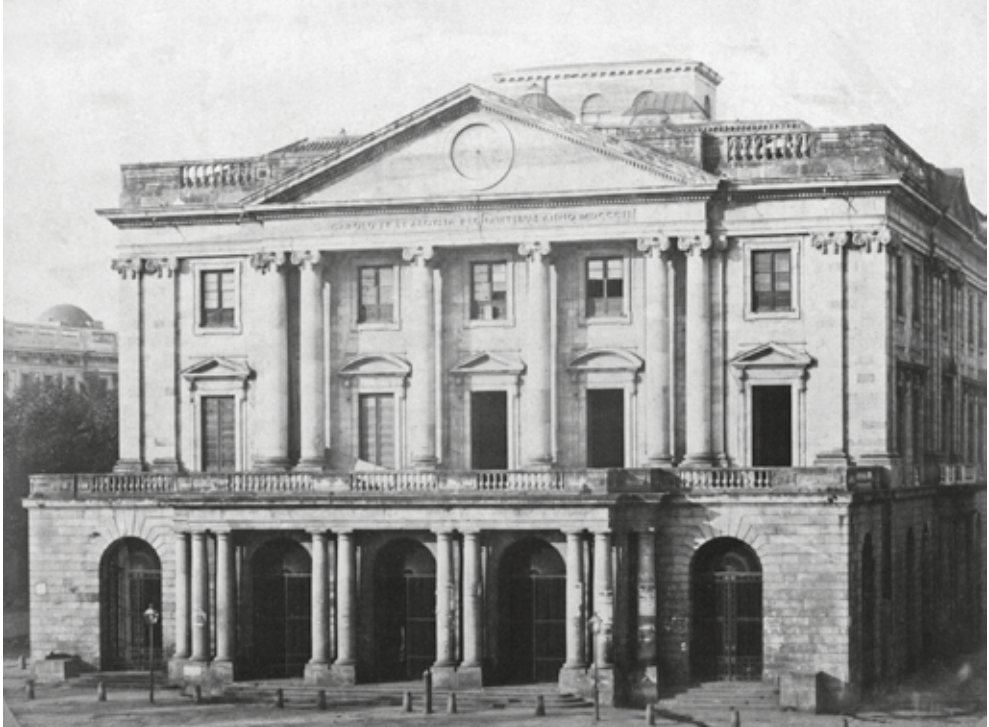
La Comissió esperava que no hi hagués inconvenients i va rebre amb estranyesa i *sentiment* la comunicació de la Junta que segons Urgellès *destrueix* el projecte. Al·ludia també que la Junta en altres ocasions havia cedit l'edifici per altres esdeveniments i que acollir l'Exposició no requeria cap tipus d'obres. Respecte a la sol·licitud d'entrades, ja estaven previstes i es lliurarien amb la màxima complaença.

El que els va cridar l'atenció era que el projecte de distribució formulat per la Junta no delimitava clarament l'espai per a l'Exposició i que per subdivisions quedava inutilitzada la sala de contractació, que era l'espai central que reunia l'Exposició.

La Comissió va amenaçar de no realitzar l'Exposició, malgrat que ja s'havien enviat totes les cartes i comunicacions a tots els organismes oficials. I va ser explícita en l'obstrucció d'aquest organisme per a realitzar l'Exposició.

Es va designar una Comissió Especial de la Diputació per conciliar les divergències entre la Comissió Organitzadora i la Junta. Es va realitzar una reunió d'aquesta Comissió Organitzadora amb l'assistència de la Comissió Especial en la qual es va comprometre a solucionar el conflicte quan fos possible.

Finalment, el dia 21 d'agost, la Comissió Especial de la Diputació va comunicar a la Comissió Organitzadora de l'Exposició Marítima que

Casa Llotja, recinte en què es va celebrar l'Exposició Marítima Espanyola de 1872.
Font: autor fotografia, F.J. Álvarez, a Àlbum fotogràfic de los monumentos y edificios más notables que existen en Barcelona, con su correspondiente descripción, 1872.

quedaven resoltes les diferències i que s'acceptava el projecte inicialment proposat a la Junta.

Però fins al 15 de setembre la Comissió Organitzadora no va enviar una carta a la *Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç* per tancar la discòrdia:

Esta Comisión se ha enterado con íntima complacencia de la comunicación de VS participando que la Junta de su digna presidencia se ha servido conceder el local que solicitó esta Comisión para celebrar la Exposición Marítima.

Cal destacar que malgrat les conversacions que van tenir ambdós presidents de la Junta i la Comissió Organitzadora des dels inicis, en revisar les cartes d'invitació a participar i promoure l'Exposició constatem que no es fa referència a la Junta com a part organitzadora.

Més endavant tornem a trobar l'obstrucció d'aquesta corporació a l'Exposició, un cop ja inaugurada. En una carta d'Urgellès com a president de la Comissió al president de la Junta, del 28 de setembre, amb còpia a la Comissió Provincial, crida l'atenció al president de la Junta respecte a la conducta d'alguns dels seus vocals i empleats, que s'introduïen en l'Exposició, i d'ingerència en assumptes propis d'aquesta. La Comissió «va deplorar vivaçment la falta d'intel·ligència i sense cap motiu». A part, al·legava la manca de respecte a les corporacions que també formaven part de la iniciativa –l'Ajuntament i la Diputació.

Aquests conflictes van ser públics entre els participants i així queda escrit en la carta que envien a la Comissió Organitzadora en agraïment a l'Exposició malgrat els obstacles sorgits. Per a la Comissió va ser un desagradable incident que no feia més que palesar la necessitat d'un edifici a la ciutat per a aquesta finalitat.

3.2.3. Els pressupostos i el personal

Tal com s'havia presentat a la primera reunió de la Comissió Organitzadora, el pressupost per a l'Exposició Marítima era de 30.000 reials, o 7.500 pessetes, com es va indicar a les cartes amb aquesta demanda enviades amb data del 31 de juliol a l'Ajuntament i a la Diputació.

En reunió del dia 6 d'agost, l'Ajuntament va acordar facilitar a la Comissió la quantitat de 3.750 pessetes en el concepte de reintegrables amb la venda dels productes i entrades a l'Exposició.

La Diputació, si bé promptament va accedir en la cessió de la Casa

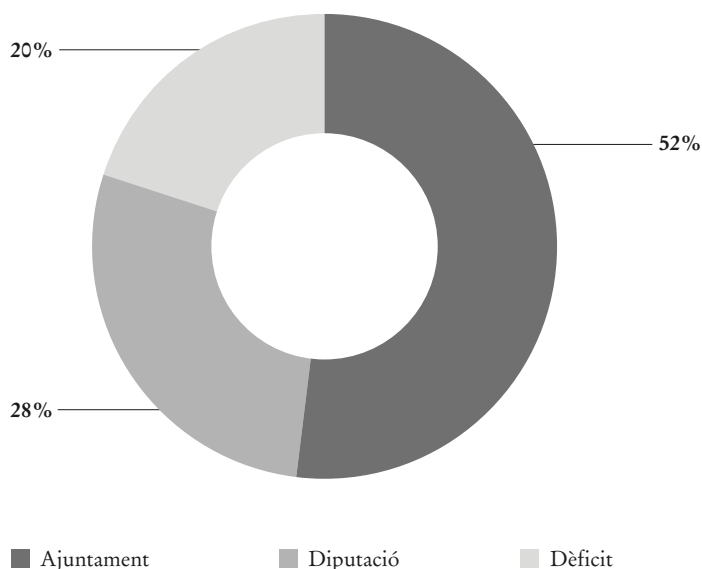
Llotja donant suport a l'iniciativa, va trigar a respondre a la qüestió del pressupost. La carta de la Comissió, de l'1 de setembre, li'n demanava una contestació, atesa la proximitat de l'Exposició, ja que no podia demorar els treballs preparatoris.

Per tenir una altra visió de les infraestructures i pressupostos de què disposaven per a l'Exposició, ens serveix l'acta de la Comissió Organitzadora de la sessió de l'11 de setembre, en què demanava a l'Ajuntament sis taules i tapets, sis tinters, sis portaplomes i dotze cadires.

Finalment, a tan sols nou dies d'iniciar-se l'Exposició, el 16 de setembre, la Diputació va comunicar a la Comissió Organitzadora que facilitava per atendre les despeses de l'Exposició la suma de 2.000 pessetes, a càrrec del pressupost provincial, i que hauria de ser reintegrada dita suma, entesa com una subvenció la part que no es pogués reintegrar.

El dia 20, la Comissió prega fer efectiva l'entrega de les 2.000 pessetes ofertes per la Diputació al tresorer de la Comissió amb l'objectiu d'acabar els treballs preparatoris.

Figura 1. Pressupostos inicials per a l'Exposició Marítima

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Expedient de l'Exposició.

Com es pot observar en el gràfic de la figura 1, entre el pressupost demanat per la Comissió Organitzadora i el que es van oferir a donar l'Ajuntament i la Diputació encara hi havia un dèficit de 1.450 pessetes. A més, s'observa la diferència d'aportació entre ambdues institucions: l'Ajuntament amb el 52% i la Diputació tan sols amb el 28%.

Probablement va ser aquest dèficit el que va portar el president de la SEBAP, el dia 20 de setembre, a enviar una carta mitjançant la Comissió Organitzadora, per demanar a l'Ajuntament que assumís el lliurament dels diplomes i medalles del certamen, argumentant que les Exposicions que també hi eren en curs, d'Agricultura i Belles Arts, rebrien els premis de l'Ajuntament. Però la Junta d'Exposicions i Fires de l'Ajuntament ja havia resolt, el dia anterior, aportar els diplomes i la meitat de les medalles per als participants, d'argent (10) i de bronze (20). D'altra banda, l'Ajuntament encunyaria les quatre medalles d'or.

Respecte al dèficit, en revisar els comptes vam trobar que finalment no es va fer efectiva l'aportació de la Diputació, van haver d'ajustar-se a un pressupost de tan sols la meitat de l'inicial, amb 15.000 reials, i les principals despeses es van cobrir exitosament amb els ingressos propis de l'Exposició, com es pot veure en el capítol 5, «Valoracions i repercussions».

Quant al personal de l'Exposició, el dia 9 d'agost, la Comissió Organitzadora adopta nous acords i es continua amb noves gestions per a l'Exposició; juntament amb el fet que s'encarrega a Mestre i Guastavino l'arreglament del local, es dissenya una plantilla de 12 empleats, amb els seus horaris, torns i sous, que ascendien a 220 duros.

Quadre 2

Un conserge cap de secretaria	35 duros mensuals
Un oficial 1r de secretaria	22 duros mensuals
Un oficial 2n de secretaria	18 duros mensuals
Un ordenança	15 duros mensuals ²⁸
Quatre zeladors	15 duros mensuals cadascun
Un cobrador	25 duros mensuals
Un porter	15 duros mensuals
Dos serenos	15 duros mensuals cadascun

L'oficial primer va ser Isidre Ribas i l'oficial segon, Josep Casafont, especificant la Comissió que l'ordenança i els quatre zeladors fossin *ho-*

mes de mar. Així mateix es va dictar que la secretaria de la Comissió s'establiria en el local de l'Econòmica.

3.2.4. Programa de l'Exposició

Els programes de les exposicions consistien en l'organització dels elements que s'hi havien d'exhibir. En una mostra d'aquest tipus era important poder reunir productes similars amb l'objectiu de comparar-los entre si. És per això que normalment s'ordenaven en *grups* temàtics i dins dels grups en diverses *classes*. La forma d'organitzar una exposició d'aquest tipus tenia l'inconvenient que no se sabia d'entrada de quins productes es disposaria finalment. Els programes, d'altra banda, permeten tenir una idea global del caràcter de l'Exposició: més festiva, més científica, més comercial. Cal destacar que no totes les exposicions del segle XIX a Barcelona van tenir aquest disseny, per la manca de temps, la manca de coordinació dels organitzadors o la carència d'un objectiu propi de la mostra.

Durant la primera reunió de la Comissió Organitzadora, del 30 de juliol, es va presentar una proposta de programa, amb els grups dels productes que havia de contenir l'Exposició, es van facilitar còpies per a cada vocal per estudiar-lo i tractar-lo en la següent reunió.

En la sessió del 9 d'agost es van llegir i discutir novament les seccions i productes que s'hi inclourien, fent-ne les addicions corresponents. El 13 d'agost es va celebrar una tercera reunió en la qual, entre altres assumptes, es va aprovar el *programa* definitiu i la *circular* que l'acompanyaria i que es va publicar el 15 d'agost.

El programa va quedar finalment organitzat en cinc *grups* sense divisió per *classes* sinó per temes. L'amplitud de la mostra, que abraçava diversos àmbits de l'activitat marítima, ens permet endinsar-nos no només en els aspectes materials i productius del comerç marítim, sinó també en l'enginyeria, la tecnologia i les formes de vida inherents a aquestes activitats. Estudem en detall el programa en l'apartat 4.1.2.

3.2.5. Difusió de la convocatòria

La difusió de la convocatòria es pot estructurar en sis grans gestions dirigides a diferents institucions i possibles participants en l'Exposició, mitjançant diversos mecanismes, com es pot veure en la figura 2.

COMISION ORGANIZADORA
DE LA
EXPOSICION MARÍTIMA ESPAÑOLA.

EXPOSICION MARITIMA
ESPAÑOLA
1872

La Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País proyecta celebrar en 24 de Setiembre próximo una *Exposición Marítima Española*, que así ha de redundar en beneficio del comercio como de todas las ramas de la industria.

Todas las Corporaciones oficiales de esta ciudad, comprendiendo la favorable trascendencia de aquella manifestación del trabajo nacional, se han prestado solícitas a secundar los deseos de la Económica, y los infrascritos, representantes de la Comisión Organizadora de la Exposición Marítima, convencidos de que todos los amantes del fomento y cultura de nuestro país han de prestarla su eficaz apoyo, tienen el honor de dirigirse á V. á fin de que, si lo tiene á bien, se sirva nombrar aquellas personas de esa localidad, cuyas aspiraciones tiendan al objeto propuesto, y constituir una Junta que sin levantar mano influya y promueva la concurrencia á dicha Exposición, á cuyo efecto le remiten algunos programas para que se sirva darles la mayor publicidad posible.

La Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, la Comisión Organizadora y el país en general le han de quedar agradecidos.

Dios guarde á V. muchos años.

Barcelona 15 de agosto de 1872.

EL PRESIDENTE,

Agustín Urgelles de Tovar.

EL VOCAL SECRETARIO,

Francisco Vila y Lletjós.

Sr. _____

Circular amb la invitació a la primera Exposició Marítima Espanyola.
Font: Expediente General de la Exposición Marítima Española 1872, Arxiu SEBAP.

SOCIEDAD ECONÓMICA BARCELONESA DE AMIGOS DEL PAÍS.

EXPOSICION MARÍTIMA ESPAÑOLA.

Iniciada por esta Sociedad una Exposición Marítima Española y prohibida la idea por las Corporaciones oficiales de esta capital, los infrascriptos aceptaron el honoroso encargo de constituirse en Comisión para traducir en hecho su pensamiento que así ha de redundar en beneficio del comercio como de todas las ramas de la industria.

Feliz ensayo de una Exposición General, objeto de observación y de estudio, fue la serie de productos diversos que en el año próximo pasado brillaron en las salones y galerías de la Universidad nueva; aquella improvisada manifestación del trabajo, á todas luces elocuente y digna, si presentó lunares patentizó también nuestros errores.

Alocutando la Sociedad Económica Barcelonesa con el resultado de aquel ensayo y firme en su propósito de contribuir siempre al fomento de los intereses marítimos y materiales del país; convencida de que un certamen de aquella naturaleza, para ser eficaz necesita del concurso de todas las industrias, perfeccionadas de antemano al calor de la ciencia y de la práctica, ha pensado inaugurar con la *Exposición Marítima Española* una serie de Exposiciones parciales que sirvan de experimento y solida base á la Exposición General que en su día se celebre en nuestro Reino.

Breve es el plazo que media entre la fecha de esta convocatoria y la del 25 de Setiembre en que ha de inaugurarse la Exposición Marítima, y ante tal obstáculo la Comisión hubiera desistido de su empresa, si para vencerlo no contara con el apoyo de las Autoridades, con la cooperación de la Excm. Diputación Provincial y del Excm. Ayuntamiento, con el poderoso esfuerzo de los industriales y con el entusiasmo de todos.

La Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País y la Comisión que suscribe esperan que nadie mirará con desvío la *Exposición Marítima Española* cuyos resultados han de ser trascendentales y provechosos á lo sumo.

PROGRAMA DE LA EXPOSICION MARÍTIMA ESPAÑOLA.

GRUPO PRIMERO.

Maderas de construcción para buques.—Candeleros y cables.—Planchas de metal para formar buques.—Objetos de ferreteria para buques.—Ascensores.

GRUPO SEGUNDO.

Calderos de vapor.—Máquinas y propulsores para la navegación.—Instrumentos náuticos.—Hornos, hornillos, cocinas económicas y batería de cocina.—Alum-

brado.—Listernas, faroles y lámparas de seguridad.—Combustibles.—Cristales, linternas ó plásticos de asta y de otros productos transparentes ó translúcidos.

GRUPO TERCERO.

Alpútrix, betunes y otros productos para la conservación de las maderas y metales de los buques.—Cables y buviques.—Brazales y capillos.—Botiquines y estuches de cirugía.—Específicos contra el mariposo.—Sustancias alimenticias en conserva.—Productos y procedimientos para exterminar los insectos y demás animales nocivos que se crían en los buques.

GRUPO CUARTO.

Velamen y lancheras.—Telas y adornos propios para el decorado de las embarcaciones y para trajes de marinos.—Telas impermeables.—Neoneses para el uso general ó particular.—Cafes, saletas y toda clase de embalgams para el equipaje.—Salvavidas y vestidos y aparatos para buzos.—Figurines, trajes y uniformes.—Sombreros, gorros y calzado propios para la navegación.—Utensilios para la pesca.—Mobiliario para buques.—Vigilias, caviens y embalgams.

GRUPO QUINTO.

Planos y modelos de buques.—Id. id. de faros.—Id. id. de puertos.—Id. id. de arsenales.—Id. id. de batos.—Cartas geográficas y marítimas, croquis, dibujos, bocetos, cuadros y fotografías de marinas.—Libros científicos ó prácticos para la navegación.—Historias y episodios marítimos.—Tratados de pesca.—Procedimientos para la conservación de sustancias alimenticias.—Telégrafos marítimos.—Aparatos acústicos.—Inventos nuevos para la marinería, procedan ó no de España.—Estudios sobre las aguas potables de la costa de España.—Productos de la mar á excepción de animales vivos.

OBSERVACIONES.—Se admitirán además todos los productos no comprendidos en este programa que tengan relación con la marinería.

DISPOSICIONES GENERALES.

La Exposición Marítima Española tendrá lugar en las salones de la Lonja y se inaugurará en 25 de setiembre, terminando el día 15 de Octubre del presente año. Los que deseen exhibir sus productos se servirán solicitar el espacio que necesiten, manifestando á la vez la clase y número de objetos que deseen exponer. Para ello deberán dirigirse á la Secretaría de la Economía, sito en la calle de la Ciudad, núm. 1, de 9 á 6, á contar desde el día 20 de Agosto.

Los objetos serán admitidos en la Lonja desde el 9 al 20 de Setiembre. La colocación de los objetos correrá á cargo de los interesados bajo la dirección de la Comisión Organizadora.

La Comisión Organizadora nombrará un Jurado de quince individuos para que adjudique los siguientes

PREMIOS.

Medallas de oro.—Una del Escudo de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País.—Medallas de plata.—Medallas de bronce y Menciones honoríficas.

La Comisión Organizadora espera que la Exposición Marítima Española se verá concurrida por cuantos se dedican á las importantes ramas de la riqueza pública.

El PRESIDENTE, Agustín Urquelles de Tovar.

Pablo Smidt, José Reig y Miquel, DELEGADOS POR LA EXCM. DIPUTACION PROVINCIAL.—Juan de Mas, Teodoro Baró, DELEGADOS POR EL EXCM. AYUNTAMIENTO.—Tomás de Aquino Galland, José Manriera Manríens, José Oriol Mestre, Rafael Gualteriano, José Oriol Rosquillo.

El VOCAL-SECRETARIO, Francisco Vila y Llotja.

Imp. de Boverman, Tarrasa, 30.

Programa de la primera Exposició Marítima Espanyola.
Font: Expediente General de la Exposición Marítima Española 1872, Arxiu SEBAP.

- La relació amb les línies de ferrocarrils: van estar implicades, encara que no hi van participar com a expositors, però van possibilitar els desplaçaments dels membres de la Comissió Organitzadora.
- Les invitacions: comunicació mitjançant cartes d'invitació a institucions privades i públiques.
- Els bitllets personals per a personalitats i autoritats.
- Entrades gratuïtes que van tenir un impacte en el nombre total de visitants.
- Les publicacions pròpies: circulars, cartells i catàlegs enviats a persones i institucions clau.
- Difusió a la premsa: mitjançant la publicació de les circulars i programes, articles enviats i invitació a la premsa per fer el seguiment de l'Exposició.

Els ferrocarrils

Va ser el president de la SEBAP qui va dirigir diverses cartes a les companyies de ferrocarrils per demanar *permisos per viatjar* per al president, el secretari i el vocal Josep Roig i Minguet de la Comissió Organitzadora, que van ser atorgats per les companyies de Barcelona a Martorell i de Barcelona a Saragossa.²⁹ Posteriorment, van arribar també els permisos de les companyies de Saragossa a Pamplona i de Tarragona a Martorell i Barcelona;³⁰ finalment, arribaren els permisos per viatjar en el ferrocarril de Barcelona a França.³¹

Tan sols la companyia del tram Madrid a Saragossa i Alacant no va donar-ne vistiplau. En els documents de 1872 vam trobar una carta del director de la companyia al president de la SEBAP en la qual explicava que «no hi era entre les seves atribucions donar aquests permisos».

D'altra banda, les estacions de ferrocarrils foren un dels llocs estratègics per exposar els cartells de convocatòria a l'Exposició, aprofitant l'àmplia varietat i quantitat de persones que les freqüentaven. Per això es van enviar cartes a cada companyia per tal que hi possessin els programes.

Les invitacions

La Comissió Organitzadora va realitzar diverses gestions de difusió de l'Exposició mitjançant l'enviament d'invitacions als governadors provincials d'Espanya per animar a la participació dels industrials i els comerciants d'aquestes províncies i demanar la publicació del programa i circular en la premsa i anuncis oficials locals. En una carta dirigida per Urgellès al president de la SEBAP, dona compte de l'enviament de les circulars als governadors per cooperar amb l'Exposició mitjançant l'organització de juntes

que en promoguessin la concurrència.³² En la mateixa carta explica que es va enviar una circular amb el programa a totes les Societats Econòmiques d'Espanya.

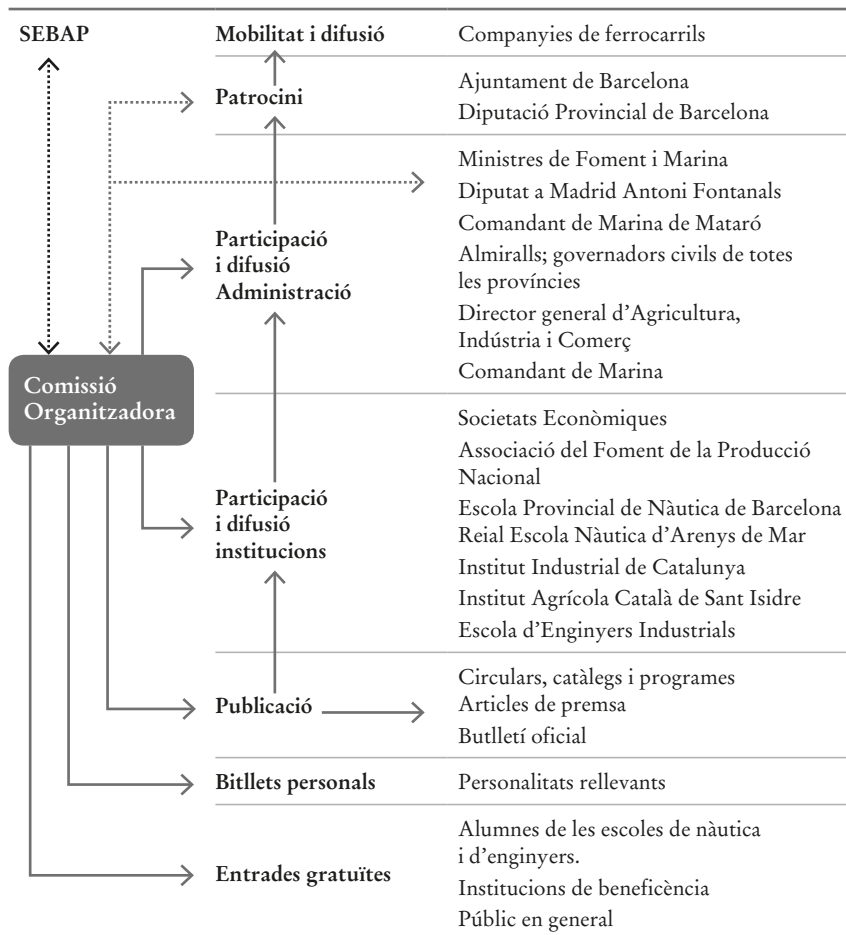
Un altre tipus de convocatòria per participar en la mostra es va realitzar mitjançant cartes dirigides personalment a alguns personatges públics rellevants, com és el cas dels ministres de Marina i de Fomento i del vicepresident de l'Almirantazgo, amb data del 16 d'agost, amb l'enviament de 25 exemplars del programa.

En aquestes cartes, es comença explicant les dates en què se celebrarà l'Exposició i que té el suport de l'Ajuntament i la Diputació. S'hi indicava que s'havien efectuat els treballs preparatoris per al concurs elaborant el programa, que remetien «Con la esperanza de que le servirá VS prestar la más eficaz cooperación a la Exposición Marítima», confiant també en la seva recomanació per promoure la concurrència al certamen. Finalment, la Comissió *suplica* que s'enviïn a l'Exposició objectes dels arsenals o d'altres dependències de l'Estat.³³

En els mateixos termes i data, hi ha constància d'altres cartes en les quals es demanava la cooperació per a la difusió del certamen –amb enviament dels programes– i la participació com a expositors. Algunes d'aquestes cartes van ser dirigides al governador de la província, l'Associació del Foment de la Producció Nacional, l'Institut Industrial de Catalunya, el president de la Junta Directiva de la Comissió Organitzadora de Festes Populares, Fires i Exposicions de Barcelona i a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

Crida l'atenció que les invitacions a participar són molt semblants, en el sentit que el tractament als ministeris de l'Estat i a les corporacions locals és similar, tant en la seva jerarquia com en la demanda de participació. Això mostra la independència de l'aparat estatal amb què s'organitzava i programava l'Exposició. D'altra banda, és sempre ben indicat que la iniciativa corresponia a la SEBAP, amb el suport de l'administració local. Finalment, destaquem el detall que el nombre d'exemplars dels programes enviats als ministeris és molt inferior als enviats a l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, cosa que podria indicar la incertesa sobre la participació des de llocs més allunyats.

Figura 2. Estructura de difusió

Font: elaboració pròpia a partir de les cartes d'invitació incloses en l'Expedient de l'Exposició. Manuscrit, Arxiu SEBAP.

Respostes a les invitacions

Les respostes a la invitació a cooperar i participar en l'Exposició Marítima indiquen que va ser en un primer moment ben rebuda per les institucions locals, que es van prestar a participar-hi i ajudar en la seva difusió. Les administracions i institucions més llunyanes, en la seva major part, es van limitar a fer-ne difusió i no així facilitar ajudes i gestions per als potencials expositors, probablement condicionats per la manca de temps a causa de la proximitat de la celebració de l'Exposició.

Destaquem a continuació algunes de les cartes de resposta que contenen algunes particularitats i ens ajuden a completar el context d'aquesta Exposició; algunes d'aquestes cartes ens expliquen les causes que els impediien participar-hi malgrat l'interès que tenien.

El 26 d'agost es va rebre la carta del director general d'Agricultura, Indústria i Comerç que indicava que l'ocasió de l'Exposició Marítima era propícia per triar entre els productes presentats els que fossin dignes de figurar en l'Exposició de Viena de l'any següent, a la qual cosa la Comissió va contestar el 2 de setembre, expressant la seva gratitud.

L'enginyer Maurici Garran, cap de la Junta del Port i membre del Jurat de l'Exposició, va expressar els seus sentiments per les dificultats que li impediien presentar els plànols de les obres del Port.

L'Escola Provincial de Nàutica de Barcelona va rebre la invitació el 29 d'agost, a la qual el director, Federico Gómez Arias, va contestar demanant que figurés en els apartats de l'Exposició i que la Comissió Organitzadora mitjancés amb la Diputació (òrgan del qual depenia) per costejar les despeses del trasllat, reparació i arranjaments dels aparells i instruments que havien de ser exposats (500 pessetes). Amb aquest motiu la Comissió va resoldre demanar aquesta cooperació a la Diputació, de la qual rebria resposta afirmativa el 16 de setembre.³⁴

El director de l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona es va excusar explicant les dificultats que impediien la participació amb objectes al certamen. En la carta enviada el 23 de setembre comentava que no podia decidir sense el consentiment de la Direcció General d'Obres Públiques i que la gestió trigaria massa temps.

També s'ha trobat una carta del 19 de setembre de la Comandància de Marina de Mataró en què es lamentava de l'escassa resposta: «fins avui i malgrat els meus desitjos no ha estat lliurat objecte algun».

Una altra resposta negativa, del 20 de setembre, va ser una carta del Govern de la Província de les Illes Balears, secció Foment, en la qual indicava la impossibilitat de promoure-hi concurrència en un termini tan breu. Que des d'Eivissa s'hagués pogut contribuir i que de la indústria mallorquina, encara que s'havia publicat al periòdic, es van lamentar de tan pocs

dies que restaven. No obstant això, en revisar la participació dels expositors, trobem quatre participants de Maó i dos de Palma de Mallorca.

Aquesta carta explica possiblement els motius d'altres industrials i comerciants que hi van voler participar però als quals els va arribar la informació tan sols un mes abans i en la majoria dels casos no els va arribar fins al començament de setembre, posteriorment a la publicació en el *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona*, a partir del qual es va fer ressò en altres butlletins oficials de províncies.

Bitllets personals

Un altre sistema per assegurar la presència de persones destacades, del món administratiu principalment, i per complir amb els protocols necessaris, van ser els bitllets personalitzats. Aquests bitllets es van donar, a més de cada expositor, als seus dependents, a una persona que s'encarregaria d'estudiar l'Exposició i al Jurat. Per tenir una idea de les institucions i autoritats per les quals estava especialment preocupada la Comissió, ens pot servir la llista realitzada amb els bitllets personals lliurats per assistir a l'Exposició, que reproduïm textualment a continuació:

- Senyors Diputats provincials
- Senyors que componen l'Excel·lentíssim Ajuntament d'aquesta capital
- Senyors de la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç
- Senyors de la Junta del Port
- Senyors de Junta de Govern de la SEBAP
- Senyors de la Junta Directiva de l'Exposició Agrícola
- Senyors de la Junta Directiva de l'Exposició de Belles Arts
- Senyors de la Junta Directiva de la Comissió de Fires i Festes Populars de Barcelona
- Excel·lentíssim senyor Governador Civil
- Excel·lentíssim senyor Capità General
- Excel·lentíssim senyor Comandant de la Marina
- Senyor Cap d'Ordre Públic
- Senyors Directors de periòdics polítics
- Senyors Gacetillers dels mateixos
- Senyor President de l'Institut Industrial
- Senyor President de l'Associació de Foment de la Producció Nacional

Finalment, també es van imprimir invitacions personalitzades per a la inauguració de l'Exposició.

Difusió a la premsa

La premsa, malgrat el que avui podem pensar, no va ser especialment rellevant per a la convocatòria de l'Exposició Marítima. La Comissió va publicar el 15 d'agost una circular amb el programa de l'Exposició, però no va tenir-ne ressò fins al 27 d'agost, quan surt en el *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona* i, més tardanament, al començament de setembre, en altres publicacions oficials com són el *Boletín Oficial de la Provincia de Guadalajara*, *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona* i premsa en general, com el *Diario de Córdoba de Comercio, Industria, Noticias y Avisos*, *El Menorquín*, *La Provincia. Periódico Republicano Federal*, *La Ilustración Republicana Federal*, *La Discusión*, *La Gaceta de Caminos de Hierro*, *La Convicción* i *El Imparcial*.³⁵

Les notícies aparegudes van ser succintes i tendien a reproduir la circular amb el programa, sense aportar-ne més informació ni opinió. N'apuntem algunes excepcions:

La Convicción, de Barcelona, periòdic autoanomenat catòlic-monàrquic, va publicar promptament, el 17 d'agost, la circular del dia 15 del mateix mes. El 20 d'octubre donen la seva crítica opinió de l'Exposició, que expliquem en el capítol 5, «*Valoracions i repercussions*».

La Crónica de Menorca va fer un petit seguiment de la mostra. Va publicar l'1 de setembre el programa amb les disposicions i premis, remès per la SEBAP el dia 24. Torna a publicar el 4 de setembre un avís sobre l'exposició que s'ha de celebrar properament i explica també que aquestes exposicions parcials «serveixin de base per a l'Exposició General que en el seu dia se celebri en el nostre regne». El 22 de setembre apareix l'Exposició Marítima inserida dins de la descripció de les activitats de les Fires, Festes i Exposicions que se celebrarien a Barcelona durant les festes de la ciutat. Finalment, en la secció local del 21 de desembre, fan pública la satisfacció per les medalles de bronze que van rebre els quatre fabricants maonesos que van participar a l'Exposició.

La Provincia. Periódico Republicano Federal de Girona va publicar l'1 de setembre una nota sobre la iniciativa de la Diputació de Girona per incentivar la participació en l'Exposició. En la secció oficial, la Diputació Provincial de Girona explicava que van acordar costejar les despeses de transport per ferrocarril des de Girona a la capital que es remetien per als participants. D'altres dies també es fan petites referències a les festes de la ciutat i, dins d'elles, a l'*Exposició Marítima*.

La Ilustración Española y Americana, amb posterioritat a l'Exposició, el 16 de gener de 1873, va fer una petita ressenya de l'Exposició Marítima amb un gravat de l'interior de l'Exposició, que és l'única imatge publicada de l'Exposició.

Al *Diario de Barcelona* trobem durant l'any de l'Exposició set referències. La primera, del 6 de setembre, signada per Josep Oriol Mestres, invita a participar-hi com a expositors. El 19 de setembre, s'explica l'ordre que tindrà l'Exposició en la Casa Llotja i crida l'atenció sobre alguns expositors i els seus dubtes de si participarien els arsenals, cosa que finalment no va succeir. El dia 24 de setembre torna a esmentar l'Exposició Marítima entre les Exposició Agrícola i la de Belles Arts que se celebrarien durant les festes de la ciutat. El dia 26 en fa una detallada descripció de la inauguració. Finalment, els dies 5 i 20 d'octubre s'insereix un article detallat sobre les gestions i els resultats de l'Exposició signat per Miquel Badia, que ens serveix com a valoració de l'Exposició, en el capítol 5.

3.2.6. La constitució del Jurat

Un dels aspectes interessants de l'Exposició Marítima va ser la conformació del Jurat, ja que van participar-hi importants personalitats del món de les ciències i del mar. En la sessió del 18 de setembre, se'n van designar els membres del Jurat. Va quedar compost per quinze personalitats que s'encarregarien de la qualificació dels millors productes exhibits. El 23 de setembre el capità Antoni Zulueta, inicialment designat com a jurat, va haver de renunciar a la seva plaça perquè hi participava com a expositor. Aquesta plaça va ser ocupada per l'enginyer Ildefons Cerdà, recentment acceptat com a soci de la SEBAP, quedant així compost pels quinze membres següents: cinc pilots de buc, quatre enginyers, tres doctors en ciències, dos comerciants i un armador (quadre 3).

Si analitzem la composició del Jurat trobarem que cinc dels membres del Jurat eren socis de la SEBAP i destacats científics. El món marítim va tenir representació per cinc pilots de buc i la presència de Maurici Garran, cap de la Junta del Port de Barcelona.

D'aquesta constitució es va fer notar el seu caràcter positivista i pràctic, ja que el mateix Jurat va definir el seu criteri per seleccionar els productes i premiar-ne els més destacats.

Quadre 3. Membres del Jurat de l'Exposició Marítima Espanyola i la seva relació amb la SEBAP

Josep Oriol Barrau,	Pilot, comerciant i fabricant	
Tomás Manau,	Pilot i pràctic major del port	Soci SEBAP des de 1873
Joan Alcina,	Pilot	
Pere Nolasco Grau	Pilot i pràctic del port	
Jaume Estapé	Capità de buc	
Lucas Echevarría	Enginyer mecànic, catedràtic de l'Escola d'Enginyers i membre de l'Acadèmia de Ciències	Soci SEBAP des de 1866
Ramon de Manjarrés	Director de l'Escola d'Enginyers i membre de l'Acadèmia de Ciències	Soci SEBAP des de 1870
Maurici Garran	Enginyer de camins, canals i ports	Soci SEBAP des de 1869
Ildefons Cerdà	Enginyer i urbanista de l'eixample de Barcelona	Soci SEBAP des de 1872
Ramon Codina	Mèdic i farmacèutic i membre de l'Acadèmia de Ciències	Soci SEBAP des de 1870
Llorenç Preses	Catedràtic de Matemàtiques de la Universitat de Barcelona i membre de l'Acadèmia de Ciències	
Francisco de Paula Rojas	Catedràtic de Física i membre de l'Acadèmia de Ciències	
Agustí Pujol	Industrial, fabricant de lones	
Pau Boada	Comerciant. Especialitat en vins d'embarcament i boteria	
Carles Geli	Constructor	

Font: elaboració pròpia a partir de l'Expedient de l'Exposició i Actes de la SEBAP. Arxiu SEBAP.

3.2.7. Cronograma de l'organització de l'Exposició

A continuació es presenta una llista amb les principals gestions realitzades per la Comissió Organitzadora, des de la proposició de l'Exposició fins a la seva inauguració. Aquesta llista ens serveix per resumir i per revisar en forma contínua l'evolució de la seva organització, amb els implicats, obstacles i resolucions més importants.

Un dels aspectes interessants a destacar del *modus operandi* de la Comissió Organitzadora és la capacitat de gestió mitjançant el contacte directe amb diverses autoritats de les institucions que eren clau per a l'Exposició, com és el cas de la resolució del conflicte per a la cessió efectiva de la Casa Llotja. Aquestes institucions són tant d'àmbit estatal com local i tant de l'administració com d'organismes privats.

Un altre aspecte que es considera de vital importància és la tendència a pactar les decisions i discutir les noves propostes; podria ser que pel fet de tractar-se de les dades de les actes i l'expedient, documents públics, no hi estiguessin expressades les divergències, però la rapidesa amb què es va actuar i la inclusió dels acords i estudis de les propostes han quedat expressades i havien de resoldre-les sense grans incidències internes. D'altra banda, l'esforç de mantenir una documentació detallada del procés de l'Exposició reflecteix el caràcter transcendent o l'objectiu de transcendència d'aquest esdeveniment del qual es va voler deixar una constància detallada que avui ens en permet l'estudi.

Finalment es destaca la llibertat d'acció i decisió de què va disposar la Comissió, que queda reflectida en les seves gestions i la seva capacitat de resoldre i de buscar mediacions directes. Probablement, tot l'anterior va ser possible també gràcies que moltes de les persones implicades en l'organització i cooperació ja havien treballat conjuntament en exposicions anteriors i eren membres actius de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País.

Quadre 4. Principals gestions realitzades per la Comissió Organitzadora de l'Exposició Marítima Espanyola

26 d'abril	Enviament d'una comunicació a la Junta de la SEBAP en què es proposa la realització de l'Exposició Marítima.
3 de maig	En sessió ordinària, es presenta i aprova unànimement la proposta de realització de l'Exposició Marítima per la Junta de Govern de la SEBAP.
12 de juny	Enviament de cartes a l'Ajuntament de Barcelona i a la Diputació Provincial per convidar-los a participar en l'organització de l'Exposició.

30 de juliol	Es constitueix la Comissió Organitzadora de l'Exposició Marítima.
31 de juliol	S'envien cartes a l'Ajuntament i a la Diputació per demanar el préstec per a l'organització de l'Exposició.
3 d'agost	La Diputació concedeix la Casa Llotja per a la realització de l'Exposició.
6 d'agost	L'Ajuntament acorda facilitar part del pressupost demanat per la SEBAP.
8 d'agost	Primers permisos per viatjar la Comissió en els ferrocarrils de Barcelona a Martorell i de Barcelona a Saragossa.
9 d'agost	Es va discutir i aprovar el programa de l'Exposició.
12 d'agost	Segons permisos per viatjar la Comissió a les Companyies de ferrocarrils de Saragossa a Pamplona i Barcelona i de Tarragona a Martorell i Barcelona.
15 d'agost	Publicació de circular amb la convocatòria i el programa.
16 d'agost	Primer torn d'enviament de cartes d'invitació a autoritats i organismes.
17 d'agost	La Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç imposa unes condicions per a la cessió de la Llotja que la Comissió veu com una <i>destrucció</i> del projecte de l'Exposició.
18 d'agost	Carta d'agraïment a la Diputació per la cessió de la Casa Llotja.
21 d'agost	La Diputació comunica que s'han resolt les divergències amb la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç per la cessió del local per a l'Exposició. S'atorgà permís per viatjar la Comissió en la línia de ferrocarrils Catalunya-França
27 d'agost	Es publica la convocatòria i el programa en el <i>Butlletí Oficial de la Província de Barcelona</i> . Segon torn d'enviament d'invitacions a autoritats i organismes.
29 d'agost	La Comissió acorda encarregar el disseny de les medalles i diplomes als senyors Masriera i Escriu.
1 de setembre	La Comissió Organitzadora demana resposta a la Diputació pel pressupost sol·licitat per a l'Exposició.
16 de setembre	La Diputació accedeix a donar part del pressupost demanat.
18 de setembre	Designació dels membres del Jurat.
20 de setembre	La Comissió Organitzadora prega fer efectiva l'entrega de les 2.000 pessetes ofertes per la Diputació. El president de la SEBAP demana mitjançant la Comissió a l'Ajuntament que es faci càrrec dels premis del certamen.
25 de setembre	Inauguració de la primera Exposició Marítima Espanyola.

Font: elaboració pròpia a partir de l'Expedient de l'Exposició. Arxiu SEBAP i URGELLÈS, 1873

4. Celebració de l'Exposició Marítima Espanyola

La inauguració es va realitzar, tal com estava previst, el 25 de setembre. Urgellès explica com van estalviar presupost realitzant una exposició molt sòbria quant a les seves instal·lacions; aquesta explicació permet fer-se la idea de com va quedar l'exhibició.

Amb la seva constant presència en el local, va estalviar les despeses fins a l'extrem de per no escassejar el precís en adorns, col·locació d'objectes que es van presentar i en el personal de vigilància, la sala de Juntes i Secretaria van quedar sense cristalls les seves obertures, sense ni tan sols revocar parets, i tot el mobiliari consistia en unes taules i cadires de fusta blanca.³⁶

Com es pot constatar, la presentació va ser senzilla, encara que la monumentalitat de la sala i la curiositat dels objectes exhibits va contrarestar la modèstia de l'Exposició. Això ho va descriure el *Diario de Barcelona* en una nota que va publicar l'endemà:

El grandioso salón, resto de la antigua lonja gótica, presenta un soberbio efecto que realzan los grupos de objetos necesarios para la marina, las cuerdas que penden del artesonado, las redes de variadas mallas, el velamen para determinadas clases de embarcaciones, y las banderas, guiones de matrícula, e instrumentos indispensables para la navegación. Al entrar se ofrece primero a la vista el bote salvavidas de este puerto, con todo su aparejo y útiles, y en el centro que conforman las cuatro grandes columnas que sostienen aquel atrevido techo y en los ángulos del salón están agrupados los objetos presentados por distintos expositores.

En la antesala del salón del piso principal se ve uno de los modelos de buque y la parte más escogida del material que posee nuestra Escuela Náutica, suprimida del presupuesto del Estado y sostenida hoy por la Diputación provincial. En el salón se hallan expuestos libros y tratados sobre maniobra y pilotaje, derroteros, planos, cartas y alzados de buques, vajilla de metal y otros trabajos y productos no menos dignos de estudio. En un aparador dos conocidos coleccionistas de esta capital han presen-

tado varias conchas y zoófitos escogidísimos y algunos muy notables por su rareza y perfecto estado de conservación. La última pieza que da a la terraza, la llenan instrumentos náuticos, y en la meseta de la escalera se encuentran cristales de colores, alfombras de felpa, un piano y varios objetos para decoración y mueblaje de las cámaras y camarotes [...]»³⁷

Les reunions de la Comissió van continuar durant l'Exposició, com la del 28 de setembre, tres dies després de la inauguració, en la qual es van acordar accions necessàries per a canvis imprevistos, contestació a les comunicacions que informaven si s'hi participava o no, i admetre productes que anessin arribant, així com determinar l'ordre d'entrega de les medalles, és a dir, quina institució entregaria cada grup de premis.

També durant l'Exposició es van produir alguns incidents com el ja explicat amb la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç.

Va haver-hi un comunicat de la secretaria de l'Exposició, amb un incident desagradable sorgit amb alguns vocals de la Junta del Port. La mateixa Junta del Port va demanar per escrit que se li donés entrada lliure a les seves oficines, a la qual cosa la Comissió va respondre que es lliurarien passis lliures a condició que es respectessin els acords ja adquirits i en vista de la proximitat de la finalització de l'Exposició. Aquest incident no tindria més importància si no es recordés que el projecte dels arquitectes Mestres i Guastavino preveia una entrada independent de la Junta a les seves oficines.

L'Exposició va romandre oberta fins al 15 d'octubre. L'horari d'entrada al públic va ser des de les 8 del matí fins a les 5 de la tarda i el preu de l'entrada era de 50 cèntims.

El dia 8 d'octubre es va realitzar una altra sessió de la Comissió Organitzadora, en la qual es van resoldre alguns acords relacionats amb la major aflluència de públic. Durant els darrers dies de l'Exposició, a partir dels dies 16 al 20 els expositors podien retirar els seus productes. Es van enviar les cartes a diferents institucions invitades i es van publicar els següents acords:

– Rebaixar l'entrada, de 50 cèntims a un real de velló durant els dies 12 i 13 d'octubre. És a dir, a meitat del preu.

– Invitació gratuïta, per al dia 14 al matí, per als alumnes de les escoles i col·legis establerts a la capital, i a la tarda, per a les escoles d'enginyers industrials i de nàutica.

– Invitacions gratuïtes per al dia de tancament de l'Exposició, el dia 15 al matí, per als albergats en la Casa Provincial de Caritat, de la Misericòrdia, en la Casa de Correcció i d'Infants Orfes, sent l'entrada gratuïta i pública a la tarda.

En observar l'evolució de l'Exposició trobem que es va iniciar gairebé a un terç de la participació final dels expositors: durant el primer dia, van ser-hi tan sols 53 dels 153 expositors que hi van ser l'endemà.

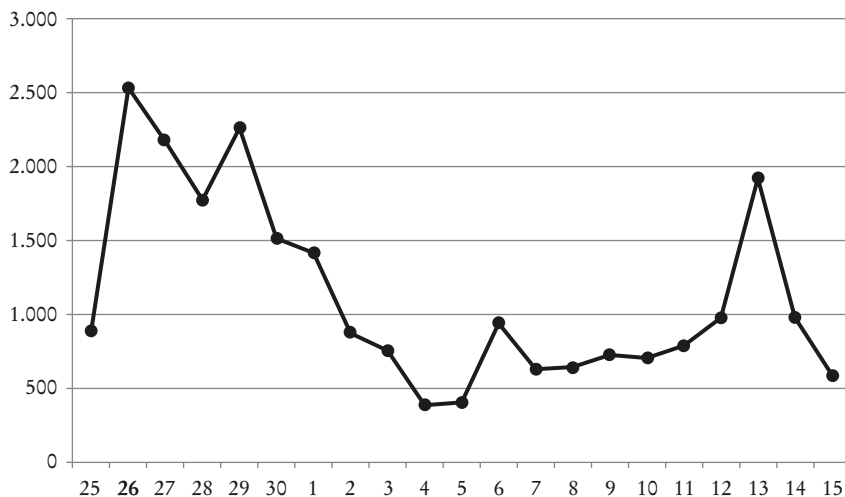
Les visites, d'altra banda, van ser poc nombroses el primer dia; les corporacions invitades que van assistir a la inauguració van ser 29 i les entrades de pagament, 763. Dades molt fluïxes comparades amb les del segon dia, amb 228 i 2.302 respectivament.

Durant el desenvolupament de l'Exposició trobem que els dies de menys visites van estar relacionats amb temps plujós i ventós, com van descriure els organitzadors. Els dies punta de les visites coincideixen amb els horaris d'entrades gratuïtes, per a les institucions benèfiques i els alumnes de les escoles d'enginyers i de nàutica.

Finalment, el 15 d'octubre es va tancar la primera Exposició Marítima Espanyola amb 43.268 visites, corresponents a entrades de pagament (13.914), les invitacions (4.354), entrades lliures de pagament a les escoles d'enginyers, de nàutica i als centres de beneficència (5.000) i les entrades lliures al públic (20.000).

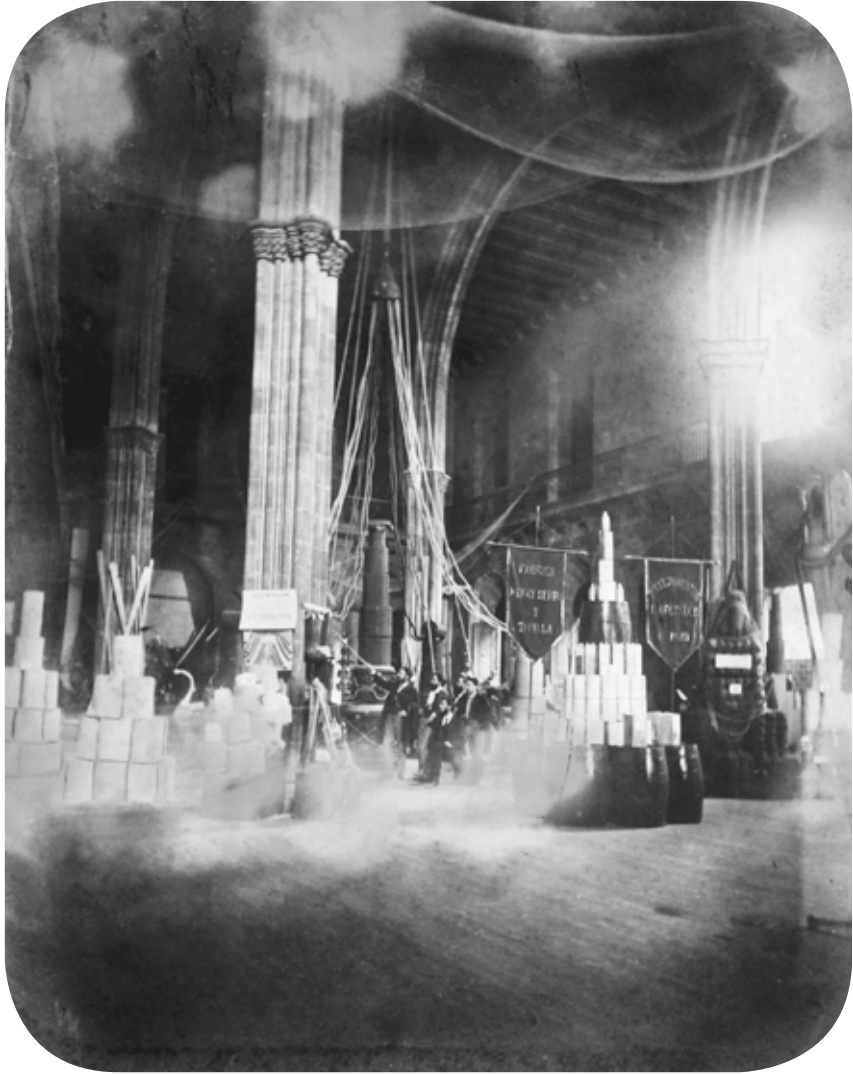
Els organitzadors van considerar també les entrades dels expositors (2.801) i dels encarregats dels expositors (3.213).

Figura 3. Evolució de les visites des del 25 de setembre al 15 d'octubre

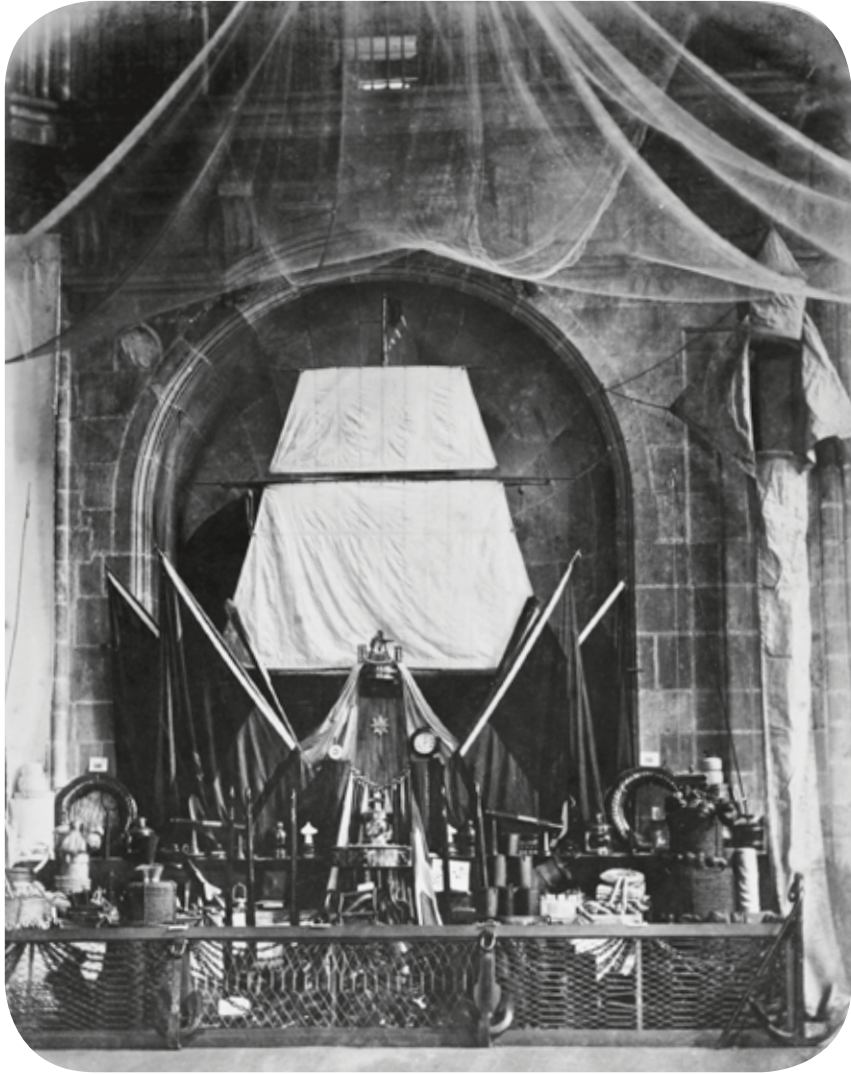

Font: elaboració pròpia a partir de les dades publicades per URGELLES, 1873. No s'han comptabilitzat els expositors i encarregats d'expositors. Les dates corresponen als dies entre la inauguració i el tancament de l'Exposició.

Acabat el certamen, els expositors van redactar una carta d'agraïment que menciona les dificultats sorgides per conflictes amb altres insti-

Una de les tres fotografies realitzades de l'Exposició Marítima Espanyola en la sala de contractacions de la Llotja, probablement amb la Comissió Organitzadora. S'observa en l'estendard el nom d'un expositor: Merly Serra y Sevilla.
Font: autor fotografia, Joan Martí, 1872; Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

Segona de les tres fotografies realitzades de l'Exposició Marítima Espanyola en la sala de contractacions de la Llotja. Per la numeració i el tipus d'objectes podria tractar-se de l'expositor Isidro Bertrán amb un complet equip naval.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1872; Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

Tercera de les tres fotografies realitzades de l'Exposició Marítima Espanyola en els salons de la Llotja. Grup 5è del programa.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1872; Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

tucions durant l'Exposició, que estudiem en el capítol 5, «Valoracions i repercussions».

Destaca la voluntat d'alguns expositors, com ara Manuel Porcar, que va donar els olis exhibits a establiments benèfics entre els quals es mencionen: Hospital de la Santa Creu, Casa de la Misericòrdia, Casa Provincial de Caritat, Casa Provincial de Maternitat, Casa dels Nens Escrofulosos, Casa d'Infants Orfes, i Germanetes dels pobres.

La Comissió Organitzadora va disposar la realització de tres col·leccions de vistes fotogràfiques del certamen per regalar a l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació i la SEBAP. Una d'aquestes sèries es va trobar en el transcurs d'aquesta investigació a l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona, signada pel fotògraf Joan Martí.

Les tasques de Comissió Organitzadora es van estendre fins al mes de gener. En la carta dirigida al president de la SEBAP va agrair també la confiança inicial i les seves gestions, va explicitar els incidents produïts per incompatibilitats corporatives i la necessitat de disposar de local per a aquestes exhibicions. Finalment, el 5 de febrer, la Comissió Organitzadora va enviar una comunicació agraint a la Diputació la seva valuosa ajuda i suport, donant a conèixer les gestions i resultats aconseguits.

4.1. Els expositors i l'exhibició

Les Corporacions Populars són les més indicades per facilitar els veritables elements d'ensenyament, a fi de que creixi la il·lustració, base única per al nostre benestar moral i material.

La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, ferm en el seu propòsit de fomentar ensenyant, ha vist en les exposicions en general un poderós element perquè la vida material adquireixi quantiosos quirats de moralitat, recompensant l'aplicació, el bon gust, el treball; perquè són els més fermes fonaments per a conduir-lo a suavitzar els mals sentiments que poguessin dominar-lo.

Urgellès comença així la dedicatòria a l'Ajuntament de Barcelona i a la Diputació Provincial en el seu llibre *Exposiciones Marítima, Agrícola y de Bellas Artes, celebradas en Barcelona en 1872*. Amb aquest discurs és possible entrar en la visió que van tenir tant del rol de les institucions en la construcció d'una societat com en la idea força estesa que l'educació està associada al foment i desenvolupament econòmic, i, finalment, la relació que s'estableix entre treball i moral, segons la qual el benestar respon a una producció i una forma de comportament social.

L'efecte moralitzant i educatiu, doncs, podria ser el filtre permanent per estudiar qui va participar i quins tipus d'elements s'hi van exposar.

De fet, és interessant analitzar no tan sols els que van estar inclosos en la mostra, sinó també les institucions i participants rellevants en el món marítim que no hi van estar presents.

4.1.1. Procedència dels expositors

L'Exposició Marítima Espanyola té la particularitat que es va organitzar en un període de temps molt breu, cosa que va implicar notables esforços i que va frenar la participació de diverses ciutats invitades; no obstant això, va tenir 153 expositors que en alguns casos representaven d'altres, fins sumar un total de 180.

Segons els arxius de la SEBAP, les cartes i gestions van estar dirigides als ajuntaments i diputacions com també a algunes institucions lligades a l'activitat marítima on havia de tenir ressò l'activitat. L'esdeveniment va ser publicat en diversos diaris oficials de províncies i periòdics, però tardanament respecte a possibilitar una convocatòria per a expositors.

És així com la majoria dels participants van ser de la mateixa ciutat organitzadora, amb 128 expositors. La participació es va centrar a Catalunya, amb 11 municipis, i Maó i Palma, de les Illes Balears. De la resta de l'Estat només hi van participar tres ciutats: Santander (Cantàbria), amb 10 participants (9 dels quals representats per un expositor); dos expositors de Madrid i un participant de Màlaga (Andalusia).

Altres ciutats representades foren Arenys de Mar, Esparreguera, Masnou, Mataró, Reus, Sant Martí de Provençals, Sitges, Tarragona, Torredembarra i Vilafranca del Penedès. Trobem a faltar Girona que, malgrat les gestions i facilitats atorgades per la Diputació, no hi va participar.

De la procedència dels participants que apareixen com de Barcelona, cal destacar que si bé els expositors van tenir els seus tallers o comerç a Barcelona, alguns dels productes van ser en alguns casos importats i d'altres, produïts per ells mateixos en altres llocs, com és el cas dels queviures, com ara les cerveses d'Anglaterra i Alemanya de l'expositor José Tera; els accessoris de cànem fabricats a Manila de Luis Garriga, i altres productes locals com són els vins de Sitges de Juan Batlle y Ribot; vins i oli d'Allella de l'expositor Juan Fornell y Hermano; carbó pedra de Berga de Juan Lligé i Pascual; i sal de Cardona de Manuel Gispert.

Finalment, en revisar les adreces de cada expositor de Barcelona, es pot comprovar que majoritàriament corresponen al barri Gòtic, seguits pel Casc Antic, el Raval i la Barceloneta. Respecte a aquesta jerarquia de localització dels participants, hem de considerar les dades de Mercè Tatjer,³⁸ qui, estudiant la Barceloneta, explica que hi havia tot un comerç

d'escala més reduïda que també proveïa els vaixells; a més, menciona que molts dels veïns treballaven en reparacions i construcció de vaixells, la pesca, a més d'altres tasques relacionades amb el port. Aquests gremis de *mestres d'aixa* (fusters de vaixells), calafats i petit comerç, no van participar en la mostra; per tant, podríem pensar que els participants de l'Exposició més aviat corresponien a mitjans i grans comerciants i fabricants relacionats amb el proveïment de les embarcacions.

Quadre 5. Procedència i nombre dels participants a l'Exposició Marítima Espanyola

PROCEDÈNCIA DELS PARTICIPANTS	NOMBRE DE PARTICIPANTS
Arenys de Mar	2
Barcelona	128
Esparreguera	1
Madrid	2
Màlaga	1
Maó	5*
Masnou	3
Mataró	3
Palma	2
Reus	1
Sant Martí de Provençals	1
Santander	10**
Sitges	1
Tarragona	1
Torredembarra	1
Vilafranca del Penedès	5
Sense especificar	1
Total	167

* Quatre participants representants per un en el seu nom.

** Representats per un expositor de Barcelona: el Club de Regates de Santander, Ateneu de Santander i set participants més.

Font: elaboració pròpia a partir del catàleg de l'Exposició Marítima, 1872.

4.1.2. Classificació dels productes exhibits

Per estudiar amb deteniment els objectes i productes presentats a l'Exposició se'n pot consultar el catàleg complet en l'annex, organitzat per expositor, producte presentat i premi rebut; aquí ens n'ocuparem de donar una visió de conjunt.

El programa de la l'Exposició Marítima buscava agrupar el màxim de productes necessaris per a l'activitat marítima. S'ha de tenir en compte que a Barcelona la construcció de vaixells i bucs era escassa i es tractava bàsicament d'un comerç de proveïment de la marina mercant. De fet, sembla que no es tractava de productes per a l'exportació, sinó del consum dels mateixos naviliers.

La Comissió Organitzadora va classificar els productes en un programa de cinc grups:

Grup 1. Fustes de construcció per a bucs; cordes i cables; planxes de metall per folrar bucs; objectes de ferreteria per a bucs, àncores.

Grup 2. Calderes de vapor; màquines i propulsors per a la navegació; instruments nàutics; forns, fornets, cuines econòmiques i bateries de cuina; llanternes, fanals i llums de seguretat. Combustibles; cristalls, làmines o planxes d'asta i altres productes transparents o translúcids.

Grup 3. Quitrà, betums i altres productes per a la conservació de les fustes i metalls dels bucs; colors i vernissos; brotxes i raspalls, farmacioles i estoigs de cirurgia, específics contra el mareig.

Grup 4. Velam i banderes; teles i adorns propis per al decorat de les embarcacions i per a vestits de marina; teles impermeables, necessers per a l'ús general o particular, cofres, maletes i tota classe d'embalatges per a l'equip, salvavides i vestits, aparells per a bussos; figurins, vestits i uniformes; barrets, capells i calçats propis per a la navegació; utensilis per a la pesca, mobiliari per a bucs, vaixelles, envasos i embalatges i fustes, robes, teles, utensilis, mobiliari.

Grup 5. Plans i models de bucs, de fars, de ports, d'arsenals, de banys, cartes geogràfiques i marítimes, croquis, dibuixos, esbossos, quadres i fotografies de marines; llibres científics o pràctics per a la navegació; històries i episodis marítimes; tractats de pesca; procediments per a la conservació de substàncies alimentoses; telègrafs marítimes; aparells acústics, invents nous per a la marina, procedeixin o no d'Espanya; productes de la mar, a excepció d'animals vius.

Si es compara el programa de la nostra exposició amb el programa de l'Exposition Maritime Internationale du Havre de 1868,³⁹ els cinc grups en què s'organitza el programa de l'Exposició Marítima Espanyola po-

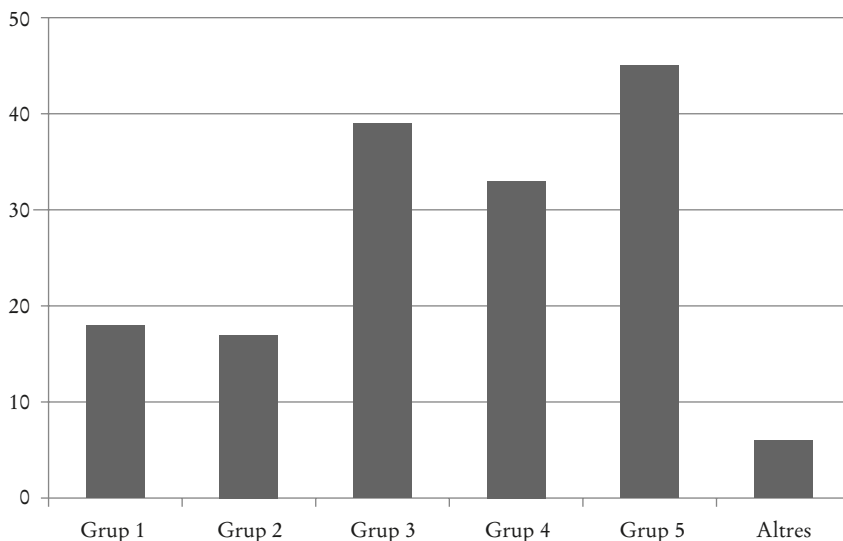
drien estar tots integrats en els dos primers grups: Grup I Navegació i Grup II Marina i explotació.

La resta de grups presents en l'Exposició de le Havre són el Grup III Exportació, amb construcció d'habitacions, carrosseres, impremta, instruments musicals i joguines; el Grup IV Mercaderies i productes de diversos orígens; i el Grup V Classes Complementàries amb concursos, festes marítimes, aquàrium, horticultura, i congrés marítim i conferències. Aquest darrer grup de caràcter més festiu i d'oci relacionat amb el mar prevaldrà posteriorment en la secció Marítima de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888.

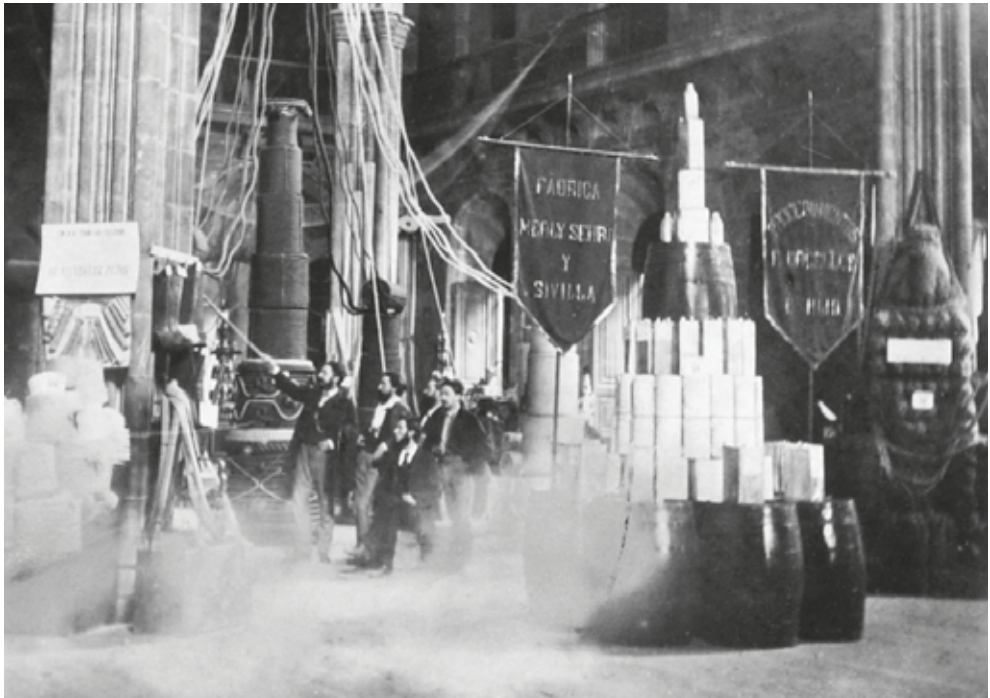
Respecte a la participació per grups, en observar el gràfic de la figura 4, es veu clarament com el Grup 5, amb 45 participants, va ser el preponderant; corresponia principalment a models de bucs (amb 17 participants), invents i diverses memòries, tractats, així com mapes i planimetries.

El segon grup més nombrós és el Grup 3, amb 39 participants, en el qual la primàcia va ser dels queviures, amb vins, olis, xocolates i galetes. El tercer grup important és el Grup 4, amb 33 participants, especialment amb velams, xarxes i teles. Els Grups 1 i 2, gairebé empatats, tenien un ventall ample de productes.

Figura 4. Nombre d'expositors per grups del programa

Font: elaboració pròpia a partir del catàleg de l'Exposició Marítima, 1872.

Detall de la primera de les fotografies realitzades de l'Exposició Marítima Espanyola.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1872; Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

Detall de la tercera de les fotografies realitzades de l'Exposició Marítima Espanyola.

Font: autor fotografia, Joan Martí, 1872; Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

4.1.3. Participants i objectes curiosos

Llegir el catàleg dels expositors resulta veritablement curiós, per una part, per la forma en què cada expositor va descriure els objectes que portava i, per l'altra, perquè, des de la nostra mirada ens poden semblar ingenus alguns dels objectes, però en estudiar-los més acuradament ens transporten al moment tal com era, amb totes les mancances, necessitats i incomoditats amb què havien de conèixer els mariners i viatgers. En el seu context, l'Exposició Marítima, va prevaler un caire comercial i de mostra científica.

Entre els expositors és estranya l'absència d'empreses metal·lúrgiques importants com ara Nuevo Vulcano i Alexander Hermanos, instal·lades en el port i la Barceloneta, respectivament, i que la participació de La Maquinista Terrestre i Marítima tan sols va aportar uns quadres i plànols.⁴⁰ Hem de recordar que ja a mitjan segle XIX la indústria naval havia demostrat que no podia competir amb el mercat internacional i, per tant, aquestes empreses havien derivat cap altres mercats, mentre que Nuevo Vulcano es va dedicar a la reparació d'embarcacions.⁴¹

D'altra banda, mostra tota la xarxa de comercialització relacionada amb l'activitat marítima i, per tant, les conseqüències que implicava per a la ciutat i els productors la crisi marítima, tancant-se el cercle a la comercialització interna o, durant quasi mig segle més, al tràfic de cabotatge.

Des d'una perspectiva més científica, la classificació de la mostra i els resultats de participació ens confirmen aquesta idea de necessitat de coneixements per al progrés; per això, el Grup 5, el més tècnic i teòric, és el més ample, i també ho confirma més tard el Jurat, quan dóna els seus propis criteris per a la qualificació.

Ara bé, algunes curiositats: dels 180 participants de l'Exposició tan sols un era una dona, Catalina Brunet. Potser per l'època no és d'estranyar la mínima presència de dones, però no deixa de ser significatiu tenint en compte que la SEBAP tenia una activa Junta de Dames.

Dins dels participants trobem també algunes personalitats que van passar a ser personatges històrics, com ara el mateix Urgellès, president de la Comissió Organitzadora, que va participar, sense opció a premis, amb algunes de les seves publicacions i vins generosos: els deu toms complets de la *Gasetta Universal d'agricultura, indústria, arts, avisos i notícies*; un exemplar de la *Taverna de la Salut, tractat el mes econòmic per bonificar vins i vinagres*, premiada amb una medalla d'honor per l'Acadèmia Agrícola, Manufacturera i Comercial de París, i amb un exemplar de la *Història i Ressenya de l'Exposició General Catalana de 1871*.

Alguns dels comerciants més reconeguts van rebre els primers premis, com va ser el cas de Merly, Serra y Sivilla, amb betums i vernissos; Isidro Beltrán, amb assortits d'efectes navals; José Trias, amb llegums i verdures reduïdes de pes i volum; Pablo Estapé, un dels majors industrials de teixits amb velams i banderes; i els Germans Sensat.

José Garriga y Garriga va exhibir els plànols d'un gran establiment balneari, projecte molt propi de la preocupació higienista del moment. El balneari disposava d'escola de natació, banys de pila i dàrsena, al parc de la Ciutadella. Aquest establiment, entre jardins, avingudes, plaça, edifici i platja, ocuparia una superfície de 17.670 m². La part edificada comprenia deu vestíbuls, quatre galeries cobertes, dos salons, un restaurant i un cafè, cent quaranta-quatre gabinets a l'escola, piles i vestidors. Podien banyar-se còmodament 372 persones per hora. Aquest projecte va obtenir medalla de bronze, però no va arribar a ser construït.

Josep Ricart i Giralt, amb tan sols 25 anys, va presentar *Tratado de navegación corta u ortodrómica* i va rebre una menció honorífica. Serà el mateix Ricart qui recordarà aquesta exposició amb motiu d'una conferència sobre la Secció Marítima de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888.

Joan Monjo i Pons, director de l'Escola de Nàutica d'Arenys de Mar, va presentar diverses obres manuscrites i impreses sobre navegació, arquitectura naval, càlcul instrumental i el model d'un casc de buc format per planxes de zinc i aparell armat pel qual va rebre medalla d'argent.⁴²

L'Escola de Nàutica d'Arenys de Mar presentà set quadres que representaven diversos bucs i un altre de banderes.

L'Escola Provincial de Nàutica de Barcelona va portar les maquetes d'una fragata de grans dimensions, un bergantí mercant i una fragata de guerra, cascos i models de cascos, instruments navals i geomètrics, entre d'altres.

Andrés Abelino Comerma, enginyer de l'Armada que va construir el dic de la campana de l'Arsenal de Ferrol, va enviar un curs pràctic de construcció naval amb atlas, pel qual va rebre medalla d'argent.

Antoni Zulueta, que havia estat designat inicialment com a Jurat, va presentar un model de buc de 130 peus de quilla, un altre per a un buc de fusta i diversos quadres amb vaixells.

Joaquim Carbonell i Vila, matemàtic, va presentar un model de buc «per anar tant en el mar com en terra en els camins de ferro», i va obtenir medalla d'argent en l'Exposició pel model de buc d'alta velocitat.

Santiago Ángel Saura, naturalista i acadèmic de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, va portar una mostra marítima de 25 espècies de diferents mars amb els seus noms, que fou de molta curiositat entre els assistents; va rebre medalla de bronze. El comte de Belloc també va participar-hi i va rebre menció honorífica amb dues grans conxes de l'Índia. El comte era

terratinent i naturalista, encara hi són Can Mercader i la seva torre *Linda-vista* d'observació de les aus migratòries, a Cornellà.

També s'hi van presentar diversos expositors que havien participat en anteriors mostres, sis en la recent Exposició General de les Quatre Províncies Catalanes el 1871, i d'altres premiats com Gonzalo de Murga i Martín Ferreiro, amb medalla de bronze en l'Exposition Maritime Internationale du Havre de 1868 i amb medalla d'argent de primera classe en l'Esposizione Internazionale d'Industrie Marittime in Napoli el 1871; ells mateixos van presentar l'*Almanaque Marítimo y Anuario de los Mares*, aprovat per la Junta de Comerç de Barcelona i premiat amb medalla d'argent de primera classe a la mateixa Exposició de Nàpols.

Finalment, van participar-hi algunes institucions com són la mateixa SEBAP, amb mostres de carbó i filat, i el Cabildo de la Catedral, amb un model de galera coneguda com la de Don Joan d'Àustria, que estava dipositat en l'altar del Sant Crist de Lepant.

4.2. Premis de l'Exposició Marítima

Una de les característiques més notables que va tenir l'Exposició va ser el caire científic que li va donar el seu Jurat, amb una forma de pensament denominada per Alexandre Koyré *pensament tecnològic*, en què es buscava aplicar els coneixements científics a la vida quotidiana. Cal destacar que aquesta nova manera d'entendre i organitzar el món va ser una de les principals herències de la nostra cultura des del segle XIX. Conseqüentment, el Jurat, per qualificar els productes exhibits, va proposar un criteri diferent al donat pel programa basat en la necessitat de coneixements, higiene i salut per part del marí:

En adoptar-los, ha tingut en compte que el marí ha de posseir coneixements de les ciències que constitueixen el seu ram, que la seva activitat la dedica a la direcció i maniobra dels bucs, i que sent la seva vida envoltada de perills i exposada a excessives fatigues, necessita que la higiene li doni preceptes especials per a la seva alimentació i la dels viatgers, li subministri mitjans per combatre les seves malalties i accidents, i per evitar les causes que puguin desenvolupar-les.⁴³

Amb aquesta base, el Jurat va qualificar els productes de l'Exposició en tres grups:

– Primer grup. Materials científics destinats a l'ensenyament del marí, amb dues classes: per una banda, llibres, memòries, projectes i invents i, per l'altra, instruments nàutics, mapes i quadres, entre d'altres.

– Segon grup. Construcció dels bucs, aparells i utensilis per a la navegació i els seus accessoris. Es va subdividir en tretze classes, entre les quals trobem: materials per a la construcció de bucs; dibuixos i models de bucs; materials per a l'aparell; senyals; eines; rem; efectes navals; conservació de bucs; pesca; produccions marítimes; bussos; vestits i objectes per moblar els bucs.

– Tercer grup. Alimentació i higiene dels bucs, dividit en tres classes: aliments, begudes i condiments; materials per als socors de malalties i accidents, i la neteja dels bucs.

Els organitzadors de l'Exposició van ser molt generosos en el reconeixement dels mèrits dels productes, amb 153 premis i mencions. D'acord amb els criteris plantejats, les quatre medalles d'or de l'Ajuntament de Barcelona van ser atorgades a:

– José Trias per les seves llegums i verdures conservades i reduïdes de pes i volum.

– Pablo Estapé y Maristany,⁴⁴ velam i objectes perfeccionats per a la seva construcció.

– Jaime Calopa, maquinària, efectes de ferro i eines per a bucs.

– Sensat hermanos, cotonies per a velam.

Les deu medalles d'argent van ser per:⁴⁵

1. Antonio Terri, de Màlaga, pel llibre *Manual del Navegante*.

2. Joan Monjo y Pons, d'Arenys de Mar, per les obres de navegació, arquitectura naval, càlcul instrumental.

3. Joaquín Pedrosa, vins generosos i comuns, olis, olives i *Montserratina*.

4. Ramón Xiqués, per l'oli de llinosa cru i cuit.

5. Baltazar Ballarino, amb l'ancora de lleva.

6. José Carranza, pel *Tractat de màquines a vapor*.

7. Andrés A. Comerma, per un *curs pràctic* de construcció naval.

8. Federico Ciervo y Compañia, amb cuines econòmiques per a bucs.

9. Joaquín Carbonell i Vila, pel model de buc d'alta velocitat.

10. Buenaventura Calopa, per les eines per a construccions navals.

La resta de premis concedits es van distribuir en set grups: escuts de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País; medalles de bronze; mencions honorífiques; diplomes especials amb igual consideració que l'escut de la SEBAP; menció especial; diploma d'agraïment i ofici de gràcies per la seva col·laboració pels objectes presentats. Els premis atorgats per a cada participant es troben en el llistat de l'*Annex*.

5. Valoracions i repercussions

Per analitzar la valoració de l'Exposició i les seves repercussions considerem, per una banda, qüestions quantitatives, com són el resultat econòmic i les visites, i, per altra banda, més qualitativa, l'opinió de diversos personatges que hi van participar.

Entre aquestes opinions, recollim la valoració feta pel mateix Jurat de l'Exposició, que, si bé estava involucrat directament i no disposava de la distància temporal objectiva, ens permet entendre la importància que va tenir per als seus contemporanis, així com conèixer les justificacions i arguments que donaven a la participació dels expositors i institucions. També considerem la valoració del president de la Comissió Organitzadora, Urgellès, dels participants i de la premsa de l'època.

Pel que fa a la repercussió, ens mourem en el temps per comparar aquesta primera Exposició Marítima Espanyola amb altres iniciatives similars a Espanya durant el segle XIX. Tan sols trobem l'Exposició Permanente Marítimo Industrial de 1876, l'Exposició Marítima de Cadis de 1878 i la secció Marítima en l'Exposició Universal de Barcelona de 1888.

D'aquesta última, ens interessa particularment la visió de Ricart i Giral amb motiu de la seva conferència a l'Ateneu Barcelonès per parlar del pavelló marítim de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, en la qual fa referència a l'Exposició Marítima Espanyola de 1872. Finalment, fem una petita ressenya de les dues úniques exposicions marítimes que van sorgir posteriorment durant aquest segle a Espanya.

5.1. Resultat econòmic

Com hem explicat en l'apartat 3.2.3, «Els pressupostos i el personal» de l'Exposició, la Comissió va haver de realitzar les gestions amb la meitat del pressupost inicialment considerat amb l'agreujant que la Diputació no va arribar a fer efectiva la seva aportació. Malgrat aquest obstacle econòmic, la Comissió es va ajustar al nou pressupost. Aquesta resolució, per una banda, va permetre no contraure deutes i, per altra banda, els ingressos de l'Exposició en en-

trades i vendes van ser suficients per costejar les despeses i reintegrar a l'Ajuntament la suma atorgada.

En la seva ressenya, Urgellès⁴⁶ va incorporar el resultat econòmic, argumentant l'obligació d'exposar-lo al públic, en especial quan es tracta de fons públics. Urgellès explica que la Comissió Organitzadora va acordar emprendre el projecte, malgrat el dèficit, sense fer menció a la manca de compliment de l'acord amb la Diputació, i explica com es va estalviar amb el treball permanent de la Comissió.

Així mateix, encara que les línees de ferrocarril van permetre la Comissió viatjar gratuïtament, la resta de les despeses van ser pagades pels mateixos membres de la Comissió. També va mencionar que per al disseny de medalles, pintures, litografies i fotografies van presentar pressupostos molt reduïts com a adhesió al concurs.

Un dels contratemps que va tenir la Comissió va ser amb motiu del dèficit en les entrades previstes, producte de circumstàncies meteorològiques, ja que el vent i la pluja van minvar notablement les visites. Dels 21 dies que va romandre oberta l'Exposició, va haver-hi quatre dies en què les entrades de pagament van disminuir al 3% de la mitjana.

Quadre 6. Estat de comptes de l'Exposició Marítima

ENTRADES	REIALS
Ajuntament	15.000
Entrades i venda de catàlegs	26.255
Venda de productes exhibits	1.654
Total recaptat	42.909
SORTIDES	
Instal·lació (obres menors, pintures, imprevistos)	-15.372,78
Explotació (nòmimes, papereria, fotògraf, medalles)	-12.149,62
A la SEBAP per a un premi a la virtut	-386,60
Devolució del préstec a l'Ajuntament	-15.000
Diferència	00,00

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'estat de comptes lliurat per la Comissió Organitzadora.

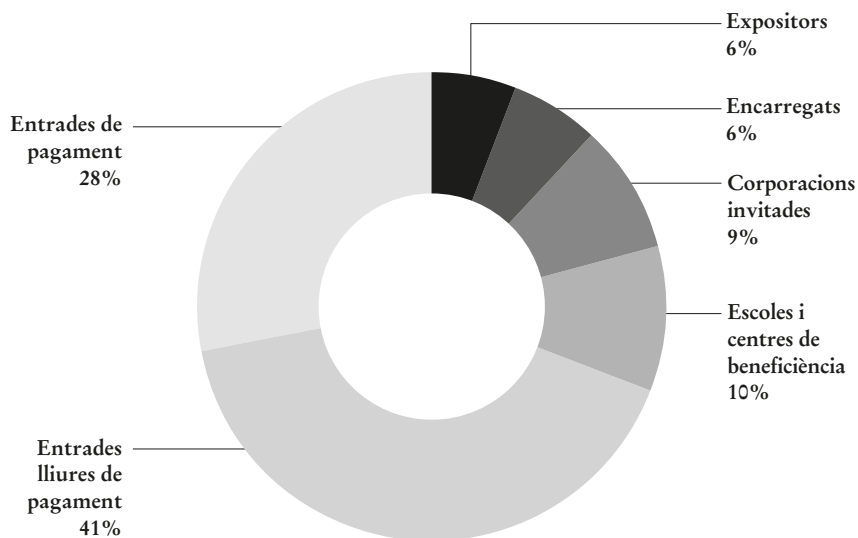
L'estat de comptes realitzat per Josep Oriol Mestres, tresorer de la Comissió Organitzadora, dona com a resultat un compliment dels objectius de les despeses i préstec. Com es pot observar en el quadre 6, els

ingressos, amb les entrades, principalment, i algunes vendes, van ser suficients per pagar les despeses de preparació, retornar a l'Ajuntament el préstec inicial i, tal com s'havia acordat inicialment, si hi havia un saldo positiu, aquest s'adjudicaria per a què la SEBAP donés un premi a la virtut o acte benèfic. Per tant, a nivell econòmic, l'Exposició es va autofinançar, qüestió molt positiva ja que els guanys propis de l'Exposició no entraven en els objectius de la seva organització.

5.2. Les visites a l'Exposició

Les visites a l'Exposició Marítima són un punt clau per entendre la globalitat del concepte d'*exposició* que tenia la SEBAP. Ens indica l'afluència i el tipus d'assistència. Les entrades estaven pensades com un ingrés per cobrir despeses, però també com una invitació directa a personalitats i institucions, així com una oportunitat perquè la visitessin persones sense recursos, a les quals se'ls van donar horari i dates de visita amb entrades gratuïtes.

Figura 5. Distribució de les entrades a l'Exposició Marítima

Font: elaboració pròpia a partir de les dades lliurades per la Comissió Organitzadora.

Segons les dades dels organitzadors, les entrades generals van ser 49.382, però no es corresponen necessàriament amb el nombre de visites, ja que algunes de les entrades eren dels expositors i encarregats; després de restar-los en les visites diàries i considerant cadascú com una entrada, ens donaria una aproximació de 43.421 visites. Si considerem que la població de la ciutat era de 265.000 habitants,⁴⁷ la relació visitants/habitants és molt significativa.

Respecte a la tipologia d'entrades, trobem que tenien un caràcter marcadament difusor de l'Exposició i no tant comercial.

Les entrades pagades representen tan sols el 28%, mentre que el 72% corresponen a invitacions a corporacions oficials, entrades lliures de pagament, invitació als alumnes de les escoles de nàutica i d'enginyers de Barcelona, així com als centres de beneficència.

5.3. Valoració i visió del Jurat

El Jurat va considerar l'exhibició com a notable, especialment considerant el curt període que va haver-hi per a la seva preparació. Ramón Codina Langlin va redactar i publicar el dictamen del Jurat en el qual relaciona la capacitat de gestar i realitzar aquesta exposició amb els valors propis de les institucions i la indústria barcelonesa. L'Exposició tenia el mèrit de ser la primera, de ser organitzada per tres institucions locals: SEBAP, Ajuntament i Diputació, a la qual els industrials havien respost amb cura i *patriotisme*.

Segons el seu escrit, considerava la realització de l'Exposició com un posicionament de Barcelona respecte a altres ciutats i que, segons ell, era propi de la seva història marítima i els avenços en la indústria.

D'altra banda, deixen clar que la participació va ser quasi exclusiva de Barcelona. Respecte a la manca de participació d'altres ciutats i institucions, Codina és molt crític amb l'Estat:

[Sense que] ni l'Estat i les seves dependències amb els arsenals, força material i influència de que disposa, contribuïssin a què els esforços generals de tota la Nació poguessin oferir al públic una Exposició Marítima Espanyola, digna competidora de les que es van celebrar a l'Havre i a Nàpols no fa gaire temps.⁴⁸

5.4. La mirada d'Agustí Urgellès

Els afalacs i valoracions positives de l'Exposició d'Urgellès, els podem trobar en els diferents apartats de la

seva ressenya de l'Exposició; per tant, ens detindrem ara a analitzar la causa d'aquesta apreciació de la primera Exposició Marítima Espanyola.

Aquest químic i empresari va participar com a expositor en nombroses exposicions a Espanya i en d'altres d'internacionals, la qual cosa li permetia tenir una mirada extensa sobre les possibilitats i beneficis que significava l'organització i realització de les exposicions.

En aquest sentit, seguint la seva trajectòria dins de la SEBAP, les exposicions eren per a ell un motor important econòmic i científic. Aquests esdeveniments permetrien incentivar l'experimentació i la seva difusió en ser exhibits i premiats. També permetrien donar uns paràmetres de la qualitat dels productes, en la mesura que eren comparats i avaluats públicament; promovia així una producció innovadora i de qualitat.

A més, Urgellès va tenir una preocupació constant per la qüestió marítima, com queda constància en els estudis que va promoure dins de la SEBAP, entre els quals hi havia la necessitat de millores tecnològiques i de mesures proteccionistes que permetessin als industrials tenir un mercat propi respecte a l'imperant avenç de països com ara França, Anglaterra i Holanda.

D'aquesta manera, per a Urgellès, una exposició marítima permetria donar visibilitat a totes aquestes qüestions. Per tant, no és estrany que donés tanta importància a la mostra, i a la seva difusió, amb la publicació del seu llibre.

El grau d'èxit de la mostra, en termes de quantitat i qualitat dels expositors, no sembla fonamental per a Urgellès, sinó que és la materialització de l'experiència com a tal l'objectiu assolit, és el que ell mateix denominava un assaig per la gran mostra que algun dia es realitzaria en la ciutat; l'Exposició representava una peça que tenia com a finalitat una gran mostra.

Finalment, per donar una valoració de les accions d'Urgellès, més enllà de les seves perspectives i iniciatives com a individu, podem veure que era una persona legitimada dins de la SEBAP, com a membre de la Junta de Govern durant diferents períodes i com a president el 1877 i 1878. Tot això ens indica que representava l'ideari i visió de molts dels seus pors.

5.5. Valoració dels participants

En acabar l'Exposició, els participants van dirigir una carta d'agraïment a la Comissió Organitzadora que ens serveix per conèixer el seu grau d'implicació en la iniciativa. Hi mostren una clara consciència de la labor i dels esforços realitzats, en especial en el conflicte amb la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç,

així com la seva conformitat amb la forma de resoldre l'exhibició dels productes:

Sabent de tots els grans obstacles amb què ha hagut de lluitar aquesta comissió deplorant que corporacions que si estan cridades a secundar tot el que és objecte d'exaltació del país, no només troben que ha estat causa d'això en el seu principi, sinó també en el ràpid tancament d'ella.

Agraïm l'esforç i desinteressat treball d'aquesta comissió per dur-ho a terme així com també pel que dins d'ells s'ha interessat a fi que tots els expositors poguessin presentar els seus objectes en bona col·locació i forma ens complaem a fer pública nostra veritable satisfacció i agraïment.

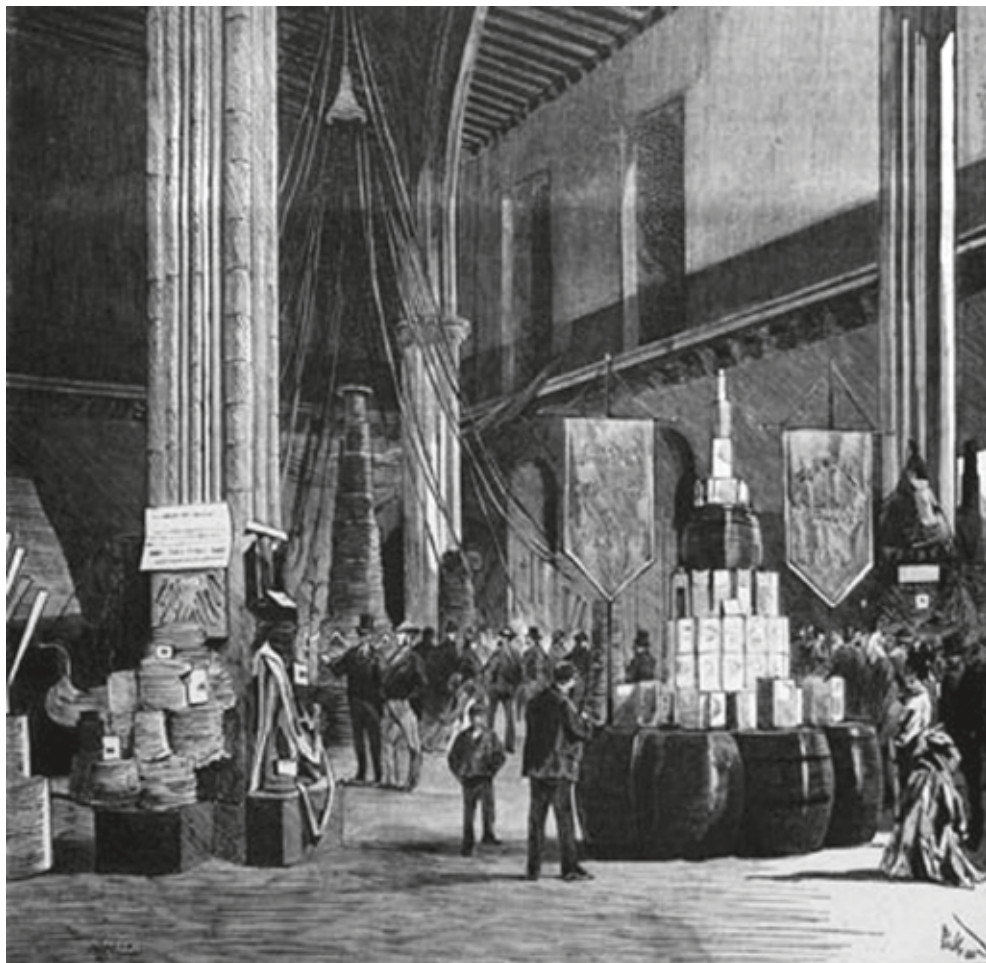
5.6. L'Exposició i la premsa

Com ja s'ha explicat en l'apartat 3.2.5, «Difusió de la convocatòria», la premsa no va tenir una gran importància en termes de convocatòria, sinó tan sols per informar amb vista al possible públic que podria assistir-hi. D'altra banda, no s'han trobat referències a l'Exposició Marítima en les publicacions culturals, mentre que sí que se n'han trobat en la premsa diària, però amb baixa repercussió.

Els periòdics que van fer seguiment o menció a l'Exposició es van limitar a publicar els textos remesos o el programa. No obstant això, en trobem alguns que donen la seva opinió de l'Exposició: *La Convicció*, de Barcelona, del 20 d'octubre, i el *Diario de Barcelona*, del 5 i 20 d'octubre, aquests signats per F. Miquel y Badia.

La Convicción dona una curta però àcida opinió del conjunt de l'Exposició, i qüestiona principalment que hi haguessin productes estrangers en una mostra *Espanyola*. També va criticar el concepte de marítim, «va ser marítim perquè els comissionats van voler anomenar-la així» i continua amb la pobresa de la mostra: «Maquines han sortit de les fabriques d'aquesta ciutat molt millor executades i bucs espanyols han visitat el nostre port millor construïts que no els que havia exposats».

El *Diario de Barcelona* va dedicar dos articles de Miquel y Badia, en el primer dels quals, del 5 d'octubre, explica les condicions en què es va organitzar l'Exposició Marítima: en context econòmic de crisi i la manca d'experiències similars d'exposicions d'aquest tipus, que, segons Badia, va generar obstacles que la SEBAP va tenir que superar i «que no hauria de estar descontenta la Corporació, que ha sumat consideració i gratitud de la comarca».

La Primera Expositió Marítima Española retratada per *La Ilustración Española y Americana*, 1873.

Font: *La Ilustración Española y Americana*, any XVII, núm. III, 16 de gener de 1873, p. 55-56.

Posteriorment, remarca que sigui la primera mostra en el país i entra en un tema reiteratiu que és la necessitat d'un lloc apropiat per a la celebració d'exposicions a la ciutat.

També explica l'autor que, si bé els industrials no van respondre a la crida de la SEBAP, l'Exposició no apareix esquifida, i que es van veure totes les branques relacionades amb la navegació.

El segon article del mateix autor, de l'11 d'octubre, fa una descripció detallada dels grups i participants de l'Exposició. En aquest, critica que alguns productes i elements del Grup 3 podrien ser de qualsevol altre tipus de certamen. El Grup 1, en canvi, és per a l'autor el més interessant. Destaca també alguns expositors, com ara els velams i banderes de Pablo Estapé, Calopa y Nadal i Isidro Beltrán, Luis Garriga, entre d'altres, que van aplegar els premis més importants del certamen. Aquesta descripció de Badia tenia l'objectiu de mostrar l'èxit que havia obtingut la SEBAP en temps tan pocs favorables.

5.7. Comparació amb la secció Marítima de l'Exposició Universal de Barcelona

L'Exposició Universal de Barcelona de 1888 es va celebrar al parc de la Ciutadella; va ser la primera gran exposició a la ciutat, i s'hi van construir nombrosos edificis per acollir-la, dels quals alguns encara romanen com a museus i monuments. L'Exposició va tenir la participació de 22 països i la visita de més de 2.000.000 de persones.

L'Exposició Universal de Barcelona és un punt culminant de les exposicions realitzades durant el segle XIX; així ho van expressar els organitzadors de les exposicions anteriors que eren vistes com a assaigs.

Ara bé, la comparació amb l'Exposició Marítima és difícil per la pròpia definició de cadascuna: la Marítima és una exposició parcial i específica, mentre que la Universal conté tota mena de productes, entre els quals els marítims. Els objectes i productes exhibits en l'Exposició Marítima van quedar dispersos en una organització més ampla dels productes. No obstant això, l'Exposició Universal va comptar amb una secció Marítima.

La secció Marítima era un recinte als afores del parc, vora el mar; s'hi accedia per un viaducte metàl·lic construït per a l'ocasió, que creuava les vies del ferrocarril i enllaçava amb la platja. Va estar composta per tres grans pavellons i algunes instal·lacions menors, entre les quals, l'Administració Militar, l'Asil Naval i el pavelló per a material de Salvament de naufrags. Van destacar els pavellons de la Companyia Transatlàntica, segons el disseny de Gaudí,⁴⁹ i el pavelló de la Construcció Naval, per acollir els

estris i objectes relacionats amb la navegació, obra de l'arquitecte Gaietà Buïgas Monravà, qui va construir també a l'Exposició el viaducte, la Porta Marítima i el pavelló per a material de Salvament de naufrags.

El pavelló va dedicar el 55% a productes espanyols i la resta a expositors nord-americans, francesos, anglesos, portuguesos i italians.⁵⁰ La secció Marítima va tenir èxit entre els visitants perquè el seu emplaçament va permetre contemplar les regates, els espectacles aquàtics i maniobres dels embarcaments de les distintes armades que van arribar a Barcelona. El pavelló de la Construcció Naval, posteriorment, es va convertir en el Museu Zootècnic Municipal, el 1899.

En revisar l'extens catàleg de l'Exposició Universal, trobem alguns dels principals productes i instruments que van ser presents en l'Exposició Marítima de 1872; estaven repartits i n'hi havia en ben bé vuit dels deu grups i en més de 25 classes. Aquesta classificació responia a una lògica general de l'Exposició que s'estructurava en quatre grans seccions,⁵¹ que si bé tenien una lògica contínua, aquesta es perdia quan es dividien en diferents seccions els productes de les quals s'entrecruaven, com és el cas de la secció Marítima.

Judici de la secció Marítima de Josep Ricart i Giralt

Josep Ricart i Giralt (1847-1930) va ser capità de marina mercant i director de l'Escola de Nàutica de Barcelona. Va ser un important difusor acadèmic, així com un defensor de la cultura marítima en plena crisi d'aquesta. Amb discursos enèrgics, va criticar les polítiques poc preocupades del desenvolupament d'aquesta branca i amb un relat descarnat de les condicions en què es trobaven els marins i comerciants mercants.⁵²

Acabada l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, l'Ateneu Barcelonès va organitzar una sèrie de conferències amb experts per donar la seva visió de la mostra, i a partir de les quals es va publicar el llibre *Conferències públiques. Ateneu Barcelonès relatives a la Exposición Universal de Barcelona*. Ricart i Giralt va ser invitat per explicar la secció Marítima de l'Exposició, amb la qual va ser molt crític, però que ens sembla rellevant per dos motius: un, perquè fa referència a la nostra Exposició en estudi i dos, perquè ens mostra la realitat del món marítim d'aleshores.

Una de les principals crítiques de Ricart i Giralt a l'Exposició Universal va ser que els utensilis i elements relatius al mar estaven dispersos per altres seccions, com, per exemple, les lones i veles de Maristany i Aliet,⁵³ que estaven en la secció general de teixits, així com les planxes de coure per a la construcció de bucs de La Cambra, que estaven en el grup cinquè, accessoris útils i procediments de treball encaminats a satisfer les necessitats físiques.

Comença el seu discurs lamentant-se d'haver de parlar de la secció Marítima, «En la meua humil opinió ha estat molt inferior a l'Exposició Marítima que es va celebrar en 1872 en la Casa Llotja».⁵⁴

Segons Ricart, fins a última hora no s'havia aconseguit la participació dels industrials catalans per la *mala organització* de la secció, fent èmfasi que en la Comissió Organitzadora de l'Exposició Universal no hi havia cap persona relacionada amb el mar. Finalment, va prendre la iniciativa Federico Nicolau, president de l'Associació de Naviliers i Consignataris, que va convèncer els empresaris perquè no deixessin *desairada* l'Exposició. Per a Ricart va ser una «sort que la participació estrangera també fos escassa, ja que d'aquesta manera no va quedar tan malament la mostra nacional»; afegeix:

Gairebé podríem afirmar que la marina espanyola no ha progressat des de 1872, any que es va celebrar la primera exposició marítima espanyola. Els mateixos expositors de llavors han estat els d'avui, exposició de marina de vela i cascos de fustes, excepte la homeopàtica secció del canoner Còndor.

Respecte als participants, explica com alguns d'ells, que havien estat en l'Exposició Marítima, i en la Industrial de Torredembarra, com ara Domingo Sanromà,⁵⁵ que, si bé havia estat una indústria moderna que va fabricar filferros de ferro, va desaparèixer promptament. D'altra banda, La Maquinista Terrestre i Marítima, Nuevo Vulcano, Alexander de Barcelona i la Casa Portilla de Sevilla, que eren reconegudes indústries mecàniques per a bucs i vaixells, no van presentar cap maquinària o plànols dels seus productes, tot i que van participar en l'Exposició Universal. Finalment, Ricart ens dona la quantitat d'expositors de la secció Marítima, que va ser tan sols de 55 expositors, molt inferior als 180 de l'Exposició Marítima de 1872.

Per a Ricart aquesta escassa participació reflectia la decadència de les indústries marítimes, producte principalment de l'adquisició de bucs totalment equipats en Anglaterra i de la baixa quantia dels aranzels (dret d'abanderament) en les compres de bucs estrangers.

Aquesta manca de demanda de bucs locals s'ha de matisar amb la manca d'oferta competitiva a Espanya. Diversos autors d'història econòmica de Catalunya han mencionat que la revolució industrial a Espanya, i a Catalunya en especial, no va anar de la mà d'un desenvolupament tecnològic i de la diversificació, ocupant-se majoritàriament en la indústria tèxtil. Per al món marítim, el segle XIX és un procés de canvi tecnològic i també de diversos canvis polítics i econòmics, com la crisi del cotó, la pèrdua del mercat colonial, de lleis proteccionistes, la manca de minerals combustibles en el territori, entre d'altres; tot això va anar minvant les possibilitats d'invertir en tecnologia i posicionament respecte a potències com són Anglaterra i França.⁵⁶

Exposició Universal de Barcelona de 1888; viaducte cap al mar amb la secció Marítima.

Font: autor fotografia, Pau Audouard, 1888; Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

Exposició Universal de Barcelona de 1888. Pavelló de les instal·lacions Marítimes.
Font: Litografia a *La Ilustración Española y Americana*, any XXXII, núm.
XXXII, 30 d'agost de 1888, p. 125.

5.8. Exposicions marítimes posteriors

Com ja s'ha indicat, l'Exposició Marítima Espanyola va ser la primera en la seva tipologia i única celebrada a Catalunya. A partir d'aquesta experiència es van celebrar dues mostres significatives durant el XIX, l'Exposición Permanente Marítima Industrial el 1876 i l'Exposició Marítima Internacional de Cadis el 1887.

Exposición Permanente Marítima Industrial

Aquesta exposició, de caràcter permanent, sorgeix per Reial Ordre de 21 de juny de 1876, a iniciativa del Ministeri de Marina que l'acollia en els seus locals.

El Ministeri buscava assolir l'objectiu de donar a conèixer els productes de la indústria naval nacional que normalment no estaven a l'abast del públic ja que eren als arsenals. El reglament de l'Exposició va ser explícit respecte al fet que els objectes exposats havien de ser de fabricació nacional i es va publicar un catàleg dels materials i efectes que serien admesos.⁵⁷

Exposició Marítima Nacional de Cadis

Es va realitzar l'any 1887 en el port de Cadis i va disposar d'un programa i una preparació més complexa i de major envergadura. Es va construir tot un recinte, amb diversos edificis que albergaven l'Exposició amb un aspecte semblant al d'una exposició internacional.

A diferència de l'Exposició Marítima Espanyola, aquesta exposició va ser impulsada des de la Diputació Provincial de Cadis pel seu president, Cayetano de Toro y Quartieller, i se centrava en les indústries que servien a l'Estat, a diferència de la primera, que se centrava en els industrials i comerciants privats.⁵⁸

Aquesta mostra tenia també un caràcter proteccionista, ja que es pretenia reunir únicament productes espanyols com una manera d'influir positivament en les indústries de construcció de bucs i de la navegació en general. També fan relació a «la recuperació del nostre poder naval».

Els pressuposts per a la realització eren molt superiors als de Barcelona; només pel Palau la Diputació demanava a la reina la suma de 900.000 pessetes.

Una altra diferència amb l'Exposició Marítima Espanyola va ser que la seva organització i continguts van estar encomanats pel Govern a tres comissions de la Marina de Guerra, que van ser publicades per Reial Ordre de 4 de març de 1887.

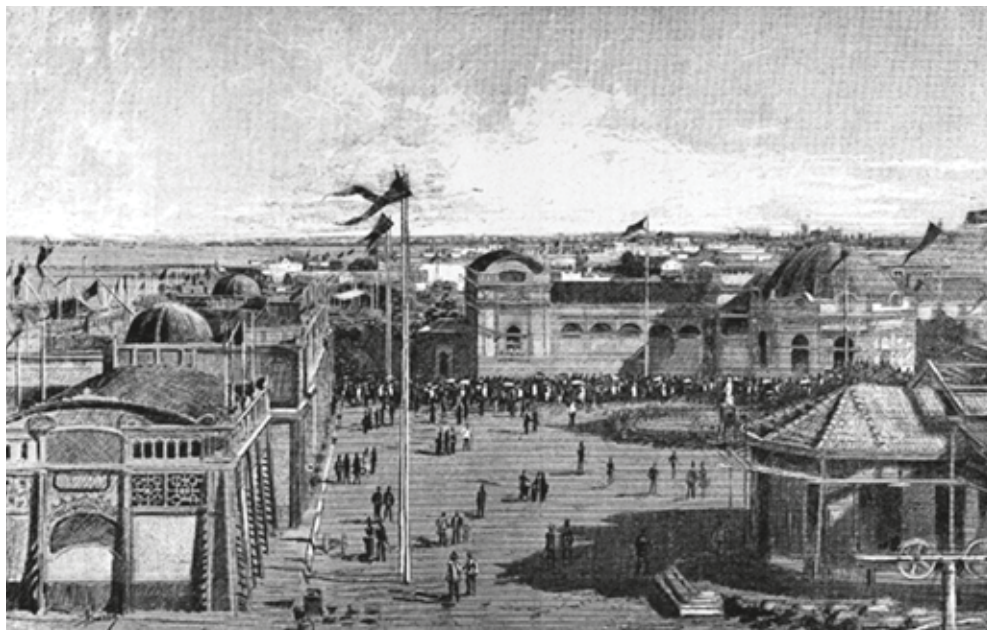
L'Exposició es va inaugurar el 15 d'agost i va romandre oberta fins al 15 de novembre de 1887. Tenia nombrosos pavellons construïts per a l'ocasió, amb una part flotant i una altra en terra, amb 52.000 metres quadrats de superfície.

El seu disseny disposava d'un seguit de pavellons enllaçats per places i passejos. Alguns dels principals edificis van ser el pavelló Principal, amb saló per a concerts i reunions, amb dos pavellons laterals dedicats a instruments de precisió, llibres i pianos, dues naus destinades a maquinàries i un pavelló per a les autoritats

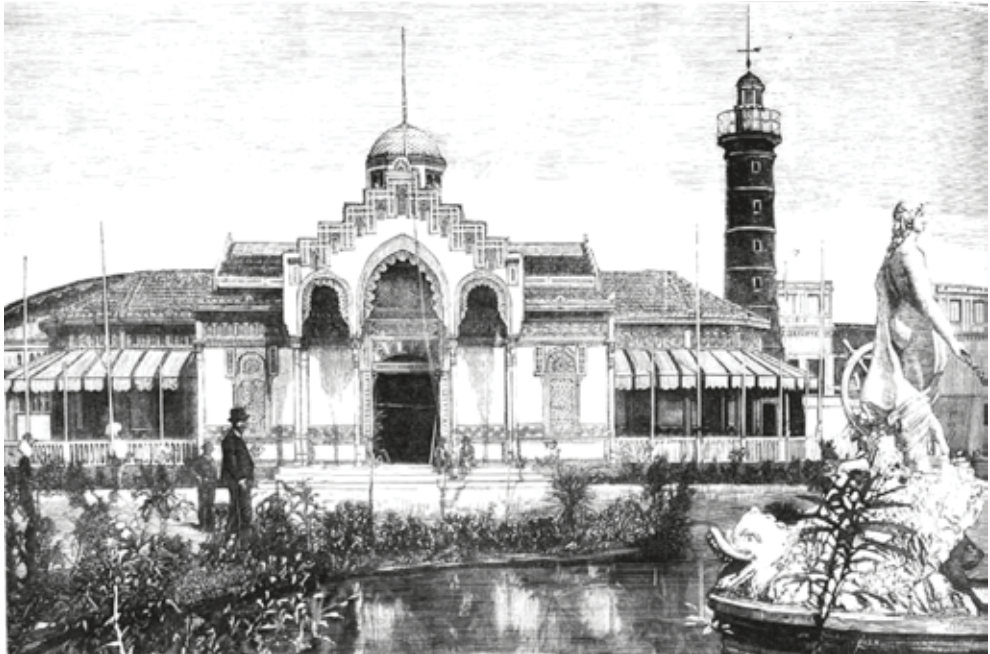
A més, es va erigir un pavelló per als productes regionals, per a les pintures, dibuixos i mapes marítims i un altre per als productes estrangers. L'esdeveniment també presentava nombrosos espectacles, competències, concerts i altres diversions.

A la inauguració van assistir-hi l'esquadra anglesa del duc d'Edimburg; el cuirassat *Duilio*, del duc de Gènova; el buc alemany *Ariadne*; i la fragata cuirassat *Coubert* de França, entre d'altres que van sumar 23 bucs estrangers amb més de 10.000 mariners. Hi participaren també 10 bucs nacionals.

Crida l'atenció que un dels principals inversors fóra el Marqués de Comillas, comerciant navilier i financer de Barcelona que no va tenir pas una actitud tan col·laboradora amb l'Exposició antecessora de Barcelona i que no tenia relació amb la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País.

Exposició Marítima Nacional de Cadis de 1887. Vista general del conjunt.
Font: *La Ilustración Española y Americana*, any XXXI, núm. XXII, 30 d'agost de 1887, p. 124.

Pavelló de la Companyia Transatlàntica en l'Exposició Marítima Nacional de Cadis de 1887.

Font: *La Ilustración Española y Americana*, any XXXI, núm. XXXVI, 30 de setembre de 1887, p. 184.

Conclusions

Internar-se en l'organització de la primera Exposició Marítima Espanyola ha permès, per una banda, documentar-la i generar informació que contribueixi al coneixement de les exposicions a Barcelona i, per l'altra, mostrar la importància de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. L'Exposició Marítima toca molts fils de l'estesa xarxa d'iniciatives, accions, propostes en què la SEBAP va tenir un rol important en la Barcelona del segle XIX.

Des d'una altra perspectiva, la possibilitat de treballar amb fonts primàries ha servit per aproximar-nos a conèixer, des de l'àmbit de la vida diària, les formes de gestió de la SEBAP i la Comissió Organitzadora. Aquesta immersió en la seva història quotidiana ha donat una dimensió real als processos i obstacles que van sorgir.

Respecte a l'Exposició Marítima Espanyola com un fet històric, podem extraure moltes motivacions i visions de la projecció política, social i econòmica que hi havia. En aquest sentit, un dels aspectes més destacables és la capacitat d'organitzar-se en un context social, polític i econòmic tremendament canviant i advers. Les nombroses iniciatives de la SEBAP, amb l'actitud activa i constructiva dels seus membres, van permetre aportar importants avenços socials, econòmics i, molt especialment, de qualitat urbana.

Respecte a la forma d'entendre el món, l'Exposició també ens permet constatar la importància del positivisme en les formes de procedir, els criteris de selecció i premis, present no sempre de manera explícita, la qual cosa podria demostrar el grau d'internalització d'aquestes idees.

Per als nostres protagonistes, el creixement econòmic estava en relació amb una necessària inversió en coneixements per produir tecnologia i el desenvolupament econòmic incloïa un àmbit social i cultural, en especial a través de l'educació.

Les exposicions, a més de respondre a models internacionals que s'estaven realitzant amb èxit en diferents països industrialitzats, per a la SEBAP permetrien posar a l'abast de la societat i assolir les seves idees de foment i progrés. S'adequaven molt a les seves formes de pensar i projectar la societat.

La participació de la SEBAP en l'organització d'exposicions a Barcelona, la seva participació i col·laboració amb altres exposicions de l'Estat

i la preocupació per participar també en les mostres internacionals, ens ensenyen la capacitat d'assolir una macrovisió del desenvolupament en relació directa amb altres països i processos internacionals.

L'organització de les exposicions, a més dels esforços, requeria una coordinació de les institucions de caràcter diferent, creant una rica xarxa de relacions entre l'administració local, els intel·lectuals, els científics, els comerciants i els empresaris. En aquest sentit, l'organització permetia en un moment de forta crisi, pugnes i desintegració d'algunes institucions, aglutinar-los sota els principis de foment de la ciutat. Per tant, podríem creure que les exposicions, a Barcelona, van cooperar en la recuperació de la xarxa social, en la qual la societat civil tenia un rol fonamental.

Per acabar, l'Exposició Marítima s'insereix en una cadena d'assajos per a la realització d'una gran exposició; així ho explicaven els seus organitzadors.

Arribar a aquesta gran mostra podria ser vist avui dia com un objectiu superflu, però permetria tenir una imatge clara del que es volia, una aspiració comú. Només les grans ciutats havien estat capaces d'organitzar exposicions d'aquesta magnitud, per tant, la projecció d'una gran exposició era una meta a la qual s'havia d'arribar amb tots els canvis necessaris; i, efectivament, hi arribaren, abans del canvi de segle, amb l'Exposició Universal de Barcelona de 1888.

Notes

1. CAPEL, 2007, p. 152, 154.
2. Segons quadre de seccions i productes de l'Exposició, descrits per CAPEL, 2007, p. 159, 164.
3. CAPEL, 2007, p. 153.
4. GRAU i LÓPEZ, 1988, p. 113.
5. FLORES, 1861, p. 175.
6. FLORES, 1861, p. 175.
7. PLANS I MAESTRA, 2008, p. 28; SALA, 1864 p. 14.
8. FLORES, 1861, p. 284-285.
9. Aquesta exposició és freqüentment assenyalada com l'Exposició General Catalana.
10. URGELLÈS, 1873, p. 7.
11. *Catálogo...*, 1871.
12. Dictamen sobre els productes exposats a l'Exposició General Catalana de 1871 i Llibre d'Actes de la Junta de Govern de la SEBAP, 1872.
13. Sobre la història de les Societats Econòmiques, vegeu GARCÍA, 1988; GONZÁLEZ, 1999; NOVOA, 1955.
14. La SEBAP ha estat estudiada, entre d'altres, per BOUZA, 2009; DALMAU, 2012; UDINA, manuscrit inèdit sense datar i el web de la SEBAP.
15. Llibre d'Actes de la Junta de Govern de la SEBAP, 1869.
16. URGELLÈS, 1873, p. 10.
17. Sobre el desenvolupament del Port de Barcelona, vegeu entre d'altres, ALEMANY, 2007; RIERA, 1996
18. Maurici Garran era soci de la SEBAP i va formar part del Jurat de l'Exposició Marítima.
19. BOUZA VILA, 2009.
20. GRAU i LÓPEZ, 1988, p. 255 i s.
21. Llibre d'Actes de la Junta de Govern de la SEBAP, març de 1869.
22. Aquesta exposició no es va celebrar i probablement correspon a les iniciatives que portaren a terme l'Exposició Catalana de 1877.
23. Llibre d'Actes de la Junta de Govern de la SEBAP, 23 de març de 1872.
24. URGELLÈS, 1873, p. 10.
25. *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, 27 d'agost de 1872, p. 3.
26. URGELLÈS, 1873, p. 104-108.
27. Llistat de socis de la SEBAP durant el segle XIX. Publicat en el web de la SEBAP.
28. Posteriorment, segons les actes de la Comissió, es va rectificar el seu sou a 20 duros.
29. En comunicació que realitza el president de la SEBAP a la Comissió el 8 d'agost de 1872.
30. En carta d'agraïment de la Comissió Organitzadora al president de l'Econòmica el 12 d'agost de 1872.
31. Carta d'agraïment de la Comissió al president de la SEBAP per la gestió i a la companyia, 18 d'agost de 1872.

32. Carta del 18 d'agost de 1872.
33. El 18 d'agost Urgellès va enviar una carta a Madrid, a Antoni Maria Fontanals, com a president de la Comissió i antic amic, per interposar la seva influència davant les autoritats mencionades, per «[...] cooperar al mayor esplendor de la Exposición Marítima, que sin duda puede ser un motivo de gloria para nuestra querida Cataluña». Antoni Maria Fontanals i Miret fou diputat del Congrés des del 16 febrer de 1869 fins al 2 de gener 1871 i des del 18 de novembre de 1872 fins al 22 de març de 1873. Va ser un mediador clau amb l'organisme central a Madrid.
34. Segons comunicació de la notificació de la Comissió Organitzadora, amb referència a la comunicació de la Diputació del dia 16 de setembre de 1872. Manuscrit, Arxiu SEBAP.
35. Vegeu la referència completa del llistat a la bibliografia.
36. URGELLÈS, 1873, p. 144
37. *Diario de Barcelona*, 26 de setembre de 1872, p. 9659.
38. TATJER, 1988.
39. BLONDIN, 1868.
40. Les tres indústries mencionades van participar en l'Exposició General de 1871 i posteriorment en l'Exposició Catalana de 1877.
41. Nuevo Vulcano va rebre el primer premi de l'Exposició General de 1871, del grup cinquè Máquinas e instrumentos empleados en las artes usuales. Butlletí de la SEBAP, 14 de gener de 1872.
42. Dins de l'Expedient de l'Exposició, es troba el catàleg complet dels objectes presentats per Joan Monjo i Pons.
43. URGELLÈS, 1873, p. 110.
44. Pablo Estapé y Maristany, a més d'industrial tèxtil del Masnou, va ser propietari d'una font a Caldes de Malavella, va ser alcalde de la vila en dos períodes i un important benefactor. També va participar a l'Exposició Universal de 1888.
45. Es van conservar els noms dels expositors segons el catàleg de 1872.
46. URGELLÈS, 1873, p. 143-149.
47. Dades del cens de Barcelona de 1877. IDESCAT.
48. URGELLÈS, 1873, p. 105.
49. GARRUT, 1976, p. 27.
50. CASSANOVA, 1988, p. 428.
51. Secció 1: Matèria. Secció 2: Força atomística, molecular i dinàmica. Màquines i els seus auxiliars. Secció 3: Auxiliars i procediments de treball. Secció 4: Productes del treball amb destinació immediata a la satisfacció de les necessitats humanes.
52. Sobre Ricart i Giralt, vegeu l'obra de MORENO, 2011 i 2013.
53. Tots dos van participar en l'Exposició Marítima de 1872. Maristany hi va ser premiat amb medalla d'or.
54. RICART, 1889, p. 314.
55. Sanromà va obtenir medalla de bronze en l'Exposició Marítima Espanyola de 1872.
56. Vegeu la història econòmica de Catalunya. LLUC, 2010; NADAL i MALUQUER, 1985.
57. Reproduïda l'Ordre i el catàleg en *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona*, 1 de gener de 1876, p. 14.
58. *La Ilustración Española y Americana*, 1887; JOLI, 2012.

Bibliografía

- ARXIU HISTÒRIC DE BARCELONA, ARXIU FOTOGRÀFIC DE BARCELONA i AJUNTAMENT DE BARCELONA (2008). *Joan Martí, fotògraf. Belleses del XIX*. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- ALEMANY I LLOVERA, Joan (2007). *El port de Barcelona*. Lunwerg Editores, Barcelona.
- ATENEU BARCELONÈS (1889). *Conferencias públicas Ateneu Barcelonès relatives a la Exposición Universal de Barcelona*. Tipolitografía de Busquet y Vidal, Barcelona.
- BAILLY-BAILLIÈRE (1887). *Guía Comercial de la provincia de Barcelona. Publicada con datos del Anuario de Comercio*. Bailly-Baillièrre, Madrid.
- BLONDIN, A. (1868). *Catalogue de l'Exposition Maritime Internationale du Havre*. Defaux, Lachaud et Pache, París.
- BOUZA VILA, Jerónimo (2002). *Industria, higiene y moral en la Barcelona del siglo XIX*. Meubook, Santiago de Compostela; Colección Geocrítica, libros de Scripta Nova.
- BOUZA VILA, Jerónimo (2005). «El complejo proceso para la instauración de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País». *Biblio 3W, Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales* (Universitat de Barcelona), vol. X, núm. 591, 25 de juny de 2005. <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-591.htm>>.
- BOUZA VILA, Jerónimo (2009). «Las Sociedades Económicas de Amigos del País en el siglo XIX. Una revisión necesaria». *Biblio 3W. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales* (Universitat de Barcelona), vol. XIV, núm. 829, 30 de juny de 2009. <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-829.htm>>.
- Boletín de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País*. Des d'any 1, núm. 1, de 1867 fins a any IV, núm. 10, de 1873.
- Clasificación de Productos. Exposición Universal de Barcelona. Año 1888* (1887). Tipo-litografía de los suc. de N. Ramirez y C^a, Barcelona.
- CAPEL SÁEZ, Horacio (2007). «Las exposiciones nacionales y locales en la España del siglo XIX: medio local, redes sociales y difusión de la innova-

- ción». Dins SILVA, Manuel (ed.). *Técnica e Ingeniería en España*. Vol. IV. *El Ochocientos. Pensamiento, Profesiones y Sociedad*. Real Academia de Ingeniería / Institución Fernando el Católico / Prensas Universitarias de Zaragoza, Saragossa, p. 57-119.
- CASSANOVA I MANDRI, Rosend (1998). «El museo zootécnico de Barcelona: Uso y abuso del patrimonio efímero tras la Exposición Universal de 1888». Dins *Actas del XII Congreso del Comité Español de Historia del Arte*. Universidad de Oviedo, Oviedo.
- Catálogo General de los objetos que figuran en la Exposición de Agricultura, Industria y Bellas Artes inaugurada el 24 de setiembre de 1871 por S. M. Rey D. Amadeo I en el local de la nueva Universidad de Barcelona* (1871). Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramirez y C^a, Barcelona.
- Catálogo de la Exposición Artes Suntuarias, 1877* (1878). Àlbum heliogràfic. Imprenta del heredero Pablo Riera, Barcelona.
- DALMAU, Pol (2012). *La SEBAP. 190 anys d'història (1922-2012)*. SEBAP, Barcelona.
- DIVERSOS AUTORS (2009). *150 anys d'història de la Maquinista Terrestre i Marítima, S.A. i de MACOSA: de la revolució industrial a la revolució tecnològica*. Dos Punts Documentació i Cultura, Barcelona.
- Exposición pública de productos de la industria Española verificada en obsequio de SS. MM. durante su permanencia en esta capital* (1844). Imprenta J. Tauló, Barcelona.
- Exposición Catalana. 1877* (1877). Martí y Vives Editores, Barcelona.
- FLECK, Ludwik (1986). *La génesis y el desarrollo de un hecho científico*. Editorial Alianza, Madrid.
- FLORES, Antonio (1861). *Crónica del viaje de Sus Majestades y Altezas Reales a las Islas Baleares, Cataluña y Aragón*. Imprenta y Estereotipia de M. Rivadeneyra, Madrid.
- GARCÍA RUIPÉREZ, Mariano (1988). *Nuevas aportaciones al estudio de las Sociedades Económicas de Amigos del País*. Instituto de Filología, Madrid.
- GRAU, Ramón; LÓPEZ, Marina, et al. (1988). *Exposición Universal de Barcelona del Año 1888. Llibre del centenari*. L'Avenç, Barcelona.
- GARRÁN ROMAN, Mauricio (1877). «Puerto de Barcelona. Discurs llegit a l'Ateneu Barcelonès 1877». *Revista de Obras Públicas*, núm. 14, 1877 p. 160-164.
- GARRUT, Josep Maria (1976). *L'Exposició Universal de Barcelona de 1888*. Ajuntament de Barcelona, Delegació de Cultura, Barcelona.

- GONZÁLEZ ECHEGARAY, Carlos (1999). *Los emblemas de las Sociedades Económicas de Amigos del País*. RSBAP, Madrid.
- Guía y plano de Barcelona, Ensanche y Gracia* (1873). Heredero de Riera, Barcelona.
- Guía descriptiva de la Exposición Marítima Nacional Primera en España*. (1887). Tipografía del Boletín Oficial, Cadis.
- JOLI, Diego (2012). «125 años de la Exposición Marítima». *Diario de Cádiz*, 16 de gener.
- LLUC, Ernest (2010). *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. Edicions 62, Barcelona.
- MORENO RICO, Javier (2011). *El Capitán de la marina mercante José Ricart y Giralt (1847-1930): una aproximación a la historia marítima contemporánea de Barcelona*. Tesis doctoral. Universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona.
- MORENO RICO, Javier (2013). *El piloto de derrota José Ricart y Giralt 1847-1930 y la cultura marítima de su época*. Museu Marítim de Barcelona, Barcelona.
- NADAL I OLLER, Jordi; MALUQUER DE MOTES, Jordi (1985). *Catalunya la fàbrica d'Espanya*. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- NOVOA, Emilio (1955). *Las Sociedades Económicas de Amigos del País: su influencia en la emancipación colonial americana*. Editorial Prensa Española Madrid.
- PLANS I MAESTRA, Jaume (2008). «Manifestacions públiques de productes agrícoles i industrials bagencs a diferents Exposicions (mitjans segle XIX - primer terç segle XX)». *Dovella. Revista Cultural de la Catalunya Central* (Centre d'Estudis del Bages, Manresa), núm. 98.
- Programa de la Primera exposició marítima espanyola: Barcelona, 1872*. Imp. de Leopoldo Domènech, Barcelona.
- RICART Y GIRALT, José (1889). «La Sección Marítima Española». Dins *Ateneu Barcelonès: Conferencias publicas Ateneu Barcelonès relatives a la Exposición Universal de Barcelona*. Tipolitografía de Busquet y Vidal, Barcelona.
- RIERA I TUÈBOLS, Santiago (ed.) (1996). *El vapor i els «Vapors»*. *Actes de les III Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya 1994*. Associació i Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya, Barcelona.
- RIERA, E. (1872). *Guia Consultiva o indicador General de todos los contribuyentes de Barcelona*. E. Riera, Año 1, Barcelona.
- SALA ARNELLA, Francisco (1864). *Dictamen presentado á la Seccion de Agricultura del Ateneu Catalan*. Establecimiento Tipografico Narciso Ramirez, Barcelona.

- SAURI, Manuel; MATA, José (1864). *Manual histórico-topográfico estadístico y administrativo. Guía General de Barcelona*. Manel Saurí, Barcelona.
- TATJER, Mercè (1988). *Burgueses, Inquilinos y Rentistas: Mercado inmobiliario, propiedad y morfología en el Centro Histórico de Barcelona: La Barceloneta, 1753-1982*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid.
- UDINA MARTORELL, Federico. *Historia de la Sociedad Económica de Amigos del País*. Manuscrit inèdit. Arxiu SEBAP.
- URGELLÈS DE TOVAR, Agustí (1872). *Exposición General Catalana: historia y reseña de dicho concurso; nombres y apellidos de los expositores, puntos donde tienen sus laboratorios, fábricas o talleres, juicio crítico de los productos expuestos, dictamen del jurado y premios adjudicados por el mismo; datos interesantes de la exposición, apreciaciones de los resultados y consideraciones generales sobre exposiciones nacionales y extranjeras por...* Imprenta de Leopoldo Domènech, Barcelona.
- URGELLÈS DE TOVAR, Agustí (1873). *Exposiciones Marítima, Agrícola y de Bellas Artes, celebradas en Barcelona en 1872*. Imprenta de Leopoldo Domènech, Barcelona.

Arxius consultats

Arxiu Fotogràfic de Barcelona (AFB)

Arxiu Històric de Barcelona (AHB)

Arxiu Digital del Ministeri de Cultura.

Arxiu General del Museu Marítim de Barcelona, per a documentació de les activitats del port. Específicament l'Arxiu del Port: Balances mensuales 1872, Ordres Reials 1872, 1873, 1874 sobre el tràfic amb Amèrica, *Memoria sobre el progreso y adelanto de las obras del puerto de Barcelona durante el año económico 1872-1873*.

Biblioteca de Catalunya. Documentació gràfica. Anuaris comercials i industrials.

Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

Biblioteca de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Biblioteca i Arxiu de Foment del Treball.

Fonts consultades Arxiu SEBAP

- Circular sobre exposiciones permanentes de la industria, 1864.
- Expediente sobre la celebración en Barcelona de exposiciones periódicas, 1867.
- Libro de Actas de la Junta Gobierno de la SEBAP, 1869
- Varios textos sobre exposiciones, 1870
- Comunicación sobre la Exposición de Londres, 1871.
- Dictamen sobre los productos expuestos en la Exposición General Catalana de 1871.
- Dictamen sobre un proyecto de construcción de un grandioso edificio para exposiciones, 1871.
- Expediente sobre la construcción de un palacio de exposiciones permanente, 1872.
- Expediente sobre la Exposición Universal de Viena, 1872
- Expediente general de la Exposición Marítima*, manuscrit redactat per la Comisión Permanente de Exposiciones de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, 1872.
- Nota Detallada de los objetos presentados a la Exposición Marítima por la Escuela de Nautica*, manuscrit redactat per Juan Monjo i Pons, 1872.
- Libro de Actas de la Junta Gobierno de la SEBAP, 1872.
- Actas de la Comisión permanente de Exposiciones, 1874
- Dictamen sobre la Exposición General Catalana y de Inventos Españoles, 1875.
- Expediente de la Comisión permanente de Exposiciones, 1876.
- Expediente de la Comisión permanente de Exposiciones. Nombramiento de cargos. Exposición Vinícola de Madrid, 1877.
- Expediente de la Comisión permanente de exposiciones. Exposición Universal de París, 1878.
- Expediente de la Comisión permanente de exposiciones. Exposición General Catalana y de Inventos Españoles, 1878.
- Expediente de la Comisión permanente de Exposiciones. Exposición Aragonesa, 1885.
- Expediente de la Comisión permanente de Exposiciones. Exposición Rural e Internacional de Buenos Aires, 1886.

Expediente de la Comisión permanente de exposiciones. Exposición Universal de Barcelona, 1886.

Carta de invitación y respuesta de la SEBAP para participar en la Exposición Marítima de Cádiz de 1887.

Exposición Nacional de Industrias artísticas, 1892.

Exposición Universal de Lyon y de la Exposición Universal de Amberes, 1894.

Expediente Concursos y exposiciones: Bellas Artes, Universal de París, Concurso Agrícola, 1898.

Fonts hemerogràfiques

Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona, 27 d'agost de 1872, p. 3.

Boletín Oficial de la Provincia de Guadalajara, núm. 111, 13 de setembre de 1872, p. 4.

Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona, núm. 213, 5 de setembre de 1872, p. 2-3; núm. 154, 1 de juliol de 1876, p. 2-3.

Diario de Barcelona. Desembre de 1816. Gener a agost de 1822. Gener a desembre de 1860. Des de gener a desembre de 1872. Durant el període de l'Exposició Marítima de 1872: 27 d'agost, p. 3. 6 de setembre, p. 8973-8974. 19 de setembre, p. 9426 i 9436. 24 de setembre, p. 9537. 6 de setembre, p. 9659. 5 d'octubre, p. 10023, 10024 i 10025. 11 d'octubre, p. 100254, 100255, 10256 i 10299.

Diario de Cádiz, «Hace 125 años. 1887. Llegada de representaciones para la Exposición Marítima», 14 de gener de 2012.

Diario de Córdoba de Comercio, Industria, Administración, Noticias y Avisos, núm. 6626, 20 de setembre de 1872, p. 2-3.

El Bien Público, any 1, núm. 15, 18 de març de 1873, p. 3.

El Imparcial, 30 d'agost de 1872, p. 2.

El Menorquín, núm. 939, 1 de setembre de 1872. p. 2.

La Ilustració Catalana, any II, núm. 69, 30 d'agost de 1882, p. 1.

La Ilustración Española y Americana, anys 1860, 1871, 1872 i 1873. Sobre l'Exposició Marítima, any XVII, núm. III, Madrid, 16 de gener de 1873, p. 55-56. Sobre l'Exposició Marítima de Cadis, any XXXI, núm. 12, 22, 33, 36 i 39, Madrid, octubre de 1887.

La Convicción, 17 d'agost de 1872, p. 5; 20 de novembre de 1872, p. 2

La Crónica de Menorca, núm. 772, 1 de setembre de 1872, p. 3; núm. 774, 4 de setembre de 1872, p. 3; núm. 789, 22 de setembre de 1872, p. 3; núm. 863, 21 de desembre de 1872, p. 2-3.

La Discusión, 29 d'agost de 1872, p. 2.

La Gaceta de Caminos de Hierro, 18 d'agost de 1872, p. 3.

La Ilustración Republicana Federal, 30 d'agost de 1872, p. 383.

La Provincia. Periódico Republicano Federal, núm. 16, 1 de setembre de 1872, p. 3-4; núm. 19, 12 de setembre de 1872, p. 4; núm. 22, 22 de setembre de 1872, p. 6.

Annex: Llista dels participants per grups i premis

Grup 1. Fustes de construcció per a bucs; cordes i cables; planxes de metall per folrar bucs; objectes de ferreteria per a bucs, àncores.

Grup 2. Calderes de vapor; màquines i propulsors per a la navegació; instruments nàutics; forns, fornets, cuines econòmiques i bateries de cuina; llanternes, fanals i llums de seguretat. Combustibles; cristalls, làmines o planxes d'asta i altres productes transparents o translúcids.

Grup 3. Quitrà, betums i altres productes per a la conservació de les fustes i metalls dels bucs; colors i vernissos; brotxes i raspalls, farmacioles i estoigs de cirurgia, específics contra el mareig.

Grup 4. Velam i banderes; teles i adornaments propis per al decorat de les embarcacions i per a vestits de marina; teles impermeables, necessers per a l'ús general o particular, cofres, maletes i tota classe d'embalatges per a l'equip, salvavides i vestits, aparells per a bussos; figurins, vestits i uniformes; barrets, capells i calçats propis per a la navegació; utensilis per a la pesca, mobiliari per a bucs, vaixelles, envasos i embalatges i fustes, robes, teles, utensilis, mobiliari.

Grup 5. Plans i models de bucs, de fars, de ports, d'arsenals, de banys, cartes geogràfiques i marítimes, croquis, dibuixos, esbossos, quadres i fotografies de marines; llibres científics o pràctics per a la navegació; històries i episodis marítics; tractats de pesca; procediments per a la conservació de substàncies alimentoses; telègrafs marítics: aparells acústics, invents nous per a la marina, procedeixin o no d'Espanya; productes de la mar, a excepció d'animals vius.

Exposició Marítima. Barcelona, 1872. Llistat d'expositors

EXPOSITOR	CIUTAT	GRUP	PREMI
Arias, Esteban	Barcelona	5	Mención honorífica
Alier y Compañía	Barcelona	1	Medalla de Bronce
Alier, Pedro	Barcelona	4	Escudo de la SEBAP
Álvarez Torres y Compañía	Villafranca del Penedés	3	Mención honorífica
Amat, Gervasio y Antonio	Barcelona	4	Mención honorífica
Amengual y Comas	Barcelona		Cuadros. Mención honorífica
Amigó, José	Barcelona	4	Medalla de Bronce
Ansaldi, herederos de	Barcelona	3	Escudo de la SEBAP
Arimón, Juan	Masnou	5	Medalla de Bronce
Armengol, E.	Barcelona	5	
Artes, F. y compañía	Barcelona	3	Mención honorífica
Artés, Félix	Barcelona	3	Mención honorífica
Bartrull, José	Barcelona	5	Mención honorífica
Basols, Francisco	Barcelona	3	Mención honorífica
Batlle y Ribot, Juan	Sitges	3	Mención honorífica
Bausa, Jaime	Barcelona	1	Mención honorífica
Belloc, Conde de	Barcelona	5	Mención honorífica
Benavent, Cayetano	Barcelona	5	Mención honorífica
Bernareggi, José	Barcelona	Otros	José Mierd, Medalla de Bronce. Domingo Corcho, Medalla de Bronce. Carlos San Martín, Medalla de Bronce. Quiterio Güisnes, Mención honorífica. José Álvarez, Mención honorífica. Sres. García y Torriente, Mención honorífica. Juan Ortiz de la Torre, Mención honorífica. Club de Regata de Santander, Mención especial.
Bertrán, Eudaldo	Barcelona	4	Mención honorífica

Bertrán, Isidro	Barcelona	1	Escudo de la SEBAP
Blanco y Ramis, Antonio	Barcelona	5	Mención honorífica
Bordas, Mariano	Barcelona	5	Mención honorífica
Boy, Agustín	Barcelona	5	
Brunet, Catalina	Barcelona	4	
Caballé y Comellas, Pedro	Barcelona	3	Mención honorífica
Cabañach, Vicente	Barcelona	Otro	Mención honorífica
Cabildo de la Santa Iglesia de esta Ciudad, Ilmo.	Barcelona	5	Oficio de Gracias
Cabré, Francisco	Barcelona	3	Mención honorífica
Calopa, Buenaventura	Barcelona	4	Medalla de Plata
Calopa, Jaime	Barcelona	1	Medalla de Oro y Escudo de la SEBAP
Camprubí y Pedrol	Barcelona	3	Mención honorífica
Carbonell y Vila, Joaquín	Barcelona	5	
Carbonell y Vila, Joaquín	Barcelona	5	Medalla de Plata
Carreras, Laureano	Barcelona	5	Oficio de Gracias
Casademunt, Modesto	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Casas, Andrés	Barcelona	3	Escudo de la SEBAP
Casellas, Francisco	Mataró	4	Mención honorífica
Castells y sobrino, J.	Barcelona	4	Escudo de la SEBAP
Castells, Bernardo	Barcelona	Otro	Mención honorífica
Ciervo y compañía, F.	Barcelona	2	Medalla de Plata
Codina y Uviñana, señores	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Company e hijo, Francisco	Barcelona	3	Escudo de la SEBAP
Corcho, Leonardo	Santander	1	
Coronado, Francisco Javier	Barcelona	5	Medalla de Bronce
De Lora y Castro, Cecilio	Madrid	5	Escudo de la SEBAP
Díaz, Benancio	Barcelona	2	Medalla de Bronce

Doménech, Narciso	Barcelona	Otro	Mención honorífica
Erola, Juan	Barcelona	2	Mención honorífica
Escaler, Benito	Villafranca del Penedés	4	Mención honorífica
Escuela Náutica de Arenys de Mar	Arenys de Mar	5	Oficio de Gracias
Escuela Provincial de Náutica de Barcelona	Barcelona	5	Oficio de Gracias
Espinosa y Borri, señores	Barcelona	4	Escudo de la SEBAP
Etapé y Maristany, Pablo	Masnou	4	Medalla de Oro y Escudo de la SEBAP
Estiarte y Martí	Barcelona	2	Mención honorífica
Fabra, Camilo	Barcelona	4	Escudo de la SEBAP
Femenías, G	Maón	1	Medalla de Bronce
Ferrer, Simón	Barcelona	5	Mención honorífica
Font, de J.	Maón	5	Mención honorífica
Font, Felipe	Barcelona	5	Mención honorífica
Fonts, José	Barcelona	1	Medalla de Bronce
Forment, Francisco	Barcelona	3	Mención honorífica
Formiguera, Gonzalo	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Fornell y Hermano, Juan	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Fortuny, Eusebio	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Gallardo Bastant, Luis	Barcelona	5	Mención honorífica
Garriga y Garriga, José	Barcelona	5	Medalla de Bronce
Garriga, Luis	Barcelona	1	Escudo de la SEBAP
Garrut, Ramón	Barcelona	5	Mención honorífica
Gatell y Folch, Juan	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Genové, Pedro	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Germa y Xalaberder, Juan	Barcelona	3	Mención honorífica
Giménez y Jové, Francisco	Villafranca del Penedés	1	Medalla de Bronce
Giménez y Pujós, Señores	Barcelona	1	Medalla de Bronce

Gispert, Lorenzo	Barcelona	1	
Gispert, Manuel	Barcelona	1	Muestras de maderas. Medalla de Bronce
Gómez Arias, Federico	Barcelona	5	Mención honorífica
Güell y Balta, Félix	Villafranca del Penedés	3	Mención honorífica
Heriz, Enrique	Barcelona	5	Medalla de Bronce
Hernández, Pedro	Barcelona	5	Mención honorífica
Ingeniero jefe de esta provincia y Capitán de este puerto	Barcelona	Otro	Oficio de Gracias
Isaura, Francisco de Paula	Barcelona	3	Diploma Especial con igual consideración que el escudo
Janer, Antonio	Villafranca del Penedés	3	Mención honorífica
Janer, Juan Bautista	Barcelona	5	Mención honorífica
Juliá, Manuel	Barcelona	4	Medalla de Bronce
Lafond, Caillot y compañía	Barcelona	2	Medalla de Bronce
Lanne, Esteban	Barcelona	4	Mención honorífica
Lassance, Luis	Barcelona	4	Medalla de Bronce
Lladò y Anglès, Pedro Juan	Mataró	4	Mención honorífica
Lligé y Pascual, Juan	Barcelona	2	Oficio de Gracias
López y López, Antonio	Barcelona	5	
López, Bartolomé	Barcelona	4	Mención honorífica
López, Esteban	Barcelona	5	Mención honorífica
Luna, José de	Barcelona	3	Escudo de la SEBAP
Maquinista Terrestre y Marítima	Barcelona	5	Oficio de Gracias
Merly, Serra y Sivilla	Barcelona	3	Diploma Especial con igual consideración que el escudo
Millet y Estapé, Señores	Barcelona	1	Escudo de la SEBAP
Mirable, Antonio	Barcelona	5	Mención honorífica
Monjo y Pons, Juan	Arenys de Mar	5	Medalla de Plata

Monner, Francisco	Reus	1	Mención honorífica
Montañá e Hijo, José	Barcelona	2	Mención honorífica
Mont-Carreras, Benito	Barcelona	5	Mención honorífica
Monte, Rafael	Barcelona	2	Mención honorífica
Mustè, José	Barcelona	4	Mención honorífica
Oliva, Magin	Barcelona	3	Mención honorífica
Oliver y Fontronoda	Mataró	4	Escudo de la SEBAP
Palmer, Bartolomé	Barcelona	5	Mención honorífica
Pascual, Erasmo	Barcelona	4	Mención honorífica
Pascual, Pedro	Barcelona	2	Mención honorífica
Pedrosa, Joaquín	Esparraguera	3	Medalla de Plata
Perecaula, Onofre	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Pla, Simón	Barcelona	2	Mención honorífica
Ponseti hermanos	Maón	4	Medalla de Bronce
Porcar y Tió, Manuel	Barcelona	3	Escudo de la SEBAP
Prades, José	San Martín de Provenzals	1	Mención honorífica
Presas, Nicolás	Barcelona	5	Medalla de Bronce
Puig e hijo, Fernando	Barcelona	4	Escudo de la SEBAP
Puig y Butsens	Barcelona	4	Mención honorífica
Puig y Llagostera, hermanos	Barcelona	3	Escudo de la SEBAP
Rabi y Alemany, Clemente (también Robi)	Palma	2	Medalla de Bronce
Rafart, Blas	Barcelona	3	Mención honorífica
Raurich, Baudilio	Barcelona	2	Medalla de Bronce
Raynard y Maseras	Barcelona	4	Escudo de la SEBAP
Reynoso, Adolfo	Masnou	2	Medalla de Bronce
Ribera, José	Barcelona	5	Mención honorífica
Ribó, Abelardo	Barcelona	Otro	

Ribot, Francisco	Barcelona	4	Mención honorífica
Ricart, José	Barcelona	5	Mención honorífica
Rigo, Alejo	Palma	4	Medalla de Bronce
Riudavet, Francisco	Maón	3	Medalla de Bronce
Rosell, José en representación de los autores		5	Lobo y Riudeabets, Escudo de la SEBAP. Baltazar Vallarino, Medalla de Plata. José de Carranza, Medalla de Plata. Andrés Abelino, Medalla de Plata. Pedro Riudabets, Medalla de Bronce. José de Lorenzo, Muga y Ferreiro, Mención honorífica. Francisco Carrasco, Mención honorífica
Rosells, José	Barcelona	2	Escudo de la SEBAP
Rubió, Jacinto	Barcelona	4	Mención honorífica
Sallés, Salvador	Barcelona	3	Medalla de Bronce
Salvado, Ramón	Barcelona	2	Oficio de Gracias
Sanromá, Domingo	Torredembarra	1	Medalla de Bronce
Saura, Santiago Ángel	Barcelona	5	Medalla de Bronce
Says, José	Barcelona	4	Medalla de Bronce
Sensat, hermanos	Barcelona	4	Medalla de Oro y Escudo de la SEBAP
Sert, Hermanos	Barcelona	4	Diploma Especial con igual consideración que el escudo
Sociedad Beneficencia Marítima de Nuestra Señora del Carmen	Barcelona	4	Oficio de Gracias
Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País	Barcelona	2	Diploma de gracias
Sol, Gregorio	Barcelona	4	Mención honorífica
Soler, Manuel	Tarragona	3	Mención honorífica
Tasso, Guillermo	Barcelona	5	

Tejero y Alonso, Manuel	Madrid	1	Mención honorífica
Terri, Antonio	Málaga	5	Medalla de Plata
Tersa, José	Barcelona	3	Escudo de la SEBAP
Tomasino, Pablo	Barcelona	2	Mención honorífica
Torrens, Juan	Barcelona	5	Mención honorífica
Torrescasana, Francisco	Barcelona	5	Mención honorífica
Tous, Pelegrín	Barcelona	3	Mención honorífica
Trias, José	Barcelona	3	Medalla de Oro y Escudo de la SEBAP
Tudurí, G. y J.	Maón	1	Medalla de Bronce
Urgellès de Tovar, Agustín	Barcelona	5	Diploma de gracias
Urgellès e hijo, Félix	Barcelona	3	Diploma de gracias
Xiqués, Ramón M.	Barcelona	3	Medalla de Plata
Ysants, Manuel	Barcelona	4	
Zulueta, Antonio	Barcelona	5	Medalla de Bronce

Investigació Premi Fundació Barcelonesa d'Amics del País D. Gubau i Rosell Mañé i Pelfort i Xinxó, 2012

estudis 19

Parlar de la Primera Exposició Marítima espanyola serveix per dues qüestions fonamentals: destacar la influència de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País i documentar una de les dimensions de la cultura marítima de Barcelona, la dels científics, acadèmics, comerciants i industrials.

L'exposició marítima volia assolir grans objectius, com ara demostrar la capitalitat del port de Barcelona, la capacitat dels seus industrials i reivindicar l'activitat marítima. Però el context polític, els canvis tecnològics i la incapacitat de competir amb les polítiques marítimes internacionals es van reflectir en la mostra.

El valor d'aquest estudi resideix en mostrar, des d'una realitat austera, les relacions i visions del món marítim d'homes més de terra que de mar. Tanmateix, l'exposició ens apropa a una altra història, la de les exposicions a Barcelona, en què els nostres protagonistes tenien un projecte clar que culminà a la fi de segle amb l'Exposició Universal de Barcelona.

museu marítim

mmb MUSEU MARÍTIM DE
BARCELONA

Diputació
Barcelona

Ajuntament de
Barcelona

Port de Barcelona

Consorci de les Drassanes Reials i Museu Marítim de Barcelona

AMICS DEL PAÍS

SOCIETAT ECONÒMICA BARCELONESA
D'AMICS DEL PAÍS -1822-